

Unge indvandrere uden for arbejdsstyrken i Københavns Kommune

Marts 2006

Sanne Ipsen, Ane Kolstrup og
Henning Hansen

Unge indvandrere uden for arbejdsstyrken i Københavns Kommune

Marts 2006

Sanne Ipsen, Ane Kolstrup og
Henning Hansen

Unge indvandrere uden for arbejdsstyrken i Københavns Kommune

© CASA, Marts 2006

ISBN 87-91795-02-8

Elektronisk udgave: ISBN 87-91795-03-6

Forord

Denne undersøgelse er udført for Københavns Kommune. Der har fra kommunens side været tilknyttet en styregruppe, som har deltaget i diskussioner undervejs om undersøgelsens tilrettelæggelse, afgrænsninger og resultater.

Styregruppen bestod af:

Vicekontorchef Peter Verner Krygell, Statistisk Kontor
Fuldmægtig Bent Regner Andersen, Statistisk Kontor
Fuldmægtig Heidi Normann Jakobsen, Statistisk Kontor
Fuldmægtig Andreas Nicolajsen, Familie- og Arbejdsmarkedsforvaltningen
Afdelingsleder John Vinter Knudsen, Center for Vejledning
Kontorchef Eskil Thuesen, Økonomiforvaltningen 10. kontor (projektejer)
Fuldmægtig Margit Lotz, Økonomiforvaltningen 10. kontor (projektleder)

Andreas Nicolajsen blev i løbet af projektperioden erstattet af specialkonsulent Johan Kehler, Beskæftigelses- og Integrationsforvaltningen.

CASA etablerede desuden en følgegruppe af forskere, som dels har deltaget i to seminarer om projektet, dels har gennemlæst og kommenteret dele af rapporten. Følgegruppen bestod af:

Connie Carøe Christiansen, RUC
Line Mørck, DPU
Yvonne Mørck, RUC

Jon Olsen har som studentermedarbejder på CASA deltaget i dataindsamlingen.

Mange mennesker har bidraget til undersøgelsen ved at stille sig til rådighed for interview med deres viden, og vi takker for, at de brugte deres tid og for deres bidrag.

Endelig, men ikke mindst vil vi gerne takke de kvinder, som har ladet sig interviewe til undersøgelsen om deres liv, deres tanker om at bo i Danmark og deres ønsker til fremtiden. Vi ønsker dem held og lykke fremover.

CASA
Marts 2006

Indholdsfortegnelse

1	Indledning, sammenfatning og anbefalinger.....	5
1.1	Sammenfatning	5
1.2	Anbefalinger.....	8
1.3	Forslag til opfølgende undersøgelse.....	12
1.4	Metode.....	12
2	Målgruppen for undersøgelsen.....	15
2.1	Delmålgrupper i undersøgelsen.....	16
3	De unge gifte kvinder	19
3.1	Kontakt til kvinderne.....	19
3.2	Afgrænsning i forhold til målgruppen.....	20
3.3	Karakteristik af de gifte kvinder	22
3.4	Kvindernes ressourcer og ambitioner.....	25
3.5	Motivation for uddannelse og arbejde.....	29
3.6	Barrierer for uddannelse og arbejdsmarkedstilknøytning	36
3.7	Drømme om fremtiden	43
4	De unge ikke gifte mænd.....	45
4.1	Informationerne om de unge mænd	45
4.2	Karakteristik af de unge mænd	46
4.3	De unge mænds fremtidsperspektiver	52
4.4	Barrierer for tilknytning til arbejdsmarkedet	52
5	De unge ikke gifte kvinder	57
5.1	Informationerne om de unge, ikke gifte kvinder.....	57
5.2	Karakteristik af de unge, ikke gifte kvinder.....	57
5.3	De unge kvinders fremtidsperspektiver	62
5.4	Barrierer for tilknytning til arbejdsmarkedet	62
6	Forslag til indsats.....	65
6.1	Forslag til generel styrkelse af indsatsen.....	65
6.2	Støtte til de unge ikke gifte mænd og kvinder	70
6.3	Indsats for de gifte kvinder	78
6.4	De særligt isolerede kvinder.....	83
	Litteratur	85
	Bilag	89
	Bilag 1: Målgruppen i tal	
	Bilag 2: Stabilitet og bevægelser i målgruppen	
	Bilag 3: Metode	

1 Indledning, sammenfatning og anbefalinger

I efteråret 2003 offentliggjorde Københavns Kommune en redegørelse om uddannelse og integration for unge i Københavns Kommune med det formål at give Borgerrepræsentationen en status og perspektiver for Københavns Kommunes indsats over for byens unge 16-29-årige på uddannelses- og integrationsområdet.

Undersøgelsen viste bl.a., at der er alt for mange unge og i særlig grad unge indvandrere eller efterkommere fra ikke vestlige lande, der ikke gennemfører en uddannelse, og en del af dem (2.657) hører statistisk set til i gruppen "Øvrige uden for arbejdsstyrken". Det vil sige, at de ikke modtager kontanthjælp eller anden form for understøttelse, og at de derfor heller ikke er omfattet af nogen form for arbejdsmarkedsforanstaltninger. Disse "usynlige" unge lever i en situation, der kan have store menneskelige omkostninger, bl.a. er der risiko for, at de bliver mere eller mindre isoleret i forhold til det øvrige samfund, hvis de ikke på en eller anden måde kan visiteres ind i uddannelses- og arbejdsmarkedssystemerne. De er samtidig en arbejdskraftressource som København sandsynligvis får brug for i de kommende år med faldende ungdomsårgange. Der er således både sociale og arbejdsmarkedspolitiske grunde til at gøre en indsats for at skabe et kendskab til denne gruppes behov og muligheder for at blive en del af arbejdsstyrken. Borgerrepræsentationen besluttede derfor at afsætte midler til et projekt med opfølgende arbejde, der havde til formål at:

- Indkredse gruppen.
- Afdække allerede erhvervede kvalifikationer.
- Indkredse, hvilke jobmuligheder der er interesse for.
- Afdække kvalifikationsbehov.
- Undersøge, hvilke foranstaltninger der evt. kan være behov for.

Københavns Kommune har bedt Center for Alternativ Samfundsanalyse om at "gå i marken" og med en interviewundersøgelse belyse disse punkter så tæt som muligt inden for de givne rammer.

1.1 Sammenfatning

Gruppen "Øvrige uden for arbejdsstyrken" er en sammensat statistisk kategori, der omfatter adskillige populationer af meget forskelligt omfang og med vidt forskellige karakteristika. Gruppen er ikke stabil, der er mange bevægelser til og fra, som går i forskellige retninger, fx både ind og ud af beskæftigelse, uddannelse og offentlig forsørgelse. jf. bilag 2.

Af hensyn til undersøgelsens begrænsede omfang har styregruppen valgt at samle opmærksomheden om tre delgrupper, som undersøgelsen har identificeret. Grupperne er klart afgrænsede, men de er forskellige med hensyn til varigheden af deres tilknytning til gruppen "Øvrige uden for arbejdsstyrken" og med hensyn til faktorer, som påvirker motivation og barrierer for deres tilknytning til arbejdsmarkedet og uddannelser.

De tre delgrupper, der er fokuseret på i undersøgelsen¹, er:

- Gifte, familiesammenførte, husstandsforløste kvinder.
- Ikke gifte mænd.
- Ikke gifte kvinder.

Af analysen af de tre grupper fremgår det, at især de gifte, familiesammenførte kvinder er stabilt uden for arbejdsstyrken i flere år, og at barriererne for deres tilknytning til arbejdsmarkedet i høj grad hænger sammen med deres familiesituation. De unge ikke gifte mænd og kvinder er typisk ikke vedvarende uden for arbejdsstyrken, men skifter positioner i forhold til arbejdsstyrken med kortere eller længere perioder udenfor. Der er dog risiko for, at en del af gruppen bliver stabilt marginaliserede med alderen.

De gifte, husstandsforløste kvinder²

De gifte kvinder er meget motiverede for at få en uddannelse og en tilknytning til arbejdsmarkedet. Men der er en lang række barrierer, der skal overvindes, før de kan få et fodfæste på arbejdsmarkedet. Vejen til arbejdsmarkedet er ofte for lang, hvis de fx venter med at gå i gang med sprogundervisning eller uddannelse til efter, de har fået børn.

Kvinderne er kommet til Danmark som voksne i forbindelse med ægteskab med en mand, bosiddende i Danmark. De er blevet gift i en ung alder og har et eller flere børn. De er typisk gift med mænd med samme etniske baggrund. De lever ofte under stramme økonomiske vilkår, hvor mandens indtægt, oftest fra ufaglært arbejde, skal dække alle udgifter. Samtidig er kvindernes boligstandard ikke særlig høj, og ønsket om en større og bedre bolig er en del af ønsket om en fremtidig tilknytning til arbejdsmarkedet. Kvinderne har således erfaret, at det i Danmark er nødvendigt, at begge voksne i familien har en indtægt, hvis der skal skabes rimelige livsvilkår for familien. Men på grund af arbejdet i familien, som kvinderne stort set er eneansvarlige for, vil de fleste helst arbejde eller uddanne sig på deltid.

Kvindernes kendskab til arbejdsmarkedet er meget begrænset, og deres forestillinger om jobmuligheder retter sig især mod arbejde, de er stødt på i deres daglige liv, såsom pædagogarbejde. De udtrykker ønske om at støtte

¹ Se bilag 1 og 2 for en uddybning af den statistiske beskrivelse af grupperne.

² Kvindernes livsvilkår, motivation og ønsker er beskrevet i kapitel 3.

deres børns uddannelse og fremtid gennem selv at lære det danske sprog og selv at uddanne sig.

De ikke gifte mænd³

De unge mænds drømme om fremtiden svarer meget til andre unge mænds drømme og forventninger. De vil gerne have uddannelse og arbejde, og de vil gerne have familie og leve et almindeligt familieliv. Gruppen rummer mange ressourcer og megen uudnyttet energi. Men de unge mænd er rastløse og ufokuserede og bruger ikke deres ressourcer hensigtsmæssigt. De er heller ikke altid indstillet på at yde den indsats, der skal til, for at deres ressourcer kan blive til nytte for dem. Mange af dem er startet på en uddannelse en eller flere gange, men er faldet fra igen.

Det er vigtigt at fremhæve, at beskrivelsen af de unge mænd *ikke er en bred* beskrivelse af unge fra etniske minoriteter. Det er en beskrivelse af en gruppe unge mænd, som er præget af en livssituation med mange sociale og personlige problemer. De er typisk vokset op eller født i Danmark, men har ofte haft en ustabil skolegang med meget fravær og manglende engagement i undervisningen. De har derfor ikke tilstrækkelige skolekunderskaber.

Mange har store identitetsproblemer, og en del af dem har misbrugsproblemer eller store psykiske problemer. En stor del af de unge mænd er eller har været engageret i kriminelle aktiviteter med den konsekvens, at de ikke har en ren straffeattest. De har ofte den holdning til samfundet, at "det alligevel ikke nytter noget". De mangler selvtillid og motivation til at sætte sig et mål rettet mod arbejdsmarkedet og har en forventning om, at de ville blive udsat for diskrimination, hvis de søgte arbejde.

De ikke gifte kvinder⁴

De unge kvinders fremtidsperspektiv er i høj grad præget af, at ægteskab anses for et væsentligt alternativ til uddannelse og arbejde. Nogle af kvinderne vil også gerne have en uddannelse og et arbejde, men de fleste har ingen forestillinger om, hvad de ønsker at arbejde med på længere sigt.

Kvinderne er præget af en mangelfuld skolegang. De har gennemgående haft en mere stabil skolegang end de unge mænd, men nogle af kvinderne er kommet til landet sent i eller efter den skolepligtige alder. De er blevet familiesammenført med forældrene i en forholdsvis sen alder og har fået undervisning i modtageklasse. Andre af de unge piger bliver taget tidligt ud af skolen af deres forældre, enten for at de kan hjælpe i hjemmet eller for at beskytte dem mod indflydelse fra samfundet og ungdomskulturen på skolen.

³ Beskrivelsen af de unge mænd findes i kapitel 4.

⁴ Beskrivelsen af de unge kvinder findes i kapitel 5.

De har, som de unge mænd i gruppen, ofte store identitetsproblemer og har vanskeligt ved at lægge planer for deres fremtidige liv. En del har været meget socialt isolerede i deres opvækst og bliver stadig begrænset i deres handlerum af forældrene. Denne isolering fra samfundet kan være en væsentlig årsag til, at kvinderne er meget umodne og urealistiske i deres forestillinger om deres fremtidige muligheder.

1.2 anbefalinger

Forslag til indsatsområder for gifte husstandsforløste kvinder

- Begrundelser for forslagene kan læses i kapitel 6.

Generelle betragtninger

Investér i kvinderne. Det er vigtigt, at der fra samfundets side investeres i, at kvindernes motivation og ressourcer kan blive et aktiv både for dem selv og for samfundet. Men hvis kvinderne skal kunne tage imod en hjælp og bruge den aktivt, skal den være fleksibel og kunne tilpasses deres familie- og livsvilkår.

Konkrete forslag, der kan iværksættes af Københavns Kommune

- *Vejledning på sprogcentre:* Kvindernes første kontakt til sprogcentre kan bruges til en intensiv vejledning og rådgivning om deres muligheder for uddannelse og beskæftigelse.
- *Barselspjece med informationer om muligheder:* Der kan udarbejdes en "barselspakke" eller pjece på forskellige sprog med råd om, hvordan kvinderne kan vedligeholde kontakten til en danskundervisning i de perioder, hvor de ikke har mulighed for at benytte undervisningen på sprogcentre.
- *Sundhedsplejersker som informationsformidlere:* Der kan gennemføres et projekt, som har som formål at udvikle samarbejdet mellem sundhedsplejerskerne og forvaltningen om, hvordan og under hvilke betingelser sundhedsplejerskerne kan inddrages i støtten til kvinderne.
- *Samarbejde med frivillige, opsøgende integrationsmedarbejdere:* Integrationsmedarbejdere udgør en ressource, der kan trækkes på i kontakten til de gifte kvinder. De bidrager allerede nu med at formidle information til kvinderne om deres muligheder, men det kunne styrke indsatsen, hvis der blev etableret et tættere samarbejde med dem fra forvaltningens side.
- *Danskundervisning med børnepasning:* Mor-barn-ordningen med danskundervisning med børnepasning videreføres (jf. side 79)
- *Skolekompenenserende undervisning:* De kvinder, der har behov for skolekompenenserende undervisning kunne tilbydes undervisning i fx matema-

tik, naturfag og edb. Det kan være en fordel, at undervisningen foregår på deres modersmål.

- *Bred vejledning:* Kvinderne har brug for en bred vejledning, der følger dem i længere tid gennem en afklaringsproces. Indeholdt i denne vejledning bør være mulighed for socialrådgiverbistand, og vejledningen bør lægges i tæt forbindelse med andre aktiviteter.
- *Måltrettet vejledning:* Kvinderne har endvidere brug for en måltrettet vejledning, der skal bestå i en konkret formidling af viden om uddannelsesmuligheder og arbejdsmarked, som kvinderne kan handle ud fra, når de er afklarede og parate til at lægge konkrete planer for deres fremtidige uddannelse eller beskæftigelse.
- *Formidling af kontakt til danskere:* Der kan etableres en formidlingsinstans, som skal arbejde med at give kvinderne mulighed for at få kontakt til danskere, fx "en dansk veninde". Det må være en instans, som fx sundhedsplejersker eller undervisere også kan henvise til eller etablere kontakt til.

Konkrete forslag, der kan iværksættes i samarbejde mellem Københavns Kommune og staten

- *Forsøg med deltidsuddannelser:* Københavns Kommune kan afdække mulighederne for fx at etablere SOSU-uddannelser som deltidsuddannelse og eventuelt arbejde for at etablere et forsøgshold for gifte kvinder. Tilrettelæggelse af deltidsuddannelser betinger et samarbejde med staten om dispensation til forsøg på uddannelsesområdet. Samtidig bør de relevante faglige organisationer inddrages i udviklingen af uddannelserne.
- *Arbejdsmarkedsrettede tilbud med godtgørelse:* De husstandsfor sørgede kvinders muligheder for at deltage i uddannelse kan styrkes væsentligt, hvis kommunen har mulighed for at give arbejdsmarkedsrettede tilbud til kvinderne og yde dem en godtgørelse for at deltage i tilbuddene. Dette vil kræve statens medvirken til lovændringer.

Forslag til indsatsområder for de unge ikke gifte mænd og kvinder

- Begrundelser for forslagene kan læses i kapitel 6.

Generelle betragtninger

En indsats skal bygge på de unges præmisser med hensyn til livsvilkår og sociale omstændigheder. Aktiviteterne i indsatsen skal være motiverende og matche de unges behov, ellers viser erfaringerne, at kontakten til dem ophører. Indsatsen kan styrkes gennem ændring af nogle generelle betingelser for tilrettelæggelse og organisering.

Forslag til generel styrkelse af indsatsen

De unge mangler ofte et helt basalt kendskab til arbejdsmarkedet og arbejdspladserne. De har vanskeligt ved selv at søge arbejde, og de har brug for formidlere, som kan hjælpe dem med at få kontakt til virksomhederne. Indsatsen kan styrkes gennem ændring af følgende generelle betingelser for tilrettelæggelse og organisering:

- Initiativerne skal for alle tre delgrupper være stabile, målrettede og langsigtede. Det er vigtigt, at perspektivet med indsatsen strækker sig over en længere periode, og at der bevares en vis stabilitet i organiseringen af indsatsen. Dette gælder både i forhold til de enkelte personer i målgruppen og i forhold til organisationernes og aktørernes muligheder for at opbygge og vedligeholde erfaringer og kompetencer.
- En tidlig indsats modvirker varig marginalisering. Det er vigtigt for alle de tre delgrupper, at indsatsen starter tidligt samtidig med, at den er kontinuert og fastholdende for at modvirke de tendenser, der trækker mod en varig marginalisering.
- De sociale problemer skal løses med en tidlig indsats. En fremtidig indsats for at mindske risikoen for, at unge indvandrere "falder uden for arbejdsmarkedet", bør starte langt tidligere i skolen og i institutionerne.
- Der bør arbejdes med muligheder for at give de unge en tæt varig voksenkontakt, der bygger på tillid, og hvor der både kan indgå vejledning, rådgivning og krav til social adfærd.
- De unge i målgruppen har en betydelig højere frafaldsprocent end unge danskere. Det er væsentligt at fremhæve, at en helhedsorienteret indsats for at udvikle et rummeligt uddannelsessystem kræver et samarbejde mellem kommunen, staten, arbejdsmarkedets parter og de frivillige organisationer.

Konkrete forslag der kan iværksættes af Københavns Kommune

- *Tæt, stabil voksenkontakt. Mentorordninger.* Mentorordninger kunne bruges mere systematisk, end de bliver i dag, som en del af tæt, løbende voksenkontakt. Det kan være både sociale mentorer og faglige mentorer på arbejdspladserne og på uddannelsesinstitutionerne.
- *Løbende vejledning og opfølgning.* Der må sikres en tæt og opfølgende vejledning både til uddannelse og erhverv.
- *Brobygning til uddannelse og arbejde.* Når der gennemføres brobygningsaktiviteter, fx til erhvervsfaglige uddannelser, er det vigtigt at afklare, hvilke behov målgruppen for aktiviteten har, både fagligt, socialt, og hvad angår den pædagogiske linie.

- *Indsats til forbedring af almene kompetencer.* Det må afklares om og i givet fald, hvordan VUC kan bruges i opkvalificeringen af de unge, der har gået i dansk skole, fx til undervisning i dansk og i fag som matematik og naturfag samt pc-kendskab.
- *Skolekompenserende undervisning for sent ankomne unge.* For gruppen af sent ankomne unge, der har behov for skolekompenserende undervisning, kunne der etableres undervisning på deres modersmål, hvilket ville lette dem i tilegnelsen af stoffet. Denne undervisning kunne knyttes til sprogcentrene, eller målgruppen for Kursus for Udlændinge ved Københavns Kommunes Ungdomsskole kunne udvides til også at omfatte 19-24-årige.
- *Praktik skal have et mål og en mening.* Når der bruges praktik i virksomhederne, må det tilstræbes, at praktikforløbet har et meget konkret sigte, især i form af efterfølgende arbejde.
- *Formidlere – døråbnere.* Formidlerfunktionen, både hos frivillige organisationer og i offentlige aktiviteter, kan med fordel styrkes for at nedbryde gensidige stereotype billeder og fordomme.
- *SSP-samarbejdet kan bruges i formidlingen.* I forhold til nogle af de unge mænd, som ikke har en ren straffeattest, har det vist sig virkningsfuldt, at formidleren er fra politiets repræsentanter i SSP-samarbejdet.

Konkrete forslag til en styrkelse af det indbyrdes samarbejde mellem de kommunale forvaltninger, uddannelsesinstitutionerne og de frivillige organisationer

- *Styrkelse af samarbejde på tværs:* Indsatsen styrkes bedst gennem intensiveret støtte til de nuværende aktiviteter og udbygning af aktiviteter. Der skal arbejdes både på tværs af forvaltninger og mellem forvaltningerne og de frivillige organisationer, hvis de sociale problemer skal løses, og der skal etableres en uddannelsesindsats.
- *Fastholdelse i uddannelser.* Københavns Kommune kan styrke indsatsen for at fastholde de unge i uddannelserne gennem at arbejde for et tæt og aktivt samarbejde med uddannelsesinstitutionerne.
- *Samarbejdet i indsatsen kan koordineres og udbygges.* Københavns Kommune kunne etablere en enhed, som skal:
 - Skabe overblik over aktiviteterne for unge, der er marginaliserede eller i risiko for at blive varigt marginaliserede.
 - Understøtte samarbejdet mellem aktørerne på området.
 - Koordinere opbygningen og vedligeholdelsen af et netværk og initiere netværksaktiviteter, fx erfaringsudveksling og vidensdeling.
 - En “problemknuser”-funktion kan eventuelt placeres i enheden.

1.3 Forslag til opfølgende undersøgelse

De særligt isolerede kvinder. Københavns Kommune kunne følge op på den foreliggende analyse ved at initiere et projekt, som skal afdække de mest isolerede etniske minoritetskvinders sociale forhold, både de gifte og de ikke gifte kvinder. Der bør i dette projekt bygges på den eksisterende og fremtidige opsøgende indsats. Et formål med projektet kunne være at vurdere, om disse kvinder må anses for at befinde sig i en sådan social situation, at de er berettigede til tilbud efter lov om social service § 87 (beskæftigelsesaktiviteter til forbedring af livskvalitet) og/eller § 88 (væresteds- og samværsaktiviteter).

1.4 Metode

Undersøgelsen er baseret både på kvantitative og kvalitative metoder. De kvantitative metoder har især været anvendt til at indkredse og differentiere målgruppen som udgangspunkt for den videre undersøgelse. De kvalitative metoder, hovedsageligt personlige interview, har gjort det muligt for undersøgelsen at bevæge sig et skridt nærmere en karakteristik af forskellige delgrupper. Undersøgelsen er således udarbejdet i tre trin fra statistisk til kvalitativ beskrivelse af målgruppen⁵.

Trin 1 – Statistisk beskrivelse af gruppen

Statistiske oplysninger fra Københavns Kommune er anvendt til at tegne indledende profiler af delgrupperne ud fra alder, køn, familiestatus samt oprindelsesland og uddannelsesniveau. Disse profiler har været grundlaget for den efterfølgende indkredsning af kontaktsteder og interviewpersoner (se også bilag 1).

Sideløbende er der foretaget en analyse af data fra Danmarks Statistik sammensat specielt til denne undersøgelse. Analysen viser bevægelser over tid til og fra målgruppen (se også bilag 2).

Trin 2 – Indkredsning af kontaktsteder og nøglepersoner

Der er taget kontakt til en lang række frivillige organisationer, klubber, væresteder m.fl. med kendskab til de unge i målgruppen. Formålet med at opsøge kontaktsteder og nøglepersoner var dobbelt, dels at få deres beskrivelse af målgruppen, dels at få formidlet interviewaftaler med unge.

Ca. 25 informanter med tilknytning til disse steder er blevet interviewet telefonisk eller personligt. Kontaktstederne er valgt således, at de dækker et bredt felt af projekter og aktiviteter og har en bred geografisk fordeling i Københavns Kommune.

⁵ Der er redegjort mere detaljeret for undersøgelsens metode i bilag 3.

Trin 3 – Interview med målgruppen

I synopsis til undersøgelsen bemærkes, at det vil være nødvendigt at foretage en afvejning af, hvem der kan tegne det klareste billede af gruppens behov og muligheder: repræsentanter for gruppen eller nøglepersoner med kendskab til gruppen. Det viste sig undervejs i undersøgelsen, at informanterne på kontaktstederne havde vanskeligt ved eller ikke ønskede at formidle interviewaftaler med de unge ikke gifte mænd og kvinder⁶. Derfor er beskrivelsen af de ikke gifte mænd og kvinder foretaget på grundlag af informanter fra kontaktstederne.

Der er gennemført 19 kvalitative interview med gifte kvinder, 2 interview med unge mænd og et enkelt interview med en ikke gift kvinde.

Vurdering af metoden og resultaterne

Når vi udelukkende baserer os på informationer fra kontaktpersonerne, er der en risiko for, at vores beskrivelser bliver stereotypiske. Problemet er størst i forhold til de ikke gifte kvinder. Informanternes karakteristik af denne gruppe er mindre nuanceret end karakteristikken af mændene. Beskrivelser var ofte holdt i generelle vendinger, og det var vanskeligt for dem at fastholde perspektivet med den særlige gruppe. Grænserne til en generel beskrivelse af unge indvandrere- eller efterkommerkvinder var undertiden flydende og vanskelig at identificere.

Vores vurdering er dog, at vi med den forholdsvis grundige andenhånds beskrivelse, vi opnåede af de unge ikke gifte mænd og kvinder, ikke ville have vundet meget ved at interviewe flere af de unge personligt, dels fordi det ville have krævet uforholdsmæssig lang tid at opnå kontakt, dels fordi mange har så massive sociale problemer, at det ikke ville have været etisk forsvarligt eller have givet pålidelige data til undersøgelsen.

Analysen af de unge gifte kvinder er hovedsageligt baseret på deres egne udsagn, men også på informanter og anden litteratur.

⁶ Se bilag 3 for en nærmere uddybning heraf.

2 Målgruppen for undersøgelsen

Målgruppen for undersøgelsen er 16-29-årige indvandrere og efterkommere fra ikke-vestlige lande, der hverken er i beskæftigelse eller under uddannelse, og som desuden ikke er omfattet af nogen form for kompetencegivende foranstaltninger eller støtteforanstaltninger som fx kontanthjælp og arbejdsløshedsforsikring. Målgruppen tilhører en større gruppe af personer, der kan betegnes som marginaliserede i forhold til arbejdsmarkedet.

Københavns Kommune, Statistisk Kontor, har i april 2005 udarbejdet et notat, som omhandler en statistisk analyse af marginaliseringen blandt 16-66-årige i København. Gruppen af marginaliserede efter den ovenstående afgrænsning udgjorde i 2003 38.000 personer eller 10 % af alle københavnere. Blandt alle ikke-vestlige indvandrere og efterkommere var 29 % marginaliserede. De ikke-vestlige indvandrere og efterkommere tegnede sig således for ca. en tredjedel af de marginaliserede, mens de udgjorde 12 % af alle Københavns borgere. Unge indvandrere og efterkommere fra ikke-vestlige lande udgjorde 33 % af alle marginaliserede 16-29-årige københavnere.

De marginaliserede omfatter statistisk⁷:

- Kontanthjælpsmodtagere, som ikke står til rådighed for arbejdsmarkedet.
- Personer på syge- og barseldagpenge, som ikke har beskæftigelse.
- samt målgruppen: "Øvrige uden for arbejdsstyrken", dvs. personer helt uden for arbejdsstyrken og uddannelsesområdet, som ikke modtager offentlig hjælp.

Ifølge marginaliseringsnotatet er gruppen "Øvrige uden for arbejdsstyrken" meget sammensat, når den indkredses statistisk, og den indeholder bl.a.:

- Hjemmearbejdende husmødre/husfædre, der ikke modtager offentlige indkomstoverførsler.
- Personer, der udelukkende lever af sort arbejde.
- Personer, der deltager i visse voksen- eller efteruddannelsesaktiviteter.
- Personer, der har opgivet at søge arbejde, og som ikke er registreret som arbejdsløse.
- Hjemløse, der ikke får overførselsindkomster.
- En del udlændinge på studieophold i Danmark.

Gruppen "Øvrige uden for arbejdsstyrken" blandt 16-29-årige udgjorde i København i 2003 godt 20.000 personer eller 67 % af alle marginaliserede. Blandt indvandrere/efterkommere på 16-29 år fra ikke-vestlige lande ud-

⁷ Klassificeringerne følger Danmarks Statistiks opgørelse i RAS (Registerbaseret Arbejdsstyrkestatistik).

gjorde gruppen “Øvrige uden for arbejdsstyrken” 57 % af alle marginaliserede. For de etniske danskere på 16-29 år var andelen 63 %.

Kun 6 % af de danske unge er marginaliserede, men hvis de er marginaliserede, er sandsynligheden for, at de er uden for arbejdsstyrken, større end for indvandrere og efterkommere fra ikke-vestlige lande.

For at tilvejebringe et mere nuanceret billede af målgruppen, som også kunne bruges i den videre undersøgelse, blev der indledningsvis gennemført en statistisk analyse af, hvordan målgruppen var sammensat i 2004⁸. Denne undersøgelse fokuserede på personernes alder, køn, civilstand og familiestatus, oprindelsesland og uddannelsesniveau.

2.1 Delmålgrupper i undersøgelsen

Ud fra den statistiske analyse af målgruppen har vi identificeret tre større delgrupper, som er målgrupper for den videre undersøgelse. De tre grupper er:

- Enlige mænd eller mænd, som bor hos forældre eller anden familie.
- Enlige kvinder eller kvinder, som bor hos forældre eller anden familie.
- Gifte kvinder.

De gifte mænd udgør en talmæssig langt mindre gruppe end de tre udvalgte grupper, og de er ikke i fokus i den videre undersøgelse.

Skemaet nedenfor viser de tre grupper fordelt på forskellige variable såsom alder, familiestatus og børn, fordelingen på indvandrere og efterkommere samt oprindelsesland og uddannelse. Disse talmæssige oplysninger er gennemgået mere detaljeret i bilag 1.

⁸ Se bilag 1 og 2.

Karakteristik af de tre delgrupper

	Giftede kvinder	Ikke giftede mænd	Ikke giftede kvinder
Antal personer	841	899	766
Andel af målgruppen. Pct.	32	34	29
<i>Herkomst:</i>			
Indvandrere.....	94	73	78
Efterkommere	6	27	22
<i>Alder:</i>			
16-19.....	2	34	33
20-24.....	34	38	35
25-29.....	64	28	32
<i>Familiestatus:</i>			
Enlig.....	-	63	70
Hjemmeboende.....	-	37	30
Gift/samboende.....	100	-	-
Andel med børn	60	-	10
<i>Oprindelsesland:</i>			
Syv muslimske.....	58	50	42
Andre	42	50	58
<i>Uddannelse:</i>			
Grundskole.....	28	54	37
Gymnasial	14	5	10
Erhvervsuddannelse	13	7	9
Uoplyst.....	45	34	44

Stabilitet i målgruppen

Til en yderligere belysning af målgruppen er der gennemført en statistisk analyse af bevægelser til og fra målgruppen gennem fire år. Denne analyse er beskrevet i bilag 2. Hovedresultaterne fra analysen er:

- 25 % af de personer, som indgik i målgruppen i 2000, tilhørte stabilt målgruppen i hele perioden.
- Jo ældre personerne var, desto flere tilhørte stabilt målgruppen i hele perioden.
- Især de giftede kvinder, og især giftede kvinder fra syv muslimske lande, var stabilt i målgruppen i hele perioden.
- En stor del af de giftede kvinder kom til målgruppen gennem indvandring.
- En stor del af mændene kom til målgruppen fra beskæftigelse eller uddannelse.
- En stor del af de ikke giftede mænd og kvinder forlod målgruppen til beskæftigelse eller uddannelse.
- De få giftede mænd, som indgik i målgruppen i 2000, forlod i meget høj grad (75 %) målgruppen enten ved udvandring eller til beskæftigelse.

Disse resultater tegner sammen med den talmæssige belysning af målgruppen et billede af en gruppe, som er meget ustabil set over en årrække. De ikke giftede kvinder og mænd er tilsyneladende kun med i målgruppen i en kortere tid og overgår derefter til beskæftigelse eller uddannelse. Derimod

overgår de kun i et mindre omfang til offentlig forsørgelse. En del af dem vender muligvis tilbage til målgruppen efter en periode i arbejdsstyrken.

De gifte kvinder tilhører mere stabilt målgruppen, men også en stor del af de gifte kvinder forlader målgruppen efter nogle år og overgår til beskæftigelse eller uddannelse. En del af de gifte kvinder overgår dog også til offentlig forsørgelse.

Fokus på gruppernes ressourcer

En analyse af ressourcerne i målgruppen kan have forskellige tilgange. For det første kan der fokuseres på, hvilke uddannelsesmæssige ressourcer der allerede er i gruppen. For det andet kan der fokuseres på, hvilke personlige ressourcer gruppen har, fx i form af motivation, som kan øge uddannelsesniveauet og dermed mulighederne på arbejdsmarkedet.

Fokus på ressourcer i form af eksisterende uddannelse viser, at der især blandt kvinderne er uddannelsesmæssige ressourcer, idet der er en gruppe med almen uddannelse og erhvervsfaglige uddannelser, der kan bygges videre på. Men til dette fokus hører også, at der er en stor andel, hvis ressourcer er "statistisk ukendte", dvs. at der i gruppen kan være uddannelsesressourcer, som ikke er registreret.

Hvis fokus rettes mod tilføring af uddannelsesressourcer til målgruppen, viser skemaet, at en stor andel af målgruppen, specielt blandt de unge mænd, falder i den uddannelsesmæssige "restgruppe", dvs. unge, som ikke indgår i eller fuldfører en erhvervsuddannelse efter endt grundskole. Der må i denne restgruppe være et potentiale for yderligere uddannelse. Der må dog tages højde for, at en stor del af gruppen er i en alder, hvor det ikke kan forventes, at de har fuldført en erhvervsuddannelse.

Endelig kan fokus rettes mod, hvilke personlige ressourcer personerne i de tre grupper har. Denne vinkel på ressourcer er sammen med en kortlægning af de uddannelsesmæssige ressourcer dele af den kvalitative undersøgelse i det følgende.

I de tre følgende kapitler (kapitel 3, 4 og 5) fokuseres der på hver af de tre grupper ud fra interview med personer, som har kendskab til grupperne, og for de gifte kvinders vedkommende især ud fra interview med kvinder fra gruppen.

3 De unge gifte kvinder

Dette kapitel fokuserer på de unge gifte kvinder, som er en af de delgrupper, der blev indkredset i kapitel 2. Kapitlet bygger fortrinsvis på personlige interview med de unge gifte kvinder, men derudover er der inddraget interview med personer, der har kendskab til gruppen. Litteratur og andre undersøgelser er inddraget de steder, hvor det er fundet relevant.

3.1 Kontakt til kvinderne

Kontakten til kvinderne er opnået gennem tre faser:

- Indkredsning af kontaktsteder.
- Interview med nøglepersoner.
- Interview med unge gifte kvinder i målgruppen.

Analysen bygger på 29 interview. Heraf er 11 interview med nøglepersoner, fra kontaktsteder, som har formidlet kontakt til 17 unge kvinder, som der er gennemført personlige interview med.

Flere informanter havde en forestilling om, at de skulle formidle kontakt til de kvinder, som var mest ivrige efter at komme i gang med en uddannelse eller få et arbejde. Vi måtte derfor påpege, at kvinderne var interessante at interviewe uanset hvad, og når der skeles til andre undersøgelser⁹, som berører unge familiesammenførte kvinder, vurderer vi, at denne måde at tage kontakt til kvinderne på ikke har skævvredet det generelle billede af deres muligheder og behov.

Interviewene med kvinderne varede mellem tre kvarter og halvanden time. Spørgsmålene var på forhånd struktureret inden for bestemte temaer, men der er også dukket nye og mere overraskende aspekter op i samtalerne, som var med til at belyse kvindernes situation¹⁰.

Ca. halvdelen af interviewene er gennemført med tolk. Dette har ikke blot været en fordel for den sproglige kommunikation, men tolken var i flere tilfælde også med til at skabe en afslappet stemning og aflæse den skjulte betydning som ordvalg og kropssprog kan have, men som interviewerens måske ikke altid har øje for.

⁹ Se (Seeberg, 2004, Munck 2004, LG Insight, 2004, LG Insight, 2005).

¹⁰ Fx havde vi ikke på forhånd medtaget spørgsmål om den betydning, diskrimination kan have for kvindernes forhold til arbejdsmarkedet. Efter, at emnet spontant blev taget op af et par kvinder, efterprøvede vi spørgsmålet i de senere interview.

Hvad angår pålideligheden af kvindernes udsagn i en kunstig situation, som interviewet er, må det ses som en fordel, at de til forskel fra de unge ikke gifte kvinder og mænd, er mere modne og har et større overskud og identitetsmæssig ro til at reflektere over deres egen situation. Derfor vurderer vi, at kvindernes udsagn i høj grad kan tages for pålydende. Men det var helt klart en udfordring for flere af kvinderne at svare på nogle af de forholdsvis abstrakte spørgsmål, som ikke kun var rettet mod deres nutidige situation, men som også handlede om deres ønsker til fremtiden. Ikke alle er vant til at begå sig i et miljø, hvor der spørges ind til overvejelser om personlige muligheder, ønsker og valg¹¹.

3.2 Afgrænsning i forhold til målgruppen

Interviewpersonerne kommer fra henholdsvis Libanon (palæstinenser), Makedonien (albaner), Tyrkiet (kurder), Marokko, Elfenbenskysten, Algeriet, Indien, Pakistan og Thailand. Kvinder med baggrund i et asiatiske land er svagt repræsenteret i interviewene, og kvinder med baggrund i Somalia er slet ikke repræsenteret¹².

Den bedst repræsenterede gruppe er kvinder fra Pakistan, og det er også pakistanske kvinder, der udgør den næststørste andel af kvinder i målgruppen.

Repræsentativitet i forhold til unge gifte kvinder i målgruppen

Ud fra den viden vi har indkredset om de unge gifte kvinder i målgruppen, synes det oplagt at inddele kvinderne yderligere i to grupper, hvoraf det kun er den sidstnævnte, vi har opnået kontakt til:

- Meget isolerede, hjemmegående kvinder¹³.
- Mindre isolerede hjemmegående kvinder.

Mindre isolerede. Blandt gruppen af unge familiesammenførte kvinder med ikke-vestlig baggrund er det således et bestemt segment, vi har opnået kontakt til. Stort set alle kvinderne deltager i et tilbud uden for hjemmet. De fleste går til danskundervisning eller deltager fx i mødregrupper, hvis de er på barsel. Blandt de kvinder, som er på barsel, har de fleste planlagt at fortsætte i et sprogforløb. Langt størstedelen af kvinderne arbejder således allerede på den helt basale forudsætning for overhovedet at kunne starte på en uddannelse og/eller et arbejde, nemlig at lære dansk.

Meget isolerede. Den viden, vi har om de meget isolerede, hjemmegående kvinder, er *andenhånds*, og disse kvinder er ikke i fokus i denne analyse. Men det er vigtigt at være opmærksom på, at der inden for gruppen af unge

¹¹ Se bilag 3 for en uddybning af den metodiske tilgang.

¹² De somaliske kvinder udgør dog også kun 5 % af målgruppen.

¹³ Det er ikke ud fra undersøgelsen muligt at sige, hvilken andel kvinderne i denne gruppe udgør, men vi skønner, at det er et betydeligt mindretal.

familiesammenførte kvinder er en andel, som lever et langt mere isoleret liv inden for hjemmets fire vægge. Det er disse kvinder som i en undersøgelse fra efteråret 2005 blev identificeret som: "... en mindre gruppe, som lever et decideret isoleret liv, der grænser til det samfundsmæssigt uacceptable¹⁴" (LG Insight, 2005). Det er kvinder, som fx enten ikke har råd til at betale tilbud uden for hjemmet, eller som bor sammen med svigerforældre, der nægter dem at komme ud. En sundhedsplejerske har erfaring for, at det i høj grad også er mændene, som vil have, at kvinderne går hjemme, selvom nogle mænd hævder, at kvinderne selv har valgt det, fordi det giver dem højere status, at de kan vise, at deres mænd tjener nok til, at de ikke selv behøver at arbejde.

Den viden, vi har indkredset, peger dog på, at det er de færreste, der har denne socialt isolerede tilværelse som aktivt tilvalg. Som en klubmedarbejder siger: "*De har det ikke så godt. Det er et rigtig shitty liv*". Og en integrationsmedarbejder påpeger, at de lever en "skjult tilværelse": "*Vi ser dem desværre ofte først, når de bryder med familien og ender på krisecenter*". Ifølge informanterne på kontaktstederne ønsker stort set alle disse kvinder et andet liv. De vil gerne lære dansk, uddanne sig og have et arbejde. Men manden er i visse tilfælde "*Saddam Hussein*" i hjemmet, eller svigerforældrene er bange for, at den unge kvinde distanceres fra familiens kerne, hvis hun åbner øjnene op mod verden. Flere familier er imidlertid ikke helt så principfaste, når det drejer sig om at tjene penge. I nogle tilfælde må svigerdatteren således gerne komme uden for hjemmet, hvis det giver familien et økonomisk afkast. Men som regel er de unge kvinders danskundskaber alligevel ikke gode nok til at få et arbejde, fordi familien ikke har givet dem lov til at gå til undervisning.

Der er også flere kvinder, som ikke begynder i et sprogforløb, fordi svigerforældrene og/eller manden stiller som betingelse, at undervisningen skal foregå i kønsopdelte undervisningsklasser.

Ifølge informanterne har mange af disse kvinder opgivet ønsker og ambitioner på egne vegne, men søger at skabe et bedre liv for deres døtre. De vil bryde den sociale arv og arbejde for, at deres døtre får en uddannelse, hvilket giver kvinderne en følelse af magt til at bryde ud af den onde cirkel.

Flere af disse meget isolerede kvinder må dog formodes at være lidt ældre end kvinderne i målgruppen for nærværende undersøgelse. Og det er en gruppe, som med integrationsloven nr. 792 af 18.9.2002 kan formodes at mindskes i omfang. I dag er det således et krav, at de familiesammenførte lærer dansk, og en integrationsmedarbejder har erfaring for, at risikoen for

¹⁴ Undersøgelsen er foretaget blandt tyrkiske indvandrerkvinder på Fyn og kan derfor ikke umiddelbart sammenlignes med nærværende undersøgelse. Men identifikationen af disse meget isolerede kvinder underbygger den begrænsede viden, vi har om gruppen.

at miste opholdstilladelsen trods alt vejer tungere for familien end ønsket om at beholde kvinden i hjemmet.

Blandt de unge gifte kvinder, som er blevet interviewet, er dette aspekt af integrationsloven også blevet modtaget positivt:

“Jeg vil gerne sige en ting om den her nye lov, hvor alle indvandrere skal på sprogskole og lære dansk. Jeg er så glad for det. Det er virkelig godt, for så blive familierne nødt til at lære sprog”.

Nogle kvinder i undersøgelsen er også opmærksomme på, at der er en gruppe kvinder, som slet ikke tager del i de tilbud, de i princippet har mulighed for:

“... der er så mange kvinder, der går rundt her omkring (...) og de får så mange problemer fremover med det hele. Men hvorfor får de ikke den støtte, som de skal have? Eller hvorfor kommer de ikke til at lære sådan nogle ting?”

Som mindstemål har kvinderne i denne undersøgelse såvel viljen som familiens accept til at indgå i de sociale fora, som kontaktstederne udgør. Og herfra er skridtet mod videre uddannelses- og arbejdsforløb trods alt mindre end for gruppen af kvinder, som slet ikke indgår i sociale sammenhænge uden for familien.

3.3 Karakteristik af de gifte kvinder

Fokus i dette kapitel er på de unge gifte kvinders *fælles* socioøkonomiske position i det danske samfund og på de lighedstræk, der er i kvindernes fremtidige strategier og ønsker i forhold til at handle ud fra denne position. Kvinderne udgør dog ikke en homogen gruppe. Der er derimod stor forskel på fx, hvilken skolemæssig baggrund kvinderne har fra deres hjemlande, og på hvilke livsstrategier de anlægger, samt hvilke betingelser og muligheder de har i Danmark, alt efter hvordan deres familiemæssige situation ser ud.

Alder, antal år i Danmark, familiemæssig status

Kvinderne er i alderen 22 til 29 år og har boet i Danmark mellem 1,5 og 11 år. De fleste har boet her mellem 4 og 7 år. Alle kvinderne har mødt deres mænd i deres hjemlande. Kun en af kvinderne er gift med en dansk mand, som hun mødte i sit hjemland. To kvinder er kommet til Danmark på samme tid som deres mænd, heraf en kvinde, som valgte at tage med sin mand til Danmark, fordi det meste af hans familie var bosat her, og en kvinde, som fulgte med sin mand til Danmark, fordi han blev tilbudt arbejde i en international virksomhed. De øvrige kvinder er alle gift med mænd, der har boet i Danmark en stor del af deres liv, og som har samme etniske baggrund som de selv.

En del af kvinderne (især fra Pakistan) er gift i arrangerede ægteskaber, og langt størstedelen er gift med mænd, som de enten er i familie med, typisk fætre, eller som er sønner af forældrenes venner i hjemlandet.

De fleste kvinder har fået børn hurtigt og med relativt korte mellemrum efter ankomsten til Danmark¹⁵. Tidspunktet for at få børn stemmer overens med andre undersøgelser, som har vist, at indvandrerkvinder adskiller sig fra den øvrige befolkning ved at få børn i en meget ung alder (Geerdsen et al., 2003).

Uddannelsesmæssig baggrund

Hvilke skolefærdigheder kvinderne har fra deres hjemlande hænger især sammen med, om kvinderne har boet i byen, hvor de som regel har gået lidt længere tid i skole, eller på landet, hvor der nogle steder har været begrænset tradition for skolegang eller slet ingen mulighed efter et vist klasstrin.

De fleste kvinder har gået i folkeskole i ca. 8 år og har efterfølgende gået hjemme, hjulpet moderen lidt i hjemmet, evt. taget et sykursus og ellers "ventet på at blive gift". Nogle kvinder har afbrudt en påbegyndt gymnasial uddannelse eller en universitetsuddannelse, fordi de blev gift og rejste til Danmark. En kvinde har færdiggjort en universitetsuddannelse i hjemlandet.

Den kvinde, som har kortest skolebaggrund, er gået ud af femte klasse og kommer fra Tyrkiet. Blandt de tyrkiske kvinder har ingen påbegyndt en gymnasial uddannelse. Dette svarer til, at tyrkerne er en af de befolkningsgrupper i Danmark med ikke-vestlig baggrund, der har den ringeste skole- og uddannelsesmæssige baggrund (Bjørn et al., 2003). I dag er den lovpligtige skolegang dog sat op fra 5 til 9 år alle steder i Tyrkiet (LG Insight, 2005), og derfor vil dette billede formentlig ændres frem over.

Sprogfærdigheder

Kvindernes danskniveau strakte sig fra at kunne enkelte ord til at tale og forstå sproget så godt, at det var muligt at interviewe dem uden tolk. Dansk-niveauet har stort set ingen sammenhæng med, hvor længe de har opholdt sig i landet. Sprogfærdighederne er først og fremmest betinget af, hvor længe de har fået danskundervisning. Eftersom kvinderne næsten ingen kontakt har til danskere, har de heller ikke haft mulighed for at praktisere sproget uanset længden af den tid, de har boet i landet. En enkelt kvinde er gift med en dansk mand og har dermed langt mere kontakt til danskere end de øvrige kvinder. Dette afspejles også i bedre danskkundskaber.

Kvindernes uddannelsesmæssige baggrund fra hjemlandet lader også til at spille en rolle for danskniveauet. Det er bl.a. iøjefaldende, at den eneste kvinde, som har færdiggjort en universitetsuddannelse, taler mærkbart bedre

¹⁵ På interviewtidspunktet er der ingen kvinder, som har mere end 3 børn.

dansk end de øvrige kvinder, når der tages højde for, hvor relativ kort tid hun har modtaget undervisning.

Hvor længe kvinderne har modtaget danskundervisning er især betinget af, hvor mange børn de har fået, mens de har været i landet. De fleste kvinder har haft flere kortvarige forløb på sprogskoler, men har måttet afbryde på grund af barsel eller kvalme under graviditeten. En enkelt tyrkisk kvinde er kommet sent i gang med at lære sproget, fordi hendes svigermor, som hun og hendes mand boede hos, ikke ville have, at hun skulle gå til danskundervisning. Først efter fem år, hvor kvinden og hendes familie flyttede i egen lejlighed, fik hun mulighed for at starte i et undervisningsforløb.

Fælles for kvinderne er, at de alle meget gerne vil lære dansk eller blive endnu bedre til det. De fleste har følt sig "socialt handicappede" uden at kunne sproget, og især har de oplevet det som et problem at aflevere børn i institutioner og ikke kunne forstå pædagogerne eller at gå til lægen og være afhængig af at have ægtefællen med som oversætter¹⁶.

Endelig kan manglende sprogkunders føles ydmygende i relation til ens børn. Flere kvinder har oplevet at blive drillet med at "være dumme", og de vil gerne være i stand til at hjælpe børnene i skolen. Mange kvinder lægger vægt på, at deres børn skal udnytte de gode muligheder, der er for skolegang og uddannelse i Danmark, fordi de kan se, hvor stor betydning en god uddannelse har for økonomi, selvstændighed, boligforhold etc. Kvinderne er således meget opmærksomme på, at gode danskunderskaber er en afgørende forudsætning for at kunne hjælpe børnene på vej.

Økonomisk situation

Kvinderne lever alle under stramme økonomiske vilkår. Næsten alle er gift med mænd, som arbejder i ufaglærte job, og mandens indkomst skal dække alle udgifter, undtagen i de familier, som bor sammen med svigerfamilien.

At familiernes økonomi er spændt viser sig bl.a. ved, at nogle kvinder fremhæver det som en afgørende fordel, at der er flere indkomster til at betale huslejen med, hvis de bor sammen med svigerfamilien. Flere kvinder fortæller, at de stort set aldrig køber tøj til sig selv, men koncentrerer udgifterne til børnene.

På trods af, at kvindernes økonomiske betingelser er relativt enslydende, er der stor forskel i deres vurdering af dem. At kvinderne vurderer deres situation forskelligt kan bl.a. afhænge af, om de sammenligner med forholdene i deres hjemland eller med den generelle levestandard i Danmark. Nedenstående citater illustrerer spændvidden i vurderinger af de økonomiske forhold:

¹⁶ Nogle kvinder gav udtryk for, at det kan være et intimt og personligt anliggende at gå til lægen, hvorfor de i nogle tilfælde ikke ønsker mandens deltagelse. Kvinderne var ikke klar over, at de har ret til en tolk under lægebesøg.

“Jeg er meget glad for min økonomi... Allah har givet mig så meget i forhold til, hvis jeg tænker på de her jordskælvsområder eller andre steder, hvor folk slet ikke har noget.”

“Selvfølgelig er det ikke godt. Vi har ikke andre muligheder (...) Jeg vil fx leve på en anden måde, men jeg kigger på min mands økonomi, og jeg kan ikke gøre andre ting, som jeg vil.”

En anden forklaring kan være, at nogle er meget høflige og ydmyge. De synes måske ikke, at de kan tillade sig andet end at være tilfredse. Men det er alligevel langt størstedelen, der om ikke direkte så indirekte udtrykker bekymring over deres økonomiske situation.

Boligforhold

Fælles for kvinderne er, at langt de fleste bor i små lejligheder. Nogle har boet op til tre familier (8 børn og 3 voksne) i en treværelses lejlighed eller en hel familie (2-3 børn og to voksne) i en etværelses lejlighed.

Ingen af kvinderne havde på interviewtidspunktet mere plads end tre værelser. Nogle kvinder bor under nogenlunde rummelige forhold. Men en del af de kvinder, som bor i treværelses lejligheder, bor sammen med svigerforældrene. Nogle har boet tre familier i treværelses lejligheder, og blandt de kvinder, der ikke lever sammen med svigerfamilien, bor de fleste i en to værelses lejlighed.

Boligstandarden er som regel ikke særlig høj. Det er ikke helt ualmindeligt med toilet på trappeopgangen, og i nogle tilfælde er familierne nødt til at benytte svigerforældrenes lejligheder, fordi de ikke selv har bad, eller fordi deres eget køkken har karakter af et tekøkken.

I et par tilfælde har familierne fået hjælp af kommunen til at finde en større lejlighed, typisk i forbindelse med syge børn, som er blevet stressede af pladsmangel, eller som ikke har kunnet tåle fugten i lejligheden.

De fleste kvinder er skrevet op til større lejligheder, men de har ikke kunnet tage imod de tilbud, som er kommet, da lejlighederne har været for dyre. Enkelte har afslået tilbud på større lejligheder, fordi de lå uden for byen, og det har følt uoverskueligt at “skulle starte på ny” med skole, institutionsplads m.v. for et ekstra værelse.

3.4 Kvindernes ressourcer og ambitioner

Som nævnt i kapitel 2 kan en analyse af ressourcerne i målgruppen have forskellige tilgange. Der kan dels fokuseres på, hvilke uddannelsesmæssige ressourcer kvinderne allerede har, dels på deres personlige ressourcer i form af motivation for fx arbejde og uddannelse.

Kvindernes ressourcer hænger nøje sammen med deres ambitioner. Den type ressourcer, kvinderne har, kunne man måske kalde personlige *udviklingsressourcer*. De har nogle klare forestillinger om, hvad de gerne vil, og de giver også udtryk for at have viljen til at forfølge disse mål.

Kvindernes uddannelsesmæssige ressourcer er dog relativt svage. Ud fra human kapital-tilgangen¹⁷ (Jakobsen, 2000) kan man sige, at kvinderne har en *svag human kapital*: de har ingen eller en kort uddannelsesmæssig baggrund, de har ingen eller begrænset erhvervs erfaring, og de har svage sociale netværk. Kvinderne har også en *landespecifik human kapital*, de har sprogproblemer og ringe kendskab til kulturen og mulighederne på det danske arbejdsmarked.

Når en relativt svag og landespecifik human kapital kombineres med stærke udviklingsressourcer, tegnes der hos kvinderne et *potentiale* snarere end konkrete kvalifikationer, der umiddelbart kan omsættes til arbejdsmarkedets behov.

Sammenlignet med de unge ikke gifte mænd og kvinder¹⁸, synes de gifte familiesammenførte kvinder imidlertid at være de mest ressourcestærke i relation til uddannelses- og arbejdsmarkedstilknytning. Umiddelbart kan dette synes overraskende, fordi de er kommet til landet på et senere tidspunkt og dermed udgør den del af målgruppen, som har de svageste dansk kundskaber og ringeste tilknytning til og viden om det danske samfund. Men kvinderne er til gengæld målrettede og mere sikre på sig selv. I det perspektiv kan det være en fordel, at de er kommet til landet på et tidspunkt, hvor de ikke var helt unge:

“Hvis man er færdig både med den identitetsdannelse, der ligger i at være ung, fra sit eget land, og man har fået et rimeligt avanceret sprog, så kan man godt oversætte det. Men når man flytter midt i den proces, er det for svært. Der er en grund til de deprimerende historier om de unge mænd og de unge piger.” (Vejleder)

Historien om de gifte familiesammenførte kvinder er ikke helt så deprimerende. Flere kvinder har selv en eksplicit strategi at integrere sig i samfundet på, og denne strategi omsættes i et råd til andre kvinder, som er i samme situation som dem selv:

“De skal gå i skole og studere og udvikle sig og tjene penge.”

“Lær sproget og få et arbejde og vær ikke afhængig af manden. Hvis man har sin frihed og kan leve frit, så skal man ikke have andet.”

¹⁷ Human kapital er betegnelsen for alle de kundskaber og erfaringer, et individ besidder. Ifølge teorien forbedrer investeringer i human kapital bl.a. en persons beskæftigelsesmuligheder.

¹⁸ Se kapitlerne 4 og 5.

Kvinderne har nogle grundlæggende *mål* om, hvad de gerne vil. De vil gerne have en uddannelse og et arbejde. Men de kan være i tvivl om, hvordan målene indfries, og hvad de helt specifikt gerne vil læse eller arbejde med.

Kvinderne har også *mod* til at efterleve disse mål. De har en grundlæggende tro på sig selv og egne evner. Endelig giver kvinderne udtryk for at have *viljen* til at forfølge disse mål. Alene det, at langt de fleste kvinder er aktive i et danskundervisningsforløb, betyder, at de er i gang med den opkvalificering, som tilknytningen til uddannelsessystemet og arbejdsmarkedet som mindstemål kræver.

Ambitioner om uddannelse og arbejde

Ønsket om at få en uddannelse og et arbejde blandt unge familiesammenførte kvinder er ikke en ny observation. I en undersøgelse, der blev gennemført i 2004 blandt lidt ældre fortrinsvis familiesammenførte kvinder mellem 27 og 40 år i Århus, lyder hovedkonklusionen: "*Fælles for kvinderne er, at de har ønsker om og er motiverede for at komme ud på arbejdsmarkedet*" (Seeberg, 2004). I to nylig udkomne rapporter fra LG Insight forlyder det også, at især de unge familiesammenførte kvinder, der er kommet til Danmark inden for de seneste år, er interesserede i at få et arbejde. Og de er i langt højere grad end de kvinder, der er kommet til landet tidligere, opmærksomme på, at uddannelse er nødvendig for at begå sig på arbejdsmarkedet¹⁹ (LG Insight, 2005, 2004). Også i undersøgelsen foretaget for FAKTI viste 14 ud af 18 husstandsforløb kvindene i Københavnsområdet interesse for at få et arbejde og en uddannelse (Munck, 2004).

Både denne og de ovenfor nævnte undersøgelser tyder på, at en del af kvinderne allerede, før de blev gift, tænkte på at få en uddannelse. Flere kvinder giver udtryk for, at efterlevelsen af ønsket om uddannelse og arbejde var en aftale med ægtefællen, som blev indgået allerede inden giftermålet. Og flere har forbundet afrejsen til Danmark med at flytte til et moderne land, hvor der var gode muligheder for uddannelse, som skulle udnyttes.

En anden del af kvinderne har måske ikke før ægteskabet tænkt på uddannelse og arbejde, men når først målet om børn og familie er opfyldt, går det alligevel op for kvinderne, at det er kedeligt og ensomt at være hjemmegående, og med en børnefamilie følger ofte drømme om hus, bil og have, og i langt de fleste familier er to indkomster en nødvendig vej for at komme bare et skridt nærmere disse ønsker.

¹⁹ En integrationsmedarbejder fremhæver imidlertid, at der ikke er afgørende forskel på de ønsker, familiesammenførte kvinder har til arbejde og uddannelse i dag og for 20 år siden. Forskellen er, at det for kvinder fra ikke-vestlige lande er blevet mere legitimt at "råbe højt" om disse ønsker, bl.a. fordi det i deres hjemlande er blevet mere almindeligt, at kvinder har arbejde.

Opbakning i hjemmet

De fleste kvinder er gift med mænd, der fra starten har bakket dem op i ønskerne om uddannelse og arbejde. Selvom mændenes støtte måske ikke rækker så langt som til en omfordeling af opgaverne i hjemmet, betyder deres opbakning meget for kvinderne.

Erfaringen fra tidligere undersøgelser peger på, at der kan opstå store sammenstød i ægteskaber, hvor kvinderne kommer til nogle mænd og familier i Danmark, som lever i en meget udsat situation. Disse kvinder føler ofte, at de er kommet til Danmark under falske forudsætninger, fordi de fastholdes i nogle stramme rammer for udfoldelses- og adfærdsmuligheder, som ikke harmonerer med deres forventninger til at kunne begå sig i et videre uddannelsesforløb eller i en aktiv arbejdsmarkedskarriere. Kvindernes udfoldelsesmuligheder er mest begrænsede, herunder i forhold til arbejde og uddannelse, hvor den sociale marginalisering er størst (LG Insight, 2005). For kvinderne i denne undersøgelse kan det betragtes som en fordel, at de er gift med mænd, som i forvejen er integrerede på arbejdsmarkedet, og som er åbne over for kvindernes lyst til uddannelse og arbejde:

*“[Hvad siger din mand til, at du gerne vil læse videre og arbejde?]
Han bliver rigtig glad for at høre, når jeg siger, at jeg skal uddanne mig.”*

Afstandtagen til sociale ydelser

Endelig understreges kvindernes “ægte” ambitioner om uddannelse og arbejde af, at de færreste kvinder bryder sig om tanken om at modtage kontanthjælp. At modtage penge fra kommunen er ikke et efterstræbelsesværdigt alternativ til et arbejde:

“... jeg kan ikke lide at... ikke at gå på arbejde og få penge. Jeg laver ikke nogen ting, kun at jeg får penge, det er lidt dumt. (...) Hvis jeg starter på arbejde, det er okay.”

For de fleste af kvinderne er det en fremmed tanke at skulle modtage penge uden at have et “rigtigt arbejde”.

I en undersøgelse om unge indvandrere på kontanthjælp i Københavns Kommune (Geerdsen et al., 2003), lyder en af konklusionerne, at kontanthjælpssystemet kan være en barriere for arbejdsmarkedstilknytning, fordi systemet kan have en klientgørende effekt, hvor der i systemet fokuseres på deres problemer, mens arbejdsmarkedet kræver, at man er fokuseret på sine evner. Når en del kvinder i denne undersøgelse udtrykker ønske om *ikke* at modtage kontanthjælp, hænger det sammen med, at de netop vil undgå rollen som en “klient”, der risikerer at blive “kostet rundt med”. I følgende citat beskriver en kvinde, hvorfor hun ville foretrække at arbejde frem for at få kontanthjælp, hvis hun havde valget:

“... så er det bedre at arbejde i stedet for at få kontanthjælp. [Men hvorfor...?] Fordi hvis jeg er på kontanthjælp, så bliver jeg sendt det

ene sted hen og det andet sted, og hvis det er arbejde, så ved jeg godt det ene sted, hvor jeg kan gå hen at arbejde.”

Aktivering har et dårligt ry blandt de kvinder, som har hørt om indsatsen, og hvis man skal arbejde, er det afgørende, at man så vidt muligt selv er herre over sit arbejdsliv. Udadtil signalerer det også, at familien er velfungerende, når man er i stand til at klare sig selv (selvom det kniber), og det kan være bedre at opretholde “facaden” end at blive påduttet det stigma, det er, at modtage penge udefra. En enkelt kvinde siger ligefrem, at man bør give pengene til dem, som har mere brug for dem, fordi hun “*har alt*”. Dette på trods af at hun efter danske forhold lever på et absolut minimum.

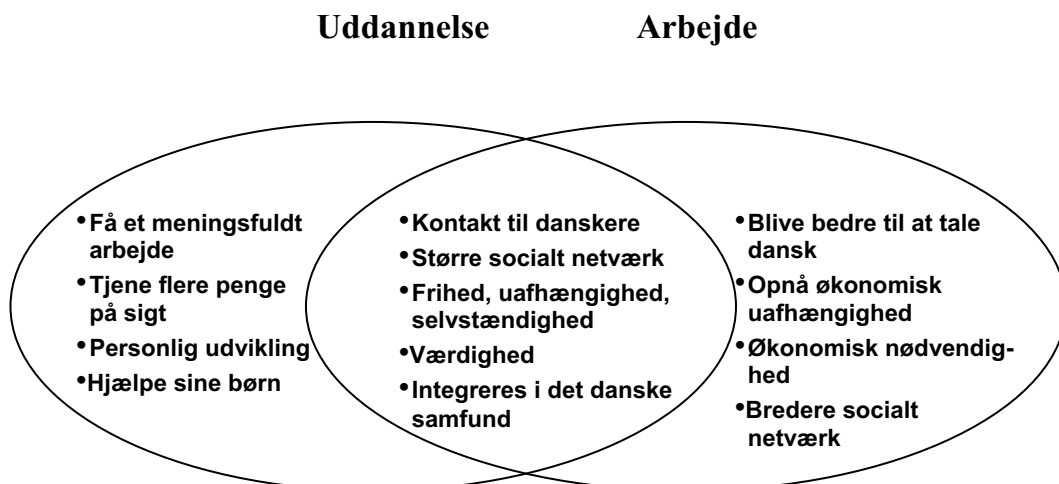
Der er dog enkelte kvinder, som gerne ville have modtaget økonomisk støtte især med henblik på at få dækket bestemte behov, fx i form af tilskud til en større lejlighed eller betaling af institutionsplads. Nogle kvinder føler sig provokerede af, at familier, der udelukkende lever på overførselsindkomster, kan bo i større lejligheder end dem selv, og de finder, det er uretfærdigt, at der ikke er større materiel gevinst ved at være selvforsørgende.

3.5 Motivation for uddannelse og arbejde

En stor del af kvinderne ser såvel arbejde som uddannelse som et skridt fremad i forhold til deres aktuelle situation. Begge dele er ensbetydende med at løsrive sig fra hjemmet, udvide sin sociale horisont og blive bedre til dansk.

“Det er vigtigt, at kvinderne går ude, hvor der er kontakt med folket (...), de taler dansk. Jeg mener, det er uddannelse eller at gå på jobbet.”

Figur 1: Kvindernes motiver for uddannelse og arbejde

I figur 1 er kvindernes motiver for uddannelse og arbejde oplyst. I krydsfeltet mellem de to cirkler er en del af motiverne ens for arbejde og uddannelse. Kvinderne benytter flere begrundelser, som er overlappende, men de er alligevel oplyst separat for at give et indtryk af deres egne ord. I de næste afsnit vil kvindernes motiver for henholdsvis at tage en uddannelse og få et arbejde blive gennemgået.

Forventning om livet i Danmark – muligheden for uddannelse

For flere kvinder er ønsket om at få en uddannelse den eneste forestilling, de har gjort sig om at komme til Danmark. Det at komme til et europæisk land er forbundet med frihed, åbenhed, muligheder og gode økonomiske forhold. Ifølge interviewene med både kvinderne selv og nøglepersonerne er det de færreste, som bliver skuffede i forhold til, at Danmark *er* moderne og økonomisk velstående, og de kan se, at der i princippet *er* muligheder for uddannelse og beskæftigelse, og at det kan “betale sig” at arbejde. Det, som en del kvinder bliver overraskede over, er deres egen placering i samfundet. Dette kan være i relation til restriktive familieforhold, men især i forhold til den relativt dårligt stillede socialklasse, som de fleste bliver en del af:

“... da jeg kom her og så min lille lejlighed, og der er ikke noget badeværelse, ja, jeg fik bare et chok: aj hvad er det for noget, der er bad i mit hjemland(...). På den måde var det meget chokerende for mig.”

“Første gang jeg kom her, blev jeg lidt chokeret, fordi jeg tror, Danmark har store lejligheder. (...) Men jeg kommer her, jeg åbner døren første gang, jeg siger til min mand: Hvad er det?”

Der er dog også en del kvinder, som i højere grad giver udtryk for at være tilfredse med situationen, som den er, men de fleste vil alligevel gerne gøre en indsats for at forbedre deres forhold.

Uddannelse som forudsætning for et godt arbejde

Selvom næsten alle kvinder er meget motiverede for at få et arbejde, er det ikke ensbetydende med, at de har lyst eller er villige til at tage et hvilket som helst arbejde – i hvert fald ikke i længden. Mange ser uddannelse som en helt afgørende forudsætning for at få et *godt* arbejde, eller det som nogle kalder et *let* arbejde. Et godt arbejde er trygt og sikkert, et sted hvor man har mulighed for at blive i længere tid, og hvor man ikke allerede på forhånd ved, at der er risiko for nedslidning.

Kvinderne møder en lang række krav om omstillingsparathed i Danmark, og en del er blevet overraskede over, hvor svært det er at tilpasse sig forholdene. Flere kvinder havde forventet, at *“livet ville være let”* i Danmark, fordi det er et moderne land uden den nød og forarmelse, som de kender fra deres hjemlande, men alene tilegnelsen af sproget er en større udfordring, end de måske havde forventet. Umiddelbart kunne man tro, at kvinderne derfor heller ikke orkede at kaste sig over en uddannelse, men ville være tilfredse med et arbejde, som umiddelbart ville være let at gå til. Men for de

flestes vedkommende forholder det sig omvendt. De vil hellere investere i en uddannelse for på sigt at opnå tryghed og vished i arbejdslivet end at skulle zappe rundt mellem forskellige ufaglærte job.

“[Hvorfor vil du helst have en uddannelse lige nu og ikke arbejde?] Det er fordi, at hvis jeg har en bedre uddannelse, så får jeg også et bedre arbejde. Og hvis jeg ikke har en ordentlig uddannelse, så får jeg ikke noget bedre arbejde, så skal jeg bare gå forskellige steder hen.”

Kvinderne tænker *langsigtet* i forhold til typen af det arbejde, som de vil bestride. En uddannelse er ensbetydende med at have flere kort på hånden og ikke være nødt til fx at gøre rent eller have andet nedslidende arbejde som for nogle også kan være forbundet med lav status.

Fælles for kvinderne gælder, at rengøring ikke betragtes som et “rigtigt arbejde”. Det er ikke et arbejde, som rummer mulighed for personlig udvikling, eller som “fører til noget” på sigt.

“Hvis jeg går til rengøring, kan jeg ikke udvikle mit talent. Jeg kan ikke spørge andre mennesker til at udvikle mig til dansk sprog, kun rengøring og så komme hjem. Det er ikke rigtigt arbejde.”

Det er ikke blot vægtningen af det personlige udviklingsperspektiv i arbejdet, som er afgørende for, at kvinderne tager afstand fra repeterende jobtyper som fx rengøring. Der er også et skævt forhold mellem at yde og nyde i denne jobtype.

“Dem, der arbejder i rengøring, de er ikke glade. Fordi de tænker, de knokler rigtig meget, men de tjener ikke så meget. Det er fordi, de ikke har nogen uddannelse. Når man ikke har nogen uddannelse, så kan man ikke tjene så meget, som man har lyst til.”

Det er imidlertid ikke udelukkende ønsker til arbejdslivet, som spiller ind for kvindernes ambitioner om at tage en uddannelse. En uddannelse er også vejen til *almen dannelse*, som vil ruste kvinderne til bedre at kunne forstå og håndtere det samfund, de lever i. Og denne viden er ikke mindst attraktiv, fordi den giver dem mulighed for at støtte børnene i deres opvækst i Danmark. Flere kvinder vil gerne være aktive medspillere, de har ikke lyst til at sidde på sidelinien og være tilskuere til børnenes udvikling i det danske samfund.

At være i stand til at hjælpe sine børn fremover

Alle kvinderne har ønsker om, at deres børn skal klare sig godt i Danmark, og dette er først og fremmest ensbetydende med at blive “veluddannet”. Nogle kvinder antyder eller siger direkte, at de egentlig gerne ville rejse tilbage til deres hjemlande, men at det, der fastholder dem i Danmark, først og fremmest er de muligheder, som deres børn har her i landet.

I denne sammenhæng betyder det meget for kvinderne, at de vil være i stand til at hjælpe deres børn med lektier og i det hele taget vil kunne forstå, hvad der foregår i skolen og på uddannelsessteder. Ved selv at tage en uddannelse er man et godt eksempel for sine børn, og man opnår mere social accept i sine omgivelser:

“Jeg har ikke brug for pengene, jeg har slet ikke brug for den her økonomiske støtte, men bare for at uddanne mig så meget, så jeg kan hjælpe mine børn i fremtiden. Jeg vil være en uddannet kvinde, ikke en ufaglært.”

At være ufaglært er, som kvinden, der er citeret ovenfor, siger: *“næsten det samme som at være skåret over fra midten”*. Det betyder at mangle kompetencer til at indgå i det danske samfund i det hele taget. Det er ensbetydende med ikke at kunne forstå, hvad ens børn siger, at blive drillet af dem, fordi man *“er dum”*. En uddannelse ses således også som led i en strategi for at opnå mere respekt og værdighed i forhold til sine børn – at kunne sætte streg under, at man er den voksne i forholdet. Den følelse kan godt blive krænket af, at børnene fx taler flydende dansk og ofte fungerer som oversættere, når de er med deres mor ude og købe ind, eller når de skal forklare, hvad pædagogen forsøger at sige, når de bliver hentet i børnehaven.

For nogle kvinder er det imidlertid ikke nok at have et mål om at lære ordentligt dansk for at opnå mere respekt, de vil også være mere kompetente samfundsborgere:

“Jeg vil helst uddanne mig i landet, så jeg bliver selvsikker på det her sted.”

Arbejde som en økonomisk nødvendig forudsætning for uddannelse

Selvom størstedelen af kvinderne gerne vil have en uddannelse, er en del af deres familier så økonomisk klemte, at to indkomster nærmest er en nødvendighed. Derfor finder flere kvinder det mest realistisk hurtigt at finde et arbejde for en periode og dermed få dækket nogle af de basale behov i familien. Der er også kvinder, som forestiller sig en kombination af uddannelse og arbejde, hvor de fx arbejder i weekenden og læser i hverdagene. For mange er der imidlertid en lang række praktiske opgaver i relation til familien, som besværliggør arbejde eller uddannelse på fuld tid og derfor også den endnu mere tidskrævende kombination.

Blive bedre til at tale dansk

Mange kvinder mener, at der er en grænse for, hvor gode de kan blive til at tale dansk ved at deltage i sprogundervisning. Man glemmer det, man har lært, når sproget ikke tales i hjemmet, og når kontakten til danskere i det hele taget er meget begrænset. Derfor ser en del det at indgå på en arbejdsplads med danske kolleger som en mulighed for at lære sproget ordentligt.

“[...] og hvordan kan det være, at du helst vil arbejde?] Så kan jeg bedre integreres i det danske samfund og få mit sprog bedre.”

For nogle kvinder er en forbedring af sproget altafgørende for lysten til at få et arbejde:

“Jeg har ikke andre grunde til, at jeg gerne vil have et arbejde, end at forbedre mit sprog.”

Denne indstilling afhænger også af, hvilke kontakter kvinderne har til dansktalende på forhånd. Nogle er gift med mænd, der har familie, som taler sproget helt flydende, hvilket giver dem flere muligheder for at tale dansk, og andre kvinder er meget udadvendte i forhold til at benytte det dansk, de har lært, så snart de har muligheden herfor. Men det er som regel modersmålet, der er dominerende i hjemmet, og da en del kvinder også er generte, vil benyttelsen af sproget først blive en “tvingende nødvendighed” på en dansk arbejdsplads.

Opnå et bredere socialt netværk

Et arbejde er i høj grad også et alternativ til at være hjemmegående – en mulighed for at møde nye mennesker. Livet i hjemmet finder de fleste kvinder kedeligt og ensomt, og det giver ikke følelsen af at være til nytte i samfundet:

“Jeg gider ikke sidde hjemme, så hvis min mand tjener ti gange mere, skal jeg stadig tjene penge og bruge mit liv på en rigtig god manér. [Hvorfor gider du ikke sidde hjemme?] Fordi jeg tror, at jeg er uden brug i livet.”

Som kvinden, der er citeret ovenfor, siger senere i interviewet, kan man i hjemmet ikke lave andet end at passe børn, lave mad og gøre rent. Selvom de fleste kvinder mener, det er vigtigt, at de er sammen med deres børn, mens de er helt små, og nogle kvinder mener, at børnene skal passes hjemme, indtil de er i børnehvealderen, er rollen som hjemmegående husmor ikke tilfredsstillende. Kvinderne føler, at de har nogle ressourcer, som ikke bliver brugt i hjemmet. Enkelte kvinder er dog i tvivl om, hvorvidt de ville være så ivrige efter at få et arbejde, hvis de havde penge nok, men langt de fleste lægger vægt på, at det at komme ud på arbejdsmarkedet *ikke* alene er et spørgsmål om at forbedre økonomien.

Kvinderne vil gerne ud af den sociale isolation, livet som hjemmegående sætter dem i. At være til nytte i samfundet er også at spille en rolle over for andre end ens børn. Og at spille en rolle over for ens børn kræver mere socialt samvær med andre mennesker, ellers hægtes man af udviklingen i samfundet og bliver rådvild i relation til sin egen og børnenes situation:

“Det er svært at blive hjemme hele tiden uden kontakt til andre mennesker. Jeg ved ikke så meget om, hvad der foregår i nærheden af mig. Fordi nu bor jeg i Danmark, så jeg skal være meget åben: Hvad er godt for mit barn, og hvad er godt for mig?”

Økonomisk uafhængighed

Selvom det at tjene penge for mange kvinder ikke er den eneste eller primære årsag til, at de gerne vil have et arbejde, spiller økonomien også ind. At tjene penge handler ikke blot om et økonomisk behov i familien, det betyder også, at den enkelte kvinde opnår mere selvstændighed.

Kvinderne er vant til at være nederst i hierarkiet i familien, såvel før de kom til Danmark som i den tid, de har opholdt sig i landet. Følelsen af ikke at have tilstrækkelig frihed gælder især for de kvinder, som bor sammen med svigerfamilien. Under disse forhold er kvinden "dobbelt afhængig" – både af sin mand og af svigerfamilien, fordi begge parter forsørger husstanden:

"Når man skal være sammen med svigerforældre, kan man ikke bestemme helt, som man vil (...). Min mand forsyner mig, jeg får ikke penge fra kommunen eller andre steder. Jeg er afhængig. Jeg vil ikke være afhængig af min mands økonomi. Heller ikke mine svigerforældres."

Der er dog også kvinder, der bor sammen med svigerfamilien, og som ønsker at arbejde for at opnå mere frihed *sammen* med deres mænd. Det kan være frihed til at flytte i egen lejlighed, eller det kan være frihed til indimellem at sove på hotel sammen, som en af kvinderne nævner. *"Bare for at være lidt alene"*.

For nogle kvinder betyder økonomisk selvstændighed mere end arbejdets indhold:

"Indtil nu har jeg tænkt, at jeg ville have et arbejde og tjene mine egne penge og have min egen bankkonto, men jeg har aldrig tænkt på, hvad for noget arbejde jeg gerne ville have."

Selvom mange kvinder siger, at deres mænd giver dem penge "med glæde", er der flere, som ikke beder om penge til fx tøj til sig selv, fordi de ved, at økonomien er spændt. Desuden har nogle kvinder ikke lyst til fortælle deres mænd, hvad de vil bruge pengene til, og endelig påpeger nogle, at de gerne vil være i stand til at købe fx gaver, som ikke er fra andre end dem selv. Økonomisk uafhængighed er at have sin egen bankkonto og sit eget Visa-kort:

"Jeg vil have et arbejde og tjene mine egne penge for min egen skyld (...) det er klart, hvis man har et arbejde, så føler man sig fri. [Så det er også at være uafhængig af din mand?] Ja. Jeg vil gerne også have Visa-kort."

Enkelte kvinder påpeger, at de ikke har problemer med at bede deres mænd om penge, eller de er tilfredse med at få et fast mindre beløb af manden hver måned. Men når talen i det hele taget falder på økonomiske spørgsmål, svarer flere kvinder med flertydighed i stemmen. Dette kunne tyde på, at

nogle “stiller sig tilfredse” som situationen er, men derfor kan der godt være mere eftertragtede alternativer – som at få et arbejde:

“[Men hvordan har du det med, at det er din mand, der skal give dig pengene?] *Jeg synes, at det er okay. Jeg har tænkt, at jeg skal arbejde.*”

Ifølge en integrationsmedarbejder ses det i en del tilfælde, at kvinder inden for denne målgruppe, der får et arbejde, alligevel ikke selv får råderet over de penge, som de tjener. Nogle får aldrig deres egen bankkonto, fordi hele familien har en samlet konto. Andre kvinder må fx overdrage deres løn til svigerforældrene.

Kvinderne i undersøgelsen er imidlertid oftest gift med mænd, som bakker op om kvindernes selvstændiggørelse. Det er mænd, der har boet en stor del af deres liv i Danmark, og som ofte er bedre integreret i samfundet end deres forældre er. De føler et ansvar for, at deres koner får et godt liv i Danmark og er indstillede på, at for kvinderne er nogen grad af ligestilling et led heri. Det er i hvert fald det billede, kvinderne formidler af deres mænd.

Økonomisk nødvendighed

Kvinderne har således erfaret, at det i Danmark er nødvendigt, at begge voksne i familien har en indtægt, hvis der skal skabes rimelige livsvilkår for familien. For de fleste kvinder er det især behovet for en større bolig, der presser sig på, og det har ofte lange udsigter, så længe familiens indkomstniveau forbliver på det niveau, det er. Nogle kvinder havde ellers troet, at den lille lejlighed, de flyttede ind i, da de ankom til landet, var en “midlertidig løsning”:

“Aldrig jeg flytter. Jeg har boet her, siden første gang jeg kom her. Har de alle sammen de her problemer, eller er det kun mig?”

Nogle kvinder har små børn, som får helbredsmæssige problemer af at bo på så lidt plads, og børn på grænsen til puberteten har ikke udsigt til at få deres eget værelse.

Familierne har som regel ikke råd til at tage imod tilbud om større lejligheder. En enkelt familie med to børn tog alligevel springet, fordi livet sammen med svigerfamilien blev for uudholdeligt, og kvinden og hendes mand ønskede, at hun skulle have større frihed fx til at lære dansk. Men familien var nødt til at tage imod en lejlighed til 9.300 kr. i leje om måneden, fordi de ikke havde andre muligheder. Nu sidder de i en næsten umulig økonomisk situation, hvor det kniber med at få råd til mad og tøj, og der er grænser for, hvor meget manden kan tjene, selvom han også tager weekendvagter i sit lavt betalte uaglærte job.

I flere tilfælde kan manden ikke arbejde mere, end han gør, og derfor er kvinden nødt til at træde til:

“[...] hvordan hænger det ellers sammen økonomisk?] *Det er svært, fordi min mand arbejder og arbejder og arbejder. Så derfor vil jeg gerne hjælpe min mand, det er svært. Jeg vil gerne arbejde, hjælpe min mand.*”

3.6 Barrierer for uddannelse og arbejdsmarkeds-tilknytning

De ønsker for uddannelse og arbejde, som kvinderne giver udtryk for, er ikke nødvendigvis ensbetydende med, at nogle af delene ligger lige for, eller at de umiddelbart er parate til at gøre ord til handling. For de fleste kvinder er ønsket om uddannelse og arbejde et mål, der har relativt lange udsigter. En helt afgørende forudsætning er at lære sproget ordentligt.

Manglende sprogfærdigheder

Kvinderne er meget opmærksomme på, at sproget både styrker dem i deres aktuelle situation og er adgangsbilletten til en uddannelse eller et arbejde.

Det er imidlertid svært at lære sproget, og det *føles* helt klart som en barriere ikke at tale godt nok dansk:

“I Marokko lever jeg nemt. Her er det lidt svært, fordi med alle job, du skal altid lave kursus eller lære dansk først, med rengøring man skal lave kursus, i Marokko nej.”

En kvinde er blevet god til at tale dansk ved at insistere på at tale sproget med de familiemedlemmer på mandens side, som er gode til det. Hun har søgt en del rengøringsjob uden at blive kaldt til samtale, fordi hun ikke har noget bevis fra en sprogskole. Sandsynligvis kan kvinden heller ikke skrive og læse tilstrækkeligt godt til at opfylde de krav, der stilles til hende i et rengøringsarbejde. Men fra kvindens side føles det som et sejt træk at skulle gå et længere sprogforløb igennem efter på forhånd at have arbejdet hårdt på sit danske, for ikke at blive afvist til en jobtype, der ikke opfattes som specielt attraktiv.

Der skal allerede i forhold til at lære dansk, mobiliseres mange ressourcer for at holde fast, når vejen mod succesoplevelser til tider føles meget lang. Det kan betyde, at kvinderne taber lidt af modet i forhold til deres muligheder på arbejdsmarkedet:

“[Nu siger du, at du godt kunne tænke dig at få et arbejde, hvad kunne du godt tænke dig at lave?] Rengøring måske. Jeg har ikke nogen muligheder. Og i børnehave måske, men jeg snakker ikke så godt dansk.”

Kvindens stilling i hjemmet

De fleste kvinder giver udtryk for, at de er gift med mænd, som er søde til at hjælpe med de huslige pligter. Alligevel er det meget begrænset, hvor stor en del af arbejdet i hjemmet mændene er i stand til at varetage, når de

oftest arbejder mere end fuld tid. Mændene er nødt til at arbejde så meget, fordi hele familien er afhængig af én indtægt:

“Problemet er, at hvis min mand kun arbejder i hverdagene, så kniber det med økonomien også. Men hvis han arbejder i weekenderne, så passer det lige ud – op til kanten.”

Desuden har mange af de mænd, som kvinderne er gift med, aften-, nat- eller weekendarbejde. En undersøgelse foretaget på SFI bekræfter dette billede. Generelt arbejder etniske minoritetsmænd i Københavnsområdet mere på skæve tidspunkter end mændene i befolkningen som helhed²⁰. Dette betyder, at kvinderne er alene om omsorgen for børnene på vigtige tidspunkter, fx når der skal laves mad, eller når børnene skal i seng:

“Hvis vi havde penge nok, så ville jeg måske ikke tænke på arbejde. Fordi også hjemme har jeg nogle gange travlt. Jeg laver meget, rydder op, vasker tøj, mad, så det er også arbejde. Fordi min mand ikke har tid. Jeg laver alt.”

Nogle kvinder har også svært ved at se, hvordan uddannelsesplanerne kan gå op i en højere enhed med ansvaret for opgaverne i hjemmet.

“Det er svært at have en familie, som man skal passe og så tage en lang uddannelse. Uddannelserne er kun for unge mennesker.”

Ønske om arbejde på nedsat tid

En del kvinder kan ikke overskue tanken om et fuldtidsarbejde, og de er mest interesserede i deltidsarbejde, i hvert fald så længe de har små børn og har hovedansvaret i hjemmet. En undersøgelse foretaget på SFI viser også, at andelen af kvinder, som arbejder på nedsat tid, er højere blandt etniske minoritetskvinder end blandt danske kvinder.

Pasningsproblemer

Flere undersøgelser peger på, at de fleste herboende kvinder med anden etnisk baggrund ønsker at passe deres børn hjemme, i hvert fald indtil de når børnehvealderen (Schmidt, 2005, LG Insight, 2005, 2004). Det er også tilfældet for nogle af kvinderne i denne undersøgelse. En del af kvinderne vil dog gerne have deres børn i institution allerede fra vuggestuealderen, og kun en enkelt kvinde fremhæver betydningen af, at moderen skal give sig ekstra god tid til sine børn, helt til de når 11-års alderen.

²⁰ Dobbelt så mange etniske minoritetsmænd som mænd i befolkningen som helhed arbejder mellem 18.00 og 22.00 om aftenen. Også om natten arbejder de etniske minoritetsmænd oftere end mænd i befolkningen som helhed (Schmidt, 2002).

Selvom kvinderne således er grundlæggende positivt indstillede over for tanken om at have deres børn i institution²¹, kan det være et problem for dem, at de ikke har råd til det. I de tilfælde, hvor børnene passes hjemme, indtil de når skolealderen, vanskeliggøres kvindernes planer om arbejde og uddannelse.

“Man hjælper ikke med børnehave. Derfor starter jeg ikke i skole [læs: uddannelse]. Hvem skal tage sig af min datter? Vi kan ikke betale 2.800 kroner.”

Det skal dog nævnes, at kvinderne har samme ret til at søge hel eller delvis friplads til vuggestue eller børnehave som andre borgere. A-indkomsten for den samlede husstand (jf. gældende regler pr. 1. januar 2006) skal være under 130.501 kr. brutto for at give ret til friplads, og kvinderne har formentlig ikke denne mulighed. De er næsten alle gift med mænd, der varetager et fuldtidsarbejde og derfor må formodes at tjene mere. Til gengæld må en del af kvinderne være berettiget til delvis friplads, som bevilges gradueret i henhold til husstandsindkomster på mellem 130.501 kr. og 404.999 kr. årligt²². Da de fleste kvinder er gift med mænd, der arbejder som ufaglærte, kommer husstandsindkomsten formentlig sjældent op over maksimumgrænsen. Men tilsyneladende er en del kvinder ikke opmærksomme på reglerne, fx henviser kvinden, der er citeret ovenfor til den fulde vuggestuesats.

Kvinderne mangler således information om deres muligheder for nedsatte takster til institutionspladser. Den Centrale Pladshenvisning i Københavns Kommune har udarbejdet en pjece kaldet “Skriv mig op, inden jeg bliver 4 måneder”, hvor de relevante informationer er tilgængelige, men denne pjece udsendes kun ved henvendelser. Selve ansøgningsskemaet om nedsatte takster udsendes ved selve tilbuddet om en institutionsplads eller ved direkte forespørgsel.

Kvinderne skal derfor selv være aktive i opsøgning af information, og hvis de endelig får materialet i hænderne, er det i sig selv en barriere, at såvel pjecen som ansøgningsskemaet er formuleret på dansk. Den Centrale Pladshenvisning er dog opmærksom på, at der er særligt marginaliserede grupper, som er passive og ikke kender deres muligheder og rettigheder. Derfor har man sammensat et infoteam på tre personer, der bl.a. har til opgave at videreforme informationerne via en opsøgende indsats, men det er selvfølgelig ikke givet, at dette team kan nå ud til kvinderne i målgruppen. Endelig mangler infoteamet måske også kendskab til, hvordan kvinderne i målgruppen nås²³.

²¹ Den positive indstilling over for at have børn i institution underbygges af en tidligere undersøgelse, som viser, at 62 % blandt etniske minoritetsmødre foretrækker, at deres børn passes i heldagsinstitution (Dahl, 2005).

²² Indkomstgrænserne forhøjes med 7.000 kr. pr. hjemmeboende barn under 18 år.

²³ Kontaktfladen er betinget af, hvem der er interesseret i at have teamet på besøg, og hvilke ideer teamet selv har til den opsøgende indsats.

Et er, at manglende information måske fraholder nogle kvinder fra at have deres børn i institution, fordi de tror, at de skal betale mere, end det egentlig er tilfældet. Noget andet er, at de kvinder, som måske godt ved, at de kan få rabat på institutionspladserne, ikke har overskud til eller finder det for indviklet at sætte sig nærmere ind i, hvad de præcis skal betale. Nogle kvinder ser måske ikke det at have deres børn i institution som en investering, der på sigt kan forbedre deres egne muligheder på arbejdsmarkedet. Det ikke at have råd til en institutionsplads kan desuden være et argument, som dækker over, at man egentlig ikke har noget imod at passe sit barn hjemme, indtil det når skolealderen.

Endelig må det siges at være reelt nok, at det er en stor udgift i familiernes budget at betale til institutionspladser, også selvom det ikke drejer sig om de fulde takster.

Nogle familier har deres børn i institution, selvom de dårligt har råd. En af kvinderne overvejede fx at flytte med sin familie til en af Københavns forstæder, fordi institutionspladserne der var ca. 300 kroner billigere. Denne holdning er imidlertid atypisk for de interviewede kvinder, der generelt er meget forbeholdne over for geografisk mobilitet. Dette kan betyde, at de måske hellere vil skære ned på udgifterne til institutionspladser for at få råd til en større lejlighed i nærområdet end at flytte uden for byen, hvor der er større chance for at få tilbudt en større lejlighed til samme pris som deres nuværende.

Boligforhold – etniske ghettoer

Størstedelen af kvinderne bor i hårdt belastede boligområder, hvor etniske minoriteter og ressourcetsvage danskere er koncentreret. Det generelle billede af etniske minoriteters boligforhold er også, at 61 % bor i socialt boligbyggeri mod kun 17 % af danskerne (Winter et al., 2005).

“Vi har nogle retarderede, der har bolig her. Vi har nogle pensionister, og resten, det er svage danske familier, der selv er på bistandshjælp de fleste af dem. Vi har ikke mange stærke familier, det har vi faktisk ikke.” (Boligsocial medarbejder)

Tendensen er, at denne *segregation*, dvs. befolkningsgrupper, der adskilles på boligmarkedet efter etniske eller sociale forskelle, er blevet forværret gennem de senere år, målt ud fra den husstandskorrigerede gennemsnitsindkomst i almene boliger (Andersen, 2005). Problemet med denne koncentration af indvandrere er især, at det medvirker til at forstærke en negativ udviklingsspiral, hvad angår den sociale sammensætning af beboerne, fordi danskere i beskæftigelse fravælger boligområder med mange indvandrere. Det betyder, at indvandrere, der er mere eller mindre fastlåste i deres boligkvarter, får endnu sværere ved at opnå kontakt til danskere. Interviewene med informanter og med kvinderne selv vidner hertil om, at en del af de danskere, der bor i de sociale boligbyggerier, ikke er særligt positivt indstil-

lede over for indvandrerne. Nogle kvinder beretter dog også om at have en god relation til en dansk nabo. I visse tilfælde føler kvinderne, at det især er deres spirende danskkundskaber, som har banet vejen for bedre kontakt og gensidig forståelse.

Det er dog et fåtal, som har en dansk nabo, og indvandrerne ser til tider selv segregationen som et problem. Erfaringer viser, at en del af de familiesammenførte kvinder, som har ønske om større kontakt med det danske samfund og eventuelt uddannelse og arbejde, ser miljøet i boligområdet som en begrænsende ramme for deres strategier om social og økonomisk mobilitet for dem selv og deres børn (LG Insight, 2005). Dette er også et aspekt, som optræder i nogle af interviewene blandt de unge gifte kvinder:

“Jeg vil gerne komme ud fra Nørrebro, et sted hvor der ikke er ghetto-problemer. (...) Et sted hvor der ikke er... altså der skal være en blanding mellem udlændinge og danskere.”

“Ghetto-effekten” forstærkes af, at kvindernes daglige mobilitet i byen er begrænset. De tager yderst sjældent på “udflugter” med familien, fordi der ikke er tid, råd eller tradition herfor. Og eftersom de har så smalt et socialt netværk, kender de ingen eller yderst få, der bor i andre bydele eller boligområder.

En del kvinder er alligevel glade for det område, de bor i, fordi naboerne er søde, og der er “fred og ro”.

Smalt socialt netværk – manglende kontakt til danskere

Uformel, netværksbaseret rekruttering til job er langt mere anvendt i Danmark end formel rekruttering, hvor stillingerne slås op (Mailand, 2004). Dette er et problem for kvinderne, fordi de generelt har smalle sociale netværk og kun kender få eller ingen danskere med tilknytning til arbejdsmarkedet.

Enkelte kvinder har forsøgt at gøre brug af deres etniske netværk i forbindelse med jobsøgning, og tilsyneladende har de herved haft mere held med sig end de kvinder, som har sendt formelle ansøgninger. Netværket er også en vigtig inspirationskilde i relation til beskæftigelsesmuligheder. Kvinderne er meget inspirerede af de få veninder, de har, som er i arbejde eller i uddannelse.

Mange af kvinderne er i denne sammenhæng opmærksomme på, at det er en fordel at lære flere danskere at kende, fordi det bl.a. kan forbedre deres viden om, hvad der skal til for at få adgang til arbejdsmarkedet.

“Måske kan jeg lære dansk fra dem, måske kan jeg få gode ideer fra dem, hvad jeg skal gøre i Danmark. Måske hvordan jeg skal opdrage mit barn, også hvad jeg skal gøre med mit studium, med arbejde, hvem skal jeg kontakte for at komme i arbejde.”

Den generelle beskrivelse blandt nøglepersoner er, at kvinderne som regel ikke kendte nogle danskere, før de begyndte at deltage i kontaktstedets aktiviteter. I interviewene er det også almindeligt, at kvinderne fremhæver deres underviser, sundhedsplejerske e.l. som det bekendtskab, de har til danskere. Kvinderne betegner ofte disse personer som deres "gode veninde". Nogle enkelte har kontakt til deres nabo, typisk en ældre enlig dame, som har budt dem velkommen, da de flyttede ind i ejendommen. Ellers er det mandens familie, som kvinderne er knyttet til. Flere har dog fået nogle enkelte veninder, som de fx har mødt på legepladsen i deres boligkvarter eller til danskundervisning. Disse veninder er ofte også indvandrere, og det ses ikke som en ubetinget fordel:

"Jeg kender nogle udlændinge, men jeg kan ikke lide nogen venner fra forskellige lande."

At omgås "venner fra forskellige lande" er ensbetydende med at omgås andre, som er dårligt integreret i Danmark. Kvinden, der er citeret ovenfor, har ikke noget imod udlændinge som sådan, men hun er generet af den barriere, som et smalt socialt og etnisk afgrænset netværk udgør for hendes muligheder i Danmark. Denne indstilling deler kvinden med de fleste andre kvinder, som er blevet interviewet.

"Jeg kunne godt tænke mig at have mere social kontakt med danskere. Det er også sådan, da jeg gik på sprogskole, de er alle indvandrere ligesom mig. Der er ikke nogen danskere sammen med os. Det er kun indvandrere."

Kvinderne føler sig låst fast i forhold til deres nuværende situation. De ved ikke, hvordan de skal komme i kontakt med andre danskere end de få, som de møder på kontaktstederne, i børnenes institution eller i supermarkedet:

"Jeg vil gerne tale med andre [danskere], men jeg kan ikke få nogen muligheder."

Kvindernes muligheder for at lære flere danskere at kende vanskeliggøres af, at det især er via arbejde og uddannelse, at de kunne møde danskere. En undersøgelse foretaget på SFI viser, at beskæftigelsen blandt etniske minoriteter har tydelig indflydelse på, om deres omgangskreds tæller danske medlemmer. Ligeledes synes uddannelsesinstitutioner at være grobund for, at etniske minoriteter etablerer venskaber med danskere (Schmidt, 2005).

Et større socialt netværk, som i højere grad inkluderer mennesker, der er velintegrerede på arbejdsmarkedet, ville ikke blot udvide kvindernes muligheder for arbejde via uformel rekruttering, det ville også give dem mere viden og konkrete forestillinger om egne muligheder.

Manglende viden om egne muligheder

En af konsekvenserne af, at kvinderne har smalle sociale netværk og bor i kvarterer, hvor mange er dårligt integreret, er, at de har en begrænset viden

om det danske samfund i almindelighed og om deres egne muligheder i særdeleshed. Selvom de alle gerne vil have en uddannelse og et arbejde, er mange i tvivl om, hvor og hvordan de skal komme i gang:

“Jeg mangler meget information her i Danmark. Jeg kender ikke, hvad jeg skal gøre, så det er meget svært.”

Flertallet af kvinderne vil gerne arbejde som pædagoger eller på et plejehjem, medmindre de fx har en veninde, som er i anden type beskæftigelse. Kvindernes horisont i relation til egne muligheder hænger tydeligt sammen med den viden og de erfaringer, de har fra deres hverdag. Nogle kan fx identificere sig med pædagogerne, som de ser, når de henter deres i børn i institution:

“[Hvordan har du fået ideen til, at du gerne vil arbejde med børn?] Hver dag når jeg skal aflevere min dreng, og jeg kan se, at det ikke er hårdt.”

“[Kender du andre indvandrerkvinder, der har arbejde i Danmark?] Ja. [Hvad arbejder de med?] Næsten 80 % arbejder med rengøring. Det er kun 20 %, der arbejder i børnehave eller på plejehjem.”

“Jeg vil gerne have uddannelse til køkken [på plejehjem], fordi mine veninder har.”

Hvis de forestillinger, kvinderne selv har om beskæftigelse, sammenholdes med den aktuelle arbejdskraftmangel i SOSU-området, er der et delvist overlap. Men det er vigtigt at være opmærksom på, at kvindernes forestillinger om beskæftigelse baseres på en relativ smal viden om deres egne muligheder. Når kvinderne vælger de jobtyper, de allerede kender via deres smalle sociale netværk, kan det forstærke segregeringsprocessen på arbejdsmarkedet, hvor bestemte grupper i samfundet koncentrerer inden for bestemte sektorer eller fag og er fraværende inden for andre.

Diskrimination – direkte, indirekte

Diskrimination, enten direkte eller i form af forestillinger og forventninger om diskrimination kan også udgøre en barriere for kvindernes arbejdsmarkedstilknudning. En af kvinderne betegner et land som “et hjemme hos” og forudsætningen for, at man har lyst til at være en del af “familien”, er, at man føler sig på lige fod med sine medborgere. Ellers kan det gå galt:

“... nogle politikere de siger grimt om udlændinge, jeg synes, det giver meget negativt til den her situation mellem mennesker. Vi laver også noget mere ballade. Fordi jeg synes, at et land er ligesom et hos. Et hjem. Så når vi ved, at det er vores hjem, så passer vi det godt. Og hvis vi siger, nej, det er ikke vores hjem, så måske vi ødelægger nogle ting eller sådan noget.”

Selvom kvinden, der er citeret ovenfor, ikke taler om sig selv, når hun siger, at “måske vi ødelægger nogle ting”, viser citatet, at kvinden identificerer sig

med den destruktive vrede, som kan opstå i kølvandet på følelsen af manglende accept. Det påvirker en, selvom man opretholder facaden udadtil.

Mange kvinder har oplevet tilråb på gaden, og ifølge en danskunderviser er diskriminationen et aspekt, som langt de fleste kvinder i et eller andet omfang lever med i hverdagen. Tilsyneladende har diskriminationen over for muslimer taget til efter terrorangrebet 11. september 2001, hvilket en undersøgelse foretaget på SFI også bekræfter (Schmidt, 2005). Men det er ikke blot muslimer, der oplever nedsættende blikke:

“Jeg kan sige, fordi jeg kommer fra Thailand, nogle mennesker de taler om thailandske piger, den slags pige eller... ja. Ikke mig. Men de tænker den vej.”

Nogle kvinder giver udtryk for at være fuldstændig ligeglade med, hvad andre siger og tænker om dem. Og selvom de nok alligevel lader sig påvirke, gør de, hvad de kan for at lade som ingenting:

“Det er lige meget, hvis jeg går med tørklæde, det er lige meget, om de kigger på mig, eller de ikke kigger på mig. Fordi jeg bestemmer. Jeg går med tørklæde, kigger andre på mig eller nej, de bestemmer ikke for mig (hidsig stemme).”

Kvinden, som er citeret ovenfor, siger samtidig, at *“det er svært at gå med tørklæde”* i Danmark. Dette er typisk for den ambivalens, flere kvinder udtrykker. På den ene side er diskrimination *ikke* et problem, og på den anden side er det svært at håndtere. Denne flertydighed indikerer, at det er krævende at stå imod den afstandtagen, man kan blive mødt med i det offentlige rum. Disse oplevelser kan hos nogle kvinder mindske den gejst, som ellers er en af deres vigtigste ressourcer i forhold til uddannelse og arbejde.

Reaktioner på direkte diskrimination kan også igangsætte en negativ spiral, hvor oplevet diskrimination kan føre til forventninger om diskrimination. Dette kan begrænse ens handlefrihed, også selvom der kan være tale om unødvendige begrænsninger, man pålægger sig selv. Hvis en kvinde *forventer* at blive diskrimineret, kan det påvirke den pågældendes investeringer i human kapital, som igen har betydning for arbejdsmarkedstilknytningen (Jakobsen, 2000).

3.7 Drømme om fremtiden

Kvindernes drømme om fremtiden er helt almindelige. De drømmer om at tage en uddannelse og få et arbejde, og som så mange andre vil de fleste gerne have hus, have, bil og i det hele taget en lykkelig familie, hvor børnene vokser op under de bedste betingelser og får en god uddannelse.

“Jeg vil gerne have et godt liv, med et godt hus og bil og uden problemer, og jeg skal gå på arbejde, og mine børn vil jeg gerne opdrage rigtig godt, og jeg vil gerne have ham til at blive klog.”

Der er forskel på, hvor stor tillid kvinderne har til egne drømme. Nogle mener slet ikke, at der er nogen grund til at drømme, fordi der er for langt mellem drømme og virkelighed. Men alligevel har de et dynamisk perspektiv på fremtiden og stiller sig ikke tilfreds med situationen, som den ser ud på nuværende tidspunkt:

“Hvis jeg tænker ti år frem, og jeg vil få et arbejde og en uddannelse, så vil jeg tænke bedre, det vil gå bedre, hvis jeg tog en uddannelse. Men ellers... så ville jeg tænke over den tid, som er tabt, og jeg kunne ikke gøre noget som helst, og jeg ville være ked af den tid, som bare er gået tabt, altså hvor jeg ikke har lavet noget.”

De fleste kvinder får dog et smil på læben, når de bliver bedt om at fortælle om deres drømme, og mange beskriver deres drømme som en opsummering af de motiver, de har nævnt for at tage en uddannelse og få et arbejde. Uafhængighed og selvstændighed står højt på listen.

4 De unge ikke gifte mænd

Dette kapitel fokuserer på de unge ikke gifte mænd, som en af de delgrupper, der blev indkredset i kapitel 2. Beskrivelsen af de unge mænd i dette kapitel bygger hovedsageligt på interview med personer, som har et kendskab til gruppen gennem deres arbejde med klubber, boligsocialt arbejde, væresteder og vejledning, hvor unge fra etniske minoriteter er en væsentlig målgruppe²⁴.

Derudover inddrages litteratur, specielt med hensyn til barrierer for tilknytning til arbejdsmarkedet og uddannelsessystemet.

4.1 Informationerne om de unge mænd

De unge mænd, som er beskrevet i det følgende, er alle på en eller anden måde i kontakt med forskellige slags klubber, væresteder, vejlednings- eller rådgivningsinstanser. Beskrivelsen bygger på kendskab til gruppen af de personer, som har kontakt med dem. Vi har i vores indhentning af informationer om gruppen tilstræbt at kontakte forskellige typer af kontaktsteder og forskellige kvarterer i kommunen. Denne metodiske tilgang betyder at:

- nogle af informanterne vægter en bestemt etnisk gruppe, fx pakistanere, somaliere, arabisktalende, som de har særligt kendskab til, mens andre informanter i højere grad giver en bred beskrivelse af unge indvandrere og efterkommere
- de unge, som slet ikke har forbindelse til nogen form for offentlig eller frivillig kontaktsted, muligvis ikke vil være repræsenteret i beskrivelsen. Det gælder formentlig især unge, som er mere end 20 år, og jo ældre de er, jo flere vil der være tale om (se nedenfor om marginaliseringsprocessen).

Men det er vigtigt at fremhæve, at på trods af de meget forskellige kontaktsteder og disses tilgang til de unge er der på et overordnet niveau nogle meget enslydende beskrivelser af de unge mænd, og det er dette billede, vi vil tegne i det følgende.

Oprindeligt var det hensigten, at kontaktstedernes informationer skulle kombineres med de unges egne udsagn. Vi har dog valgt at bygge beskrivelsen på informanterne fra kontaktstederne, fordi det viste sig meget tidskrævende at forsøge og stort set umuligt at opnå kontakt om interview med de unge selv. Problemerne med at opnå kontakt til de unge var forskellige:

²⁴ Se bilag om metode for flere oplysninger om kontaktsteder og informanter.

- Mange af de unge er ikke stabilt uden for arbejdsstyrken, så når vi endelig fik kontakt til nogle, som formodedes at tilhøre målgruppen, var de alligevel i gang med enten uddannelse eller arbejde.
- En del unge blev spurgt gennem kontaktstederne, om de ville deltage i interview, men stort set alle, der blev spurgt, ønskede ikke at deltage. Kontaktpersonerne forklarede dette med, at de unge nærer en stor mistillid til folk udefra, som vil "snakke" med dem. De er ikke interesserede i igen og igen at fremstå som stereotypier.
- Nogle af kontaktpersonerne ønskede ikke at formidle kontakt til de unge. De havde selv brugt meget tid og mange ressourcer på at opnå den nødvendige tillid, og de ønskede ikke at risikere at miste denne tillid igen.
- For nogle af de unge er der tale om, at de er involveret i sort arbejde eller kriminalitet. De ønsker ikke at fortælle om deres liv for ikke at blive "opdaget".

Der er gennemført to interview med unge mænd. Men da de er meget forskellige, vil de ikke blive inddraget i beskrivelsen, fordi materialet ikke er stort nok til at have tilstrækkelig udsagnskraft.

Når vi udelukkende baserer os på informationer fra kontaktpersonerne, er der en risiko for at vores beskrivelser bliver stereotypiske, specielt i forhold til de faktorer, som kontaktpersonerne er enige om indgår i beskrivelsen af de unge mænd.

Informanterne er oftest især i kontakt med de helt unge mænd op til 20-22 år. De er i mindre grad i kontakt med gruppen over 22 år, men nogle af dem har haft kontakt, da de var yngre, og enkelte kommer der stadig. Jo ældre de unge mænd er, desto mindre kontakt har informanterne med dem.

4.2 Karakteristik af de unge mænd

Det er vigtigt at fremhæve, at den følgende beskrivelse, som bygger på informanternes karakteristik, *ikke* er en bred beskrivelse af unge fra etniske minoriteter. Det er en beskrivelse af en gruppe unge mænd, som har særlige problemer: socialt, personligt og familiemæssigt. Informanterne er blevet bedt om at karakterisere de unge, som tilhører undersøgelsens målgruppe, dvs. unge som ikke er i gang med en uddannelse eller har arbejde, og som ikke modtager kontanthjælp.

En lang række af de faktorer, som indgår i beskrivelsen, kan genfindes blandt unge etnisk danske mænd, som har vanskeligt ved at opnå og fastholde en tilknytning til arbejdsmarkedet.

Informanterne beskriver de grupper af unge, som de er i kontakt med. Der er forskelle på grupperne, fx i forhold til, hvilke etniske grupper de tilhører

eller forskellige kombinationer af problemer. Ikke alle grupperne er således karakteriseret ved samtlige problemer, men der er visse gennemgående træk i beskrivelsen af etniske minoritetsunge, som har vanskeligt ved at finde fodfæste i det danske samfund.

Ustabil skolegang

Ifølge informanterne er de unge mænd karakteriseret ved en afbrudt og ustabil skolegang. De har haft vanskeligt ved at følge med i skolen og har engageret sig mindre og mindre i undervisningen, og nogle af dem er helt holdt op med at møde i skolen, i nogle tilfælde allerede fra 5.-6. klasse.

De har ikke tilstrækkelige skolekundskaber, og deres danske sprog er smalt og ikke færdigudviklet, hverken med hensyn til ordforråd eller til at forstå mere abstrakte begreber. Dette gælder både de unge, som har været i Danmark i hele den skolepligtige alder, og de unge, som er flyttet til Danmark i løbet af den aldersperiode.

Forældrene har haft vanskeligt ved at engagere sig i børnenes skolegang, både på grund af sproglige barrierer, fordi de mangler kendskab til det danske skolesystem og det danske samfund, og fordi de ikke har haft de nødvendige personlige ressourcer til det.

Familie

De unge mænd bor ofte hjemme hos forældrene til de er midt i 20'erne. Familien består hyppigt af en forælder og et antal søskende. Forældrene har enten ufaglært, lavtlønnet arbejde eller er uden beskæftigelse og på offentlig forsørgelse. Desuden er nogle af forældrene, især fædrene, belastede af traumer fra fx tortur og har vanskeligt ved at deltage i familiens liv og forsørgelse.

Især for de unge mænd, som er børn af enlige forældre, fortæller informanterne, at der er store økonomiske problemer, og at de unge, når de bliver 18 år, bliver bedt om at flytte, fordi forældrene ikke længere får tilskud til at have dem boende, og samtidig mister forældrene boligtilskud. Der er derfor i gruppen en del unge mænd, der er boligløse, eller som har adresse et andet sted, men stadig bor delvis hjemme.

“Når de bliver 18 år, så har forældrene ikke mulighed for at have dem boende hjemme. Fordi det går ud over deres boligsikring, og fordi de fleste af dem er på overførselsindkomst. Når de så ikke kan få et arbejde eller noget som helst, så prøver de på at finde en bolig et eller andet sted. Det er ikke altid, det lykkes. Men mange af dem har faktisk problemet, at de har adresse hos kommunen. Nogle af dem har slet ikke adresse nogen steder.”

(Boligsocial medarbejder)

Drengene har i løbet af deres opvækst ikke opholdt sig meget i hjemmet, men har knyttet sig til grupper af ligestillede drenge i lokalområdet, enten

på gaden eller andre steder i det offentlige rum, fx klubber. En del af disse grupper engagerer sig mere eller mindre i kriminelle aktiviteter, men ellers går tiden med sociale aktiviteter i gruppen.

“Når de skal se deres venner, så har de ingen steder at gå hen, så derfor er det forholdsvis belastende i det her område, at de så sidder rundt omkring i gangene og sådan noget. Og det er unge fra 16 og så op til 25 år, ikke, som så går ud og raner bænke og sætter dem ind i gangene. Så sidder de derinde. Og det er der selvfølgelig nogle, der føler sig utrygge over.”

(Klubmedarbejder)

Flere af informanterne fremhæver, at det er tilknytningen til gruppen, der har størst betydning for de unge mænd.

Identitetsproblemer

Det er et gennemgående træk i beskrivelserne af de helt unge mænd, at de har store identitetsproblemer. De er splittede mellem deres forældres baggrund og liv og den danske virkelighed, de også lever i. Mange af dem har misbrugsproblemer, og nogle har store psykiske problemer, i visse tilfælde behandlingskrævende.

“Disse unge er, fra de var helt små, blevet bombarderet med forskellige love, regler, religion m.m., “Ja, nej, det må du ikke, det må du godt”, er blevet blandet for meget sammen i og uden for hjemmet. Det har betydet, at de til sidst er blevet så forvirrede og splittede, at de har fravalgt både forældrenes kultur og den danske kultur. De vil bare være sig selv. Mange har psykiske problemer.”

(Klubmedarbejder)

De har påtaget sig en “indvandrer”- eller ”ghetto”-identitet og levemåde, som ikke udspringer af deres etniske baggrund, men som går på tværs af de etniske minoritetsgrupper og bygger på en “dem og os”-holdning.

Holdning til samfundet

De unge mangler i høj grad viden om, hvordan det danske samfund fungerer, men de har den holdning til samfundet, at det alligevel ikke nytter noget. De har enten selv oplevet eller hørt om, at andre unge fra etniske minoriteter har svært ved at få arbejde, selvom de har uddannet sig. De har hørt, at virksomhederne ikke vil ansætte selv de “kloge, veluddannede unge indvandrere”, så hvorfor skulle en virksomhed ville have dem, som har svært ved at læse og skrive?

De mangler således både selvtillid og motivation til at sætte sig et mål rettet mod arbejdsmarkedet. Oplevelsen af eller “fortællinger” om diskrimination samt det billede, der tegnes af unge indvandrermand blandt andet i medierne, er en medvirkende faktor, når de unge er opgivende over for deres egen fremtid, eller når de direkte “fravælger” samfundet.

“Det er selvtilliden, de mangler, mange af dem. Troen på, at de kan blive til noget her i samfundet, den er så ringe, så det nogle gange er til at sidde og tude over. At en ung stakkels mand kan tænke: “Jeg kan sgu aldrig få et arbejde lige meget hvad.” Og når man ser gang på gang, at fordi man hedder Muhammed, eller fordi man hedder Fatma eller et eller andet, så er det lige meget, om du får 10, 10, 10, så kan du ikke finde en praktikplads.”
(Boligsocial medarbejder)

Hvorfor får de unge ikke kontanthjælp?

De unge på 16-17 år, som ikke er i gang med en uddannelse eller er i job, forsørges af forældrene og modtager ikke kontanthjælp.

De unge i målgruppen er stort set ikke i forbindelse med det offentlige system og modtager ikke kontanthjælp. En del af det frivillige arbejde, vi har haft kontakt med i forbindelse med undersøgelsen, består i at etablere denne forbindelse enten til uddannelse eller arbejde eller til de lokale socialcentre for, at de unge kan opnå en forsørgelsesmulighed. Men der er forskellige forhindringer for det:

- Nogle unge ønsker ikke at “blive aktiveret” – de fravælger hellere kontanthjælpen frem for at indgå i et aktiveringsforløb. Nogle af dem har deltaget i aktivering og har ikke opfattet det som en mulighed til at komme videre²⁵. Andre har ikke selv deltaget i aktiveringen, men har overtaget holdningen fra deres venner eller fra omverdenen generelt.
- Andre unge ønsker ikke at modtage kontanthjælp, fordi de anser det for ydmygende at få offentlig hjælp, eller fordi de ikke ønsker at være en belastning for samfundet. En del af dem forsørges af forældrene, hvoraf nogle ligeledes har den holdning, at de selv kan og bør forsørge deres børn, mens andre ikke har tilstrækkelig gennemslagskraft over for de unge til at få dem til at kontakte de offentlige myndigheder.
- Fravalget af kontanthjælp kan også være begrundet af økonomiske årsager: For nogle af de unge, som har en kriminel baggrund, kan der være tale om, at de skylder så meget i idømte bøder, at de mener, at de alligevel ikke vil få noget ud af det økonomisk, hvis de henvender sig til kommunen, og samtidig skal de deltage i aktivering. Andre har måske en opsparing, som forældrene har sat til side til dem, fx hvis de skal giftes med en fra hjemlandet. Og de ønsker ikke at miste denne opsparing, hvilket de ville gøre, hvis de skulle modregnes i kontanthjælpen.
- Desuden kan fravalget af kontanthjælp skyldes, at de unge ernærer sig ved sort arbejde eller kriminalitet, og at de finder det lettere at få en indkomst på denne måde end gennem kontanthjælp og krav om aktivering. For en del af de unge mænd vejer princippet om at være i stand til at klare sig selv tungere end selve metoden. Derfor synes nogle, at det er mere

²⁵ Se også SFI (2003) – især mænd mener, at aktivering ikke forbedrer deres muligheder.

rimeligt at skaffe penge ved at begå røveri i et supermarked end at modtage kontanthjælp.

- Det er vanskeligt for nogle at få en kontakt til kommunen eller til uddannelsessystemet. Det kan være, fordi de er boligløse og ikke har en adresse, eller det kan være, fordi de mangler kendskab til, hvordan det danske kontanthjælpssystem fungerer. Nogle ved slet ikke, at de kan få hjælp "på kommunen". Endelig kan det skyldes, at det rent praktisk kan være vanskeligt at få en kontakt til en sagsbehandler, når de unge forsøger. Der kan være lange ventetider, som får de unge til at trække sig tilbage fra kontakten.
- I varierende grad bliver der af informanterne desuden lagt vægt på, at de unge generelt har den holdning, at "systemet" ikke vil dem noget godt. De har ikke tillid til, at en kontakt til kommunens sagsbehandlere eller vejledere eller andre vil hjælpe dem. Nogle har oplevet mange afbrudte kontakter med de kommunale aktører, og det er informanternes mening, at den manglende kontinuitet i indsatsen får nogle af de unge til at fravælge denne indsats helt.

Det er let at blive kriminel

Billedet, der tegnes af informanterne, indeholder også, at en stor del af de unge i målgruppen er eller har været engageret i kriminelle aktiviteter. Det kan være alt fra sort arbejde, salg af stoffer og hærværk til tyveri og røveri, fx i butikker.

Der er dog stor forskel på både arten af kriminalitet, og hvor udbredt den er blandt de unge. For nogle grupper er det tilsyneladende hovedindholdet i deres aktiviteter, mens det for andre kun er en mindre del.

Et billede er, at nogle af de unge, der fravælger skolegangen, i stedet knytter sig til grupperne på gaden, hvor der allerede er kriminelle aktiviteter i gang. I begyndelsen er de helt perifert med, men efterhånden kan de blive mere og mere engagerede i aktiviteterne. Det er en hurtigere vej til penge og eftertragtede varer end nogen anden mulighed, og det er let at blive inddraget i aktiviteterne. For nogle af grupperne er der ligefrem en vis prestige i at have været i fængsel, mens det for andre "bare" er et livsvilkår:

"Det er hverken positivt eller negativt at komme i fængsel. Det er bare normalt. Fyrene taler om det, som om en af vennerne er på ferie e.l.: "Vi kan ikke spille fodbold på tirsdag, fordi han kommer først hjem fredag etc.""

(Klubmedarbejder)

Kriminaliteten bliver således en vigtig faktor for nogle grupper af de unge, både fordi de vænner sig til en indkomst, som er højere, end den ellers formentlig ville være, og fordi den sætter en lang række barrierer op for dem i deres muligheder i livet. De fravælger selv muligheder, fx hjælp fra kommunen eller vejledningssystemet, og kontakter, fordi de ikke ønsker, at kri-

minaliteten skal blive opdaget. Hvis kriminaliteten er blevet opdaget, har de langt sværere ved at få ansættelse i en virksomhed, fordi deres straffeattest ikke er ren.

Processen mod stabil marginalisering

Der er i informanternes billede af de marginaliserede unge mænd en bevægelse fra en sporadisk marginal situation til en helt stabil marginaliseret position.

De helt unge, som lige har forladt skolen, vil typisk skiftevis være i gang med enten uddannelse eller arbejde, dvs. de "går ind og ud af systemet". Men jo ældre de unge mænd bliver, desto længere kan perioderne uden for systemet være, indtil de enten går stabilt i gang med uddannelse eller får arbejde, eller de vedvarende er udenfor og fx forsørger sig ved kriminelle aktiviteter eller sort arbejde.

De helt unge nyder til en vis grad godt af det vejledningssystem, der er bygget op om dem. Fx har Center for Vejledning ansvar for at have kontakt med de unge, indtil de er 20 år. De unge har mulighed for at blive hjulpet til at starte på noget nyt, hvilket bidrager til at de i perioder er "inde i systemet".

Men efter dette tidspunkt, når de unge er fyldt 20 år, har de selv ansvar for at tage nye initiativer, og dette kan være medvirkende til, at perioderne uden for systemet bliver længere og længere²⁶. Samtidig bliver det mere og mere vanskeligt for dem at leve af forældrenes undertiden meget lille indkomst, hvilket kan bidrage til at fastholde dem i kriminalitet.

"Isolationen fra systemerne eskalerer oftest fra slutningen af teenageårene, hvor kontakten og tilbuddene ikke længere kommer af sig selv. De er som oftest smidt ud af skolen, men i starten er der krav om at finde tilbud til dem. .. Nogle prøver, og så går det, for andre går det ikke, og så synker de helt til bunds. Ofte er det tilfældigheder, der gør, at der er nogle, som kommer igennem. De har ofte lige fået en ekstra hjælpende hånd."

(Vejleder)

Flere af informanterne fremhæver, at når de unge mænd er i begyndelsen af 20erne og stadig tilhører målgruppen, bliver det sværere og sværere for dem at få en tilknytning til arbejdsmarkedet. Kravene til dem bliver større, deres kompetencer er ofte helt utilstrækkelige, og "systemet" fastholder ikke længere i samme grad en forbindelse til dem. Nogle af dem formår at påtage sig ansvaret for deres fremtid, mens andre "synker til bunds" og måske for alvor starter en kriminel løbebane.

²⁶ Ungdommens Uddannelsesvejledning i København gennemfører dog for tiden et forsøg med opsøgende vejledning for unge mellem 20 og 24 år i fire bydele i København.

4.3 De unge mænds fremtidsperspektiver

I informanternes beskrivelse af de unge mænd er det gennemgående, at gruppen rummer mange ressourcer og megen uudnyttet energi. Men de er rastløse og ufokuserede og mangler engagement i deres egen fremtid. Så de bruger ikke deres ressourcer hensigtsmæssigt, eller de mangler viden om og erfaring med, hvordan ressourcerne kan bruges. De er heller ikke altid indstillet på at yde den indsats, der skal til, for at deres ressourcer kan blive til nytte for dem.

Flere af informanterne fremhæver, at det danske samfund heller ikke endnu har fået øjnene rigtigt op for de unges ressourcer eller har fundet en metode til at bringe dem i spil på en god måde.

Et andet generelt element i informanternes karakteristik af de unge mænd er, at de unges egne fremtidsperspektiver eller drømme om fremtiden svarer meget til danske unge mænds drømme og forventninger til fremtiden. De vil gerne have uddannelse og arbejde, og de vil gerne have familie og leve et almindeligt familieliv.

“Jeg synes tit, at jeg har oplevet, at de drømme, de har, nærmest er mere normale end normale danskeres drømme. Det er carport og familie og stationcar. Det er det helt almindelige liv, de drømmer om. Det er ikke et eller andet luksusliv. Det har de så måske også nogle drømme om, men det er ikke de drømme, de giver udtryk for. Det er meget simple drømme.”

(Klubmedarbejder)

Nogle af informanterne mener, at et væsentligt element i de unge mænds forestillinger om deres fremtidige liv er, at de ønsker at være uafhængige af samfundet også gennem det arbejde, de gerne vil have, fx egen handel eller chaufførarbejde, hvor de selv kan bestemme over deres liv.

Enkelte andre informanter mener, at en del af de unge mænd har så store sociale problemer, identitetsproblemer, psykiske problemer eller misbrugsproblemer, at de ikke er i stand til at tænke ret langt frem i tiden.

4.4 Barrierer for tilknytning til arbejdsmarkedet

Ud fra informanternes beskrivelse af de unge mænd uden for arbejdsstyrken kan der trækkes nogle barrierer for deres tilknytning til arbejdsmarkedet. Der er dog også en lang række barrierer, som disse unge har tilfælles med andre unge, især fra etniske minoriteter. De barrierer, vi har trukket frem her, fortæller altså ikke hele billedet om, hvilke vanskeligheder der møder de unge, men især dem der udspringer af de livsvilkår, opvækst og karakteristika, der præger de unge i målgruppen.

Mangelfuld skolegang

Blandt andet på grund af den ustabile og afbrudte skolegang er de unge, når de forlader skolen, ikke socialiseret til at påtage sig den selvdisciplin og det ansvar for sig selv, der kræves for at gennemføre en uddannelse eller få et lønnet arbejde. Samtidig mangler en stor del af dem helt basale skolemæssige og sproglige færdigheder.

De er i høj grad bevidste om disse mangler, og det gør dem utilbøjelige til selv at opsøge situationer, hvor disse mangler vil blive betydningsfulde, og hvor de kan risikere at opleve endnu et personligt nederlag.

“Mange af dem er også flove over, at de er 20 år, 23 år, og at de hverken kan stave eller læse. Det er pinligt for dem at stå over for nogle og sige det. Det er nærmest at fortælle, at “jeg er dum”, kan man godt sige, fordi de ikke kan finde ud af dét og dét. Så vil de hellere lade som om, ved at markere sig på en anden måde ved at være seje og provokerende, så de ikke bliver tilsidesat.”

(Boligsocial medarbejder)

De har ofte ikke interesseret sig for skolefagene eller for at lære stoffet. Mange af dem er ikke bogligt interesserede, og deres mangelfulde læse- og skrivefærdigheder bidrager til, at de ikke engagerer sig i undervisningen. At være dygtig i skolen giver heller ingen prestige, hverken i familien, som ofte ikke kender kravene til skolefærdigheder, eller blandt vennerne, hvoraf de fleste heller ikke interesserer sig for skolen.

De har ikke kunnet hente hjælp til lektierne i hjemmet, og det har været vanskeligt for dem at forberede sig til skolen, fordi de ikke har opholdt sig i hjemmet efter skoletid. Det har dermed heller ikke givet dem færdigheder i forhold til at arbejde stabilt med et indlæringsstof.

Barrierer i forhold til uddannelse

Ifølge informanterne er det karakteristisk for de unge mænd uden for arbejdsstyrken, at mange af dem på et eller flere tidspunkter har været i gang med en ungdomsuddannelse. Men de er faldet fra hurtigt efter starten. Nogle er efter en periode startet igen, mens andre har opgivet at tage en uddannelse eller bare aldrig har fået begyndt igen.

Informanterne fra kontaktstederne giver en række forskellige bud på, hvorfor de unge falder fra uddannelserne. Disse bud er i det følgende suppleret med resultater fra to rapporter, som begge har et vist overlap med denne undersøgelses målgruppe²⁷. En undersøgelse²⁸ viser, at frafald fra ungdomsuddannelserne er et generelt problem for unge med etnisk minoritetsbaggrund. Således falder ca. 60 % af indvandrere og efterkommere fra en påbegyndt erhvervsfaglig uddannelse. I undersøgelsen fra AKF om frafald er

²⁷ SFI (2003) og Højmark Jensen & Tovby Jørgensen (2005).

²⁸ Tænketanken (2004).

de unge med etniske minoritetsbaggrund karakteriseret i fire grupper, hvoraf den ene kaldet "de isolerede" i meget høj grad matcher beskrivelsen af de unge mænd uden for arbejdsstyrken.

De faktorer, som har stor betydning for frafaldet er:

- Problemer i de unges *sociale situation*: det kan være problemer i hjemmet, eller at den gruppe af venner, den unge er tilknyttet, ikke understøtter eller direkte modarbejder uddannelsesdeltagelse.
- De unge mangler i høj grad forudsætninger for at starte på en ungdomsuddannelse. De har store *faglige og dansksproglige mangler*. En del af dem har meget vanskeligt ved at læse og skrive og kan ikke følge med i undervisningen.
- De unge *mangler motivation* for at gennemføre uddannelsen. Dette kan skyldes manglen på basale skolekundskaber, men det kan også skyldes, at kravene i uddannelserne er for høje eller for teoritunge i forhold til deres forventninger²⁹. Desuden har nogle af de unge mænd og deres forældre meget urealistiske forventninger til, hvilke typer af uddannelser og beskæftigelse de unge kan magte at gennemføre.
- De unge "*fejlvælger*" uddannelse og erkender efter en tid, at de ikke ønsker at fortsætte i den "forkerte" uddannelse. Fejlvalget kan skyldes, at de unge ikke har tilstrækkeligt kendskab til uddannelsesmulighederne. Derfor ser de måske på, hvad vennerne vælger, hvad forældrene kunne ønske sig, de blev uddannet i, eller de accepterer en vejleders forslag til uddannelse.
- De unge har vanskeligt ved at indgå i og acceptere *den pædagogiske tilgang* på de erhvervsfaglige uddannelser, som bygger meget på selvstændighedskrævende arbejdsformer. De er ofte ikke i stand til at "tage ansvar for deres egen læring", og de forventer og har ønsker om en langt fastere undervisning, hvor læreren indgår som den centrale aktør.
- *Den sociale dimension på uddannelserne* er for lille, og de unge har ofte svært ved at opnå en social tilknytning til undervisningsstedet. Måske knytter de sig til grupper med andre unge med etnisk minoritetsbaggrund, som er i samme situation som dem selv, hvilket ikke giver dem den bedste baggrund for at øge deres faglige niveau³⁰.

²⁹ I rapporten Tænk tanken (2004) nævnes, at kravene i visse tilfælde må anses for at være uforholdsmæssigt høje set i forhold til de senere arbejdsfunktioner.

³⁰ I en endnu ikke publiceret artikel (Mørck 2005) gøres opmærksom på, at der er nogle interaktionsomkostninger ved at interagere med personer, hvis værdier, normer og reaktionsmønstre ikke er tilstrækkeligt kendt. Derfor vælger de unge at omgås personer, hvis kultur, normer, koder og sprog man kender i forvejen. Det kan dog heller ikke udelukkes, at de bliver fravalgt i den frivillige gruppedannelse af de "fagligt stærke" studerende.

- Det er vanskeligt for de unge at få en *praktikplads*. Der er mange forskellige forhold knyttet til dette problem, som er generelt for unge med etnisk minoritetsbaggrund. En af de hyppigste begrundelser er, at virksomhederne fravælger dem, enten fordi deres faglige niveau er for lavt, eller fordi arbejdsgiverne forventer, at det vil være ekstra ressourcekrævende at have en ung med etnisk minoritetsbaggrund i praktik. Men andre begrundelser er, at de unge vælger uddannelser, hvor der generelt er mangel på praktikplads, fx automekaniker, at de unge med etnisk minoritetsbaggrund i mindre grad end danske unge søger uopfordret, eller at de og deres familier ikke har et tilstrækkeligt stort netværk til at finde en praktikplads gennem uformelle kanaler.

Det er informanternes generelle indtryk, at alle de unge mænd i målgruppen på et eller andet plan ønsker at få en uddannelse og et arbejde, men mange af dem er meget usikre overfor at skulle foretage et valg og at skulle handle i forhold til dette valg.

De unge, der ikke starter på en uddannelse, eller som er faldet fra en uddannelse og skal starte på en anden, bliver af informanterne karakteriseret på forskellig måde:

- Nogle af de unge er ikke afklarede om, hvilken uddannelse de ønsker at starte på, og på grund af deres mangelfulde danske sprog og skolekunderskaber fravælger de en lang række uddannelser, som de ikke tror, de kan klare at gennemføre. De udskyder hele tiden uddannelsesvalget og har forskellige afledningsstrategier og undskyldninger for ikke at starte.
- En gruppe af de unge mænd har problemer med, at de er boligløse. Efter de er fyldt 18 år, kan de ikke længere bo hjemme. De har ingen adresse og bor enten midlertidigt hos venner eller sover i kældre eller på trappegange. Dette er en gruppe helt marginaliserede unge mænd med en social situation, som gør det stort set umuligt for dem at tænke på uddannelse.
- En anden gruppe af de unge mænd opdager, når de skal vælge uddannelse, at de for at opfylde kravene i uddannelsen skal starte på et langt lavere fagligt niveau, end de havde forestillet sig. Dette er de ikke motiveret for, dels fordi det føles ydmygende for dem, dels fordi der så bliver meget lange tidsperspektiver med at færdiggøre uddannelsen. Jo ældre de unge i denne situation er, desto mere betydning får denne faktor.

Barrierer for beskæftigelse

De unge mænd, som indgår i beskrivelsen ovenfor, er selvsagt langt fra det ordinære arbejdsmarked. Mange af dem har forældre, som heller ikke har haft en stabil tilknytning til arbejdsmarkedet, eller som er eller har været beskæftiget i lavtlønnet arbejde. I de unges livssituation indgår en række faktorer, socialt, fagligt og personligt, som er beskrevet ovenfor, og som alle er med til at skabe barrierer for, at de på kort sigt og uden hjælp kan få en stabil beskæftigelse.

Desuden er de unge mænd også berørt af de generelle faktorer på arbejdsmarkedet, som er med til at mindske etniske minoriteters beskæftigelse, fx arbejdsgivernes tendens til at selekttere ansøgere og fravælge unge med en anden etnisk baggrund end dansk, hvilket er dokumenteret i en række undersøgelser³¹. En del af de unge mænd i målgruppen bliver således bekræftet i deres antagelser om diskrimination på arbejdsmarkedet, når de ikke kan finde en praktikplads. Andre har prøvet at søge arbejde, som de ikke har fået, men som er gået til danske unge, mens atter andre bekræftes i diskriminationen alene gennem de billeder, der tegnes i deres egen omgangskreds og i medierne. Det er for de unge mænd med til at skabe og fastholde en holdning til arbejdsmarkedet, "at det alligevel ikke nytter noget", og til at demotivere dem til at forsøge at finde et arbejde.

En del af de unge har dog erfaringer med sort arbejde og med kortvarige job rundt omkring ofte på det "etniske arbejdsmarked", fx pizzabarer eller grønthandlere, for at få dækket deres umiddelbare behov for en indkomst.

En særlig faktor, som påvirker deres beskæftigelse negativt, er, at mange af dem ikke har en ren straffeattest. Ifølge en undersøgelse fra Socialforskningsinstituttet har unge mænd med en kriminel baggrund en markant lavere sandsynlighed for at komme i beskæftigelse end andre³².

Informanterne mener, at en af de væsentlige barrierer på arbejdsmarkedet er, at de unge mangler et elementært kendskab både til deres muligheder, og til hvilke krav der normalt stilles til dem på en arbejdsplads. De undervurderer fx ofte betydningen af at komme for sent. De kender ikke de almindelige måder at omgås på en arbejdsplads, og de forstår ikke omgangstonen.

"Mange er usikre over for de spilleregler, der eksisterer på en arbejdsplads og forstår ikke særlig godt ironi og sort humor. De unge tolker hurtigt venligt mente ironiske bemærkninger som om, der er en racistisk undertone. De fanger det negative i tonen."

(Klubmedarbejder)

Det nytter at hjælpe og støtte

Selvom beskrivelsen af de unge mænd uden for arbejdsstyrken tegner et ret dystert billede, er der i undersøgelsen også tegn på, at det kan give positive resultater at yde en indsats for at støtte de unge mænd til en tilknytning til arbejdsmarkedet.

Som et led i vores undersøgelse med at opsøge de unge mænd uden for arbejdsstyrken var vi i kontakt med mange forskellige projekter, initiativer og mere permanente foranstaltninger, som alle havde som formål at hjælpe de unge til at få kontakt med uddannelsessystemet eller arbejdsmarkedet. En del af disse initiativer bliver berørt i kapitel 6.

³¹ Fx virksomhedsundersøgelsen i Højmark Jensen & Tovby Jørgensen (2005).

³² SFI (2003).

5 De unge ikke gifte kvinder

Dette kapitel fokuserer på de unge ikke gifte kvinder, som en af de delgrupper, der blev indkredset i kapitel 2. Som i beskrivelsen af de unge mænd i kapitel 4 bygger beskrivelsen af de unge kvinder her hovedsageligt på interview med personer, som har et kendskab til gruppen gennem deres arbejde med klubber, boligsocialt arbejde, væresteder og vejledning, hvor unge fra etniske minoriteter er en væsentlig målgruppe.

Derudover inddrages litteratur, specielt med hensyn til barrierer for tilknytning til arbejdsmarkedet og uddannelsessystemet.

5.1 Informationerne om de unge, ikke gifte kvinder

De unge, ikke gifte kvinder, som er uden for arbejdsstyrken, er vanskelige at indkredse. De er ikke i samme grad som de unge mænd i kontakt med klubber og væresteder, men en del af dem har dog forbindelse til vejlednings- og rådgivningsinstanser.

Der findes ganske vist et antal pigeclubber for unge piger, og en del af dem bliver også brugt af unge kvinder fra 16-20 år. Men hvis de unge kvinder ikke er "i gang med noget", enten skole eller uddannelse, kommer de ikke i klubberne. Enkelte har dog stadig en meget sporadisk kontakt til de klubber, de tidligere har været tilknyttet.

Derfor er informanternes karakteristik af de unge, ikke gifte kvinder uden for arbejdsstyrken også mere diffus og samtidig unuanceret. De fleste af informanterne har ikke selv kontakt til gruppen eller kun til ganske få personer fra den. Deres beskrivelser er ofte holdt i generelle vendinger, og det er vanskeligt for dem at fastholde perspektivet med den særlige gruppe. Grænserne til en generel beskrivelse af unge indvandrere eller efterkommerkvinder er flydende og vanskelig at identificere.

Det har ikke været muligt for os at få kontakt til unge kvinder i gruppen til interview. De få kvinder, som stadig havde kontakt til informanterne, ønskede ikke at deltage af mange forskellige årsager. Der er gennemført et enkelt interview, men der vil ikke blive eksplicit henvist til dette interview i det følgende.

5.2 Karakteristik af de unge, ikke gifte kvinder

Når talen under interviewene med kontaktstederne handler om de unge kvinder, som ikke er i gang med uddannelse eller arbejde, er der især stor opmærksomhed på de unge kvinder med baggrund i muslimske lande, så-

som Tyrkiet, Pakistan og arabisktalende nationer. Ud fra den statistiske analyse³³ er det dog kun knap halvdelen af de ikke gifte unge kvinder, som har denne etniske baggrund. De øvrige kommer fra en lang række lande over hele verden.

De unge kvinder fra de muslimske lande har for informanterne på mange punkter meget ens eller parallelle livsvilkår, og det er i høj grad dem, der står i centrum af “fortællingerne” om de unge kvinder. Kvinderne fra de øvrige lande indgår ikke eller kun meget sporadisk i informanternes beskrivelser.

Den følgende karakteristik af de unge kvinder dækker således en forholdsvis lille gruppe med etnisk baggrund i et muslimsk land. Det har ikke været muligt at indkredse de øvrige unge kvinder i gruppen.

Skolegang

De unge kvinder har gennemgående haft en mere stabil skolegang end de unge mænd (se kapitel 4). Men det har været et problem for en del af kvinderne, at de er kommet til landet sent i den skolepligtige alder eller efter den. De er blevet familiesammenført med forældrene i en forholdsvis sen alder og har derfor fået undervisning i modtageklasse.

Når de unge kvinder fra målgruppen forlader skolen taler, skriver og læser de et mangelfuldt dansk sprog og mangler derudover basale skolekunderskaber. De har efter skoletid opholdt sig meget i hjemmet eller sammen med andre unge piger med samme etniske baggrund som dem selv, og de har derfor ikke haft et egentligt netværk af danske veninder, som har kunnet forbedre deres danske sprog.

Informanterne fortæller, at nogle piger bliver trukket tidligt ud af skolen af forældrene, enten for at de kan hjælpe i hjemmet eller for at beskytte dem mod indflydelse fra samfundet og ungdomskulturen på skolen.

Hvorfor får de unge ikke kontanthjælp?

De unge kvinder forsørges hovedsageligt af forældre eller andre familiedlemmer. For de unge kvinder under 18 år har forældrene en forsørgerforpligtelse, men ifølge informanterne er det almindeligt, at de unge kvinder bor hjemme og forsørges af forældrene, indtil de bliver gift, både i de tilfælde, hvor de starter på en uddannelse, og når de ikke går i gang med noget efter endt skolegang.

Flere informanter bemærker, at når nogle af de unge kvinder er registreret som “uden for arbejdsstyrken”, kan det skyldes, at de ikke opholder sig i Danmark. Nogle har mere eller mindre langvarigt ophold hos familie i oprindelseslandet, uden at de er frameldt folkeregistret i Danmark.

³³ Se bilag 1.

Familie

En stor forskel på de unge kvinder og de unge mænd er, at mændene er mere synlige i det offentlige rum. Kvinderne opholder sig mest i hjemmet, både som piger efter skoletiden og efter afslutningen af skolen. Det gælder både de kvinder, som starter på en uddannelse og de, der ikke begynder på noget efter skolen.

Nogle af de unge kvinder bliver direkte begrænset i deres adfærd af forældrene eller anden familie. De bliver "holdt hjemme", indtil de er først eller midt i 20'erne, eller indtil de bliver gift. Der er forskellige meldinger på grunden til denne begrænsning. Nogle informanter mener, at det især skyldes, at de unge piger opfører sig "for dansk" og derfor skal holdes under opsyn. Andre informanter fremhæver, at forældrene ønsker at beskytte pigerne mod dårlig indflydelse fra den danske kultur.

Samtidig er specielt de piger, der er ældst i søskendeflokken, en vigtig ressource i forhold til husarbejde og omsorg for de yngre søskende. En stor del af de unge kvinder i målgruppen bor fx sammen med en enlig forælder og andre søskende, og pigernes indsats i hjemmet er en vigtig aflastning for forældrene.

"Det eneste, der adskiller pigerne [fra drengene], det er, at de er mere hjemme, fordi de får et ansvar for det huslige, med at passe søskende og med at lave mad og med at rydde op og sådan noget."

(Boligsocial medarbejder)

Begrænsningen af pigernes handlerum kan føre til store konflikter mellem pigerne og forældrene.

"De etniske piger er meget presset af forældrene. De bor hjemme, må ikke gå i klub. ... Det er et helvede for de piger. De prøver at gøre alt for bare at komme ud."

(Medarbejder i integrationsprojekt)

Men begrænsningen kan også føre til, at nogle unge kvinder lever en meget isoleret tilværelse, hvor de udelukkende er i kontakt med forældrene og andre familiemedlemmer, indtil de bliver 25-26 år.

Nogle af informanterne ser denne isolering fra samfundet som en årsag til, at disse unge kvinder er meget umodne og urealistiske i deres forestillinger om deres fremtidige muligheder, hvis de på et tidspunkt begynder på en uddannelse eller en anden aktivitet uden for hjemmet.

Enkelte af informanterne har også erfaring med, at der i målgruppen er unge kvinder, som er boligløse, fordi forældrene ikke har økonomiske muligheder for at have dem boende hjemme, efter de er blevet 18 år. For de unge kvinder er det dog tilsyneladende mere almindeligt i de situationer, at de til-

meldes en adresse hos familie et andet sted i byen, men at de bliver boende hjemme. Men nogle af de unge kvinder har en meget ustabil boligsituation.

Ægteskab som en løsning

Det er almindeligt, at de unge kvinder fra etniske minoriteter bliver gift tidligere end unge danske kvinder. For nogle af de unge kvinder uden for arbejdsstyrken kan ægteskab ses som et rimeligt alternativ både af forældre og af de unge selv.

For forældrene kan det være en løsning både i forhold til forsørgelse og ansvar, at den unge kvinde bliver gift, og de forsøger derfor at arrangere et ægteskab for deres datter. Når datteren er gift, er det ikke længere deres ansvar at beskytte hende eller kontrollere hendes adfærd, og samtidig er hun efter deres mening sikret forsørgelse fremover.

For de unge kvinder selv kan ægteskab også ses som en løsning. En del af dem ser det som det vigtigste fremtidsperspektiv at blive gift og få en familie. Men andre ser det især som løsningen på konflikten med forældrene og en mulighed for at komme væk fra hjemmet og få mere frihed og indflydelse på deres eget liv.

“Så det eneste, de faktisk ser frem til, det er, at der er én, der kommer og banker på deres dør og beder om deres hånd. Og det er én, som de forhåbentlig føler sig meget tiltrukket af. Og så starter deres liv først der. Det er også derfor de tænker, selvom de kun er 18 år: “Vi er modne nok til at blive gift. Vi kan styre hjemmet derhjemme, for det har vi været vant til, fra vi var 13 år, og vi er blevet lært op i det. Vi har ikke noget liv, før vi er blevet gift. Så kan vi gå ud med vores mand og holde ham i hånden, og så kan vi opleve ting og sager og have det sjovt og opleve noget romantisk”.”

(Boligsocial medarbejder)

Nogle af de unge kvinder ser, ifølge en informant, ægteskabet som en mulighed for at komme ud af en social isolation. Det er især de unge kvinder, som kommer fra dårligt fungerende eller ikke-eksisterende familier og uden et netværk til at støtte dem. De har en tro på, at et familienetværk er bedre til at hjælpe dem end støtte og hjælp fra det offentlige vejlednings- og uddannelsessystem.

At skabe sig en identitet

Mange af de unge kvinder har ifølge informanterne store vanskeligheder med deres identitet³⁴. Nogle informanter fremhæver de unge kvinder, som er kommet til landet sent i den skolepligtige alder. Det er en særligt sårbar

³⁴ Dette problem er ikke forbeholdt denne gruppe af kvinder eller i det hele taget til kvinder. Det er et gennemgående tema om unge fra etniske minoriteter. Se fx Mørck (1998) og Larsen (2004).

periode i identitetsdannelsen, og der skal mange personlige ressourcer til at kunne skifte land i 14-16 års alderen.

Andre informanter mener, at de unge kvinder, som er fra både anden og tredje generation, har særligt store problemer med identitetsdannelsen.

“Mange af de piger, som vi har kontakt til, er tredje generation. De har endnu flere og større problemer end anden generation. De er endnu mere rodløse og pressede, og forældrene har færre ressourcer. De føler ikke, at de hører til i Danmark, og de har et meget perifert forhold til deres etniske rødder.”

(Klubmedarbejder)

Nogle har konflikter med forældrene, fordi de har andre ønsker og forestillinger end forældrene. Forældrene reagerer ved at begrænse døtrenes handlemuligheder, og døtrene reagerer ved enten at gøre oprør eller ved at leve et “dobbeltliv” med forskellig adfærd hjemme og ude, hvis de har mulighed for det.

Endnu en gruppe af de unge kvinder vælger en religiøs livsstil i deres søgen efter en identitet. De vælger at bære tørklæde for at signalere deres tilhørsforhold til en religion og en bestemt levemåde. Ifølge informanterne er det mindst lige så ofte de unge kvinders eget valg at bære tørklæde, som det er forældrenes eller familiens forventninger, og i nogle tilfælde er det endog imod forældrenes ønske.

Med valget af tørklæde vælger de også en lang række begrænsninger i deres livsvilkår og udviklingsmuligheder. Begrænsningerne går både på mulighederne for at færdes i det offentlige rum, på hvilke typer af arbejde og uddannelse de kan engagere sig i og på vilkårene for samvær med andre unge³⁵.

Processen mod stabil marginalisering

De unge kvinder uden for arbejdsstyrken er som de unge mænd i risiko for at blive stabilt marginaliseret, jo ældre de bliver (se også kapitel 4). Kvindernes stabile marginalisering fremkommer især gennem indgåelse af ægteskab med en mand, som forventes at forsørge dem.

En mindre del af de unge kvinder er dog formentlig stabilt uden for arbejdsstyrken allerede, når de forlader skolen. De er beskæftiget i familiens hjem med husarbejde og pasning af mindre søskende, og de kommer aldrig i gang med en uddannelse.

³⁵ Men de vinder også nogle rettigheder set ud fra den muslimske identitet, de opnår, se Johansen (2002).

5.3 De unge kvinders fremtidsperspektiver

Det klareste fremtidsperspektiv for de unge kvinder uden for arbejdsstyrken er ifølge informanterne, at de ønsker at blive gift og få børn.

Nogle af kvinderne vil også gerne have en uddannelse og et arbejde, men de skifter meget mellem forskellige ønsker og forestillinger. Et gennemgående træk er, at kvinderne gerne vil arbejde i en butik, fx med tøj, blomster eller i et supermarked. Det er dog meget kortsigtede ønsker til beskæftigelsen, de har. De fleste har ingen forestillinger om, hvad de ønsker at arbejde med på længere sigt.

Andre af de unge kvinder er helt uafklarede om deres fremtidige tilknytning til arbejdsmarkedet, eller om de overhovedet ønsker en tilknytning.

5.4 Barrierer for tilknytning til arbejdsmarkedet

Også for de unge kvinder i målgruppen er barriererne for en tilknytning til arbejdsmarkedet og uddannelsessystemet en tæt sammenkædet kombination af ydre barrierer på arbejdsmarkedet og barrierer, der udspringer af deres opvækst og livsvilkår³⁶.

Mangelfuld skolegang

De unge kvinder i målgruppen blev som nævnt ovenfor karakteriseret af informanterne med, at de ofte har haft en kort skolegang i Danmark. Enten er de kommet forholdsvis sent til landet, eller de er ophørt i skolen i en tidlig alder.

Når de forlader skolen, mangler de i høj grad basale skolemæssige færdigheder, og deres danske sprog er smalt og ufuldstændigt, både hvad angår ordforråd og forståelse af begreber. Deres skolefaglige kundskaber og danske sprogfærdigheder er derfor ofte utilstrækkelige til, at de kan fortsætte i en uddannelse.

Det er et generelt indtryk hos informanterne, at de unge kvinder, som ikke er i gang med uddannelse eller arbejde, ikke er modne nok til selv at tage et ansvar for deres eget liv, og at de mangler et elementært kendskab til det danske samfund.

“Det er som om de mister modet undervejs, når de selv skal gøre noget, fx aflevere en ansøgning til en uddannelse eller til en bolig. ... Eller de er bange for at komme til samtale et sted og blive væk. De er vel bange for endnu et nederlag eller afslag.” (Vejleder)

³⁶ Langt de fleste af de barrierer, der er gennemgået i kapitel 4 om de unge mænd, påvirker også de unge kvinders tilknytning til arbejdsmarkedet. Der er derfor mange steder i det følgende henvist til kapitel 4 for at undgå for mange gentagelser.

Samtidig har de som de unge mænd i målgruppen vanskeligt ved at finde ud af, hvad de skal fortsætte med i forhold til uddannelse og arbejde. De mangler viden om det danske arbejdsmarked, hvilke muligheder de har, og hvilke krav der stilles for, at de kan nå bestemte mål.

Barrierer i forhold til uddannelse

De unge kvinder møder i høj grad de samme barrierer i uddannelserne, som de unge mænd (se kapitel 4). Frafald fra ungdomsuddannelserne er således også et væsentligt problem for unge kvinder med etnisk minoritetsbaggrund. Det skal dog bemærkes, at det ser ud til, at kvinderne generelt klarer sig bedre i uddannelsessystemet end mændene. Blandt andet er kvinderne mere tilbøjelige til at starte en ungdomsuddannelse end mændene, og kvindernes frafaldsprocenter er ikke helt så høje som mændenes³⁷.

De unge kvinder fra målgruppen bliver dog af informanterne karakteriseret ved en meget ustabil tilknytning til uddannelsessystemet. De er startet på og har afbrudt flere uddannelsesforløb. Frafaldet skyldes de samme faktorer, som var gældende for mændene, beskrevet i kapitel 4. men for de unge kvinder spiller endnu en faktor ind, nemlig at deres grundlæggende fremtidsperspektiv er at blive gift og få en familie, hvor deres mænd forventes at forsørge dem.

Ægteskab som fremtidsperspektiv og forsørgelsesgrundlag indvirker på kvindernes engagement og motivation for uddannelse på forskellig måde.

Nogle unge kvinder, som har vanskeligt ved at klare sig i uddannelsessystemet og på arbejdsmarkedet på grund af mangelfulde sprog- og skolefærdigheder, kan vælge ægteskabsperspektivet som et alternativ til de krav og forventninger, som de har vanskeligt ved at opfylde.

Andre unge kvinder, som måske ud fra deres skolemæssige og sproglige færdigheder burde have en mulighed for at gennemføre en uddannelse, er ikke tilstrækkeligt motiverede for dette³⁸.

I Højmark Jensen & Tovby Jørgensen (2005) bemærkes om nogle unge kvinder fra den gruppe, der benævnes "de isolerede", og som i høj grad matcher baggrundskarakteristika ved de unge kvinder uden for arbejdsstyrken:

"For en mindre gruppe af isolerede piger i denne gruppe opleves det at gå på en erhvervsuddannelse mest som noget, der udfylder tiden (på fornuftig vis) inden ægteskab. Når dette indgås, vil de forlade uddannelsen." (side 174)

³⁷ Se fx Tænketanken (2004).

³⁸ En informant mener, at en del af de unge kvinder, som klarer sig i uddannelsessystemet, er stressede, fordi de ønsker at gennemføre deres uddannelse på så højt et niveau som muligt, før de bliver gift.

De unge kvinder kan fx vælge det som en mere eller mindre bevidst strategi at skifte mellem forskellige skoler og beslægtede uddannelser inden for social- og sundhedsområdet for at udfylde tiden, før de bliver gift³⁹.

Barrierer i forhold til beskæftigelse

Ifølge informanterne er der ikke meget, der tyder på, at de unge kvinder nogen sinde har haft berøring med arbejdsmarkedet i form af ordinært, varigt arbejde. Der er dog stor variation i informanternes beskrivelse af de unge kvinders kendskab til arbejdsmarkedet.

Mangler kendskab til arbejdsmarkedet. Nogle af de unge kvinder har prøvet at have arbejde efter skoletid, især i butikker. Andre har aldrig været på en dansk arbejdsplads eller har kun været i ganske kortvarige praktikophold med skolen eller i forbindelse med vejledningsforløb.

En informant har arbejdet med et brobygningsprojekt⁴⁰ for unge kvinder, der karakteriseres som de unge kvinder i denne undersøgelses målgruppe. Hun fortæller, at de unge kvinder i projektet havde et kendskab til arbejdsmarkedet, der var så ringe, at det var meget anstrengende for dem fx at skulle i praktik på en arbejdsplads. De havde ikke prøvet at arbejde før, de havde intet kendskab til, hvilke krav de kunne blive stillet overfor, og de havde vanskeligt ved at forstå omgangstonen på arbejdspladsen.

Mister hurtigt motivationen. Flere af informanterne mener, at det er meget karakteristisk for denne gruppe unge kvinder, at de hurtigt mister modet og motivationen, når de er i praktik. Mange af dem ophører efter meget kort tid, og nogle trækker sig derefter også tilbage fra deres kontakter eller de initiativer, de er tilknyttet.

Mangler forbindelser til arbejdsmarkedet. De unge kvinder mangler i høj grad et socialt netværk, der kan hjælpe dem ind på virksomheder, og de er selv meget tilbageholdende med at søge arbejde, hvilket af informanterne forklares både med manglende interesse og med, at de ikke ønsker at få (endnu) et personligt nederlag ved at blive fravalgt.

Forventninger om diskrimination. Som andre unge med etnisk minoritetsbaggrund har de selv oplevet eller hørt om, hvordan virksomheder fravælger disse unge. Derfor forventer de næsten at blive afvist, hvis de skulle søge et ordinært arbejde, de har kompetence til at udføre.

³⁹ Om dette tema se også Tænketanken (2004) og mhtconsult (2005).

⁴⁰ Socialfondsprojektet: Uddannelsesbroen, se mhtconsult (2005).

6 Forslag til indsats

I dette kapitel vil der blive fokuseret på initiativer til indsatser for, at de unge uden for arbejdsstyrken kan få en tættere forbindelse til arbejdsmarkedet og uddannelsessystemet.

De unge ikke gifte mænd og kvinder, som er beskrevet i denne undersøgelse, adskiller sig på mange måder ikke fra andre grupper af unge indvandrere og efterkommere, som har vanskeligt ved at finde fodfæste på arbejdsmarkedet eller i uddannelsessystemet. Den indsats, der skal til for at hjælpe de unge uden for arbejdsstyrken, er derfor typisk rettet mod en bredere gruppe, både hvad angår indslusning og fastholdelse i uddannelser og arbejde, og hvad angår løsning af en lang række sociale problemer.

De unge gifte, familiesammenførte husstandsforsørgede kvinder er i langt højere grad en selvstændig målgruppe for en indsats. Deres integration på arbejdsmarkedet og i uddannelsessystemet er i princippet deres eget og deres families ansvar og beslutning. Men de har mange problemer og barrierer i forhold til arbejdsmarkedet fælles med kvinder, som lever af offentlige overførselsindkomster.

Nedenfor er der oplyst nogle forslag til en indsats i forhold til de tre delgrupper i målgruppen. Specielt de gifte kvinder vil dog også kunne bruge nogle af de forslag, der er rettet mod de ikke-gifte kvinder og mænd.

Men først fokuseres på nogle forslag til, hvordan den grundlæggende indsats kan styrkes. Forslagene er fremkommet i løbet af undersøgelsen, dels fra informanterne, dels fra andre undersøgelser på området.

6.1 Forslag til generel styrkelse af indsatsen

Udgangspunktet for en indsats er, at den skal bygge på de unges livsvilkår og sociale omstændigheder. Da de ikke får økonomisk hjælp fra samfundet, mens de er uden for arbejdsstyrken, er der heller ingen umiddelbare økonomiske sanktionsmuligheder. Hvis ikke aktiviteterne matcher dem og deres vilkår, vil eller kan de ikke bruge dem.

Forslag til en generel styrkelse af indsatsen kan opdeles i følgende faktorer:

- Det skal være stabile, målrettede og langsigtede initiativer.
- En tidlig, løbende indsats modvirker varig marginalisering.
- Indsatsen skal bygge på et tæt samarbejde på tværs af forvaltningerne og med andre aktører på området.

Stabile, målrettede og langsigtede initiativer

Det er vigtigt, at perspektivet med indsatsen strækker sig over en længere periode, og at der bevares en vis stabilitet i den måde, indsatsen er organiseret på. Dette gælder både i forhold til indsatsen over for de enkelte personer og i forhold til organisationernes og aktørernes muligheder for at opbygge og vedligeholde erfaringer og kompetencer.

Med hensyn til indsatsen over for de enkelte personer i målgruppen har undersøgelsen vist, at det tager lang tid at bygge et kendskab og et tillidsforhold op til de enkelte personer, og at dette ses som en af de vigtigste faktorer for at kunne yde en målrettet indsats, der virker på længere sigt.

“Det, som rykker noget, er de langsigtede private initiativer – det at de unge får nogle nære og varige kontakter. Der skal være tid og ressourcer til daglig kontakt. Det offentlige bør meget mere aktivt gå ind og støtte disse projekter, ikke kun på pilotbasis. Projekterne skal være mere ambitiøse i deres mål, og tilskud skal ikke kun være i form af støtte til kortsigtede initiativer. Det skal være en langsigtet, stabil indsats med relationer til de samme mennesker over tid. ... Tillid er altafgørende. Tillid gør man sig fortjent til, det får man ikke forærende.”
(Klubmedarbejder)

Som indsatsen er organiseret nu, bygger den i høj grad på mere eller mindre tilfældigt initierede projekter, som løber i et eller to år og derefter slutter. Dette kan skyldes manglende ressourcer eller problemer med at opretholde det personlige engagement, der kræves.

Der skal selvfølgelig være plads til fornyende og afprøvende forsøg, men det er vigtigt for indsatsen, at aktiviteter, der gennemføres som forsøg, bliver vurderet, og at erfaringerne systematisk indarbejdes i den løbende indsats, så viden og erfaringer ikke går tabt eller skal indhentes på ny.

En tidlig indsats modvirker varig marginalisering

Undersøgelsen viser, at der i alle de tre delgrupper er tendenser, der trækker mod en varig marginalisering af nogle af personerne i grupperne, hvis der ikke sættes ind med støtte. Jo ældre personerne er, desto større sandsynlighed er der for, at de er stabilt uden for arbejdsstyrken. Og jo længere tid de unge er stabilt udenfor, desto vanskeligere er det for dem at opnå en tilknytning til arbejdsmarked og uddannelse.

Derfor er det vigtigt for alle de tre delgrupper, at indsatsen starter tidligt.

Samarbejde på tværs af forvaltninger og med andre aktører

Et aspekt ved en langsigtet og kontinuert indsats er, at der bør skabes bedre muligheder for et tæt samarbejde mellem de forskellige aktører, herunder mellem forskellige offentlige instanser og mellem de offentlige instanser og de private, frivillige organisationer, som spiller en vigtig rolle i indsatsen.

Der er mange aktiviteter i gang. Undersøgelsen har vist, at der er mange aktiviteter i gang, specielt for de helt unge op til 20 år, og der er mange forskellige organisationer, både private og offentlige, involveret i aktiviteterne. I korte træk kan indsatsen grupperes i følgende typer:

For de unge 16-19 år. Eksempler på aktiviteter er klubber (pige- og drengeklubber, både selvstændige og del af boligsociale aktiviteter, lokale klubber, lektiecafeer), vejledning, koncentreret i Center for Vejledning, som også gennemfører et forsøg med vejledning for de 19-24-årige i fire kvarterer i kommunen. Der er mange frivillige, både organisationer og enkeltpersoner, involveret i aktiviteterne.

Brobygningsaktiviteter til uddannelser og arbejdspladser. Et eksempel på brobygning til uddannelse er "Startkursus" i Københavns Kommune, et 10 ugers forberedelsesforløb til EGU. Andre eksempler er det nyligt afsluttede Socialfondsprojekt "Uddannelsesbroen" for unge kvinder med indvandrerbaggrund⁴¹ samt et nystartet Socialfondsprojekt "Fremme af uddannelse og beskæftigelse inden for SOSU-områderne for kvinder med anden etnisk baggrund end dansk" også for unge kvinder, som sker i et samarbejde mellem Københavns Kommune, FOA og New Insight. Et eksempel på et privatinitieret brobygningsprojekt er Socialfondsprojektet "Ungdomsklubben/Brobyggeruddannelsen", hvor aktiviteten er kombineret med en klub for unge mænd.⁴²

Sprogundervisning. Ud over den danskundervisning, der er fastlagt i integrationsloven, og som er generelt rettet mod udlændinge, er der særlig undervisning for de unge, der er kommet sent til landet. Desuden findes der forskellige kombinationer af danskundervisning integreret på brobygningsforløb og på indslusningsforløb.

De gifte husstandsfor sørgede kvinder. For denne gruppe er det især mødregrupper knyttet til sundhedsplejen eller til servicebutikkerne. Desuden er forskellige frivillige organisationer, fx Kringlebakken, FAKTI og Indvandrer Kvindecetret, engageret i sprogundervisning og værestedsaktiviteter for kvinder.

Der mangler overblik og koordinering. Det er et gennemgående indtryk fra undersøgelsen, at der mangler et overblik over og en koordinering af indsatsen samt en fælles forståelse af mål for indsatsen. Informanterne i de private organisationer savner i høj grad et tættere samarbejde med kommunens aktører, og at der i kommunen er en forståelse for deres indsats. Også nogle aktører inden for kommunens egen del af indsatsen mener, at der med fordel kunne være en bedre koordinering og et samarbejde på tværs.

⁴¹ mhtconsult (2005).

⁴² Desuden kan nævnes Socialfondsprojektet "Vejledning i Praktik", som var forankret i Ungdommens Uddannelsesvejledning i København.

“Man kunne koordinere de mange indsatser – boligsociale, gadeplansarbejdere, vejledere osv. Hvis man puljede alle de ressourcer sammen, kunne det blive godt. Men så tager vi fra en forvaltning til en anden.” (Vejleder)

Byg på den eksisterende indsats. Københavns Kommune kan i den fremtidige indsats med fordel bygge på de aktiviteter, der allerede er i gang, selvom aktiviteterne ikke er målrettet gruppen af unge uden for arbejdsstyrken. Nogle af tilgangene kunne være:

- At skabe overblik over aktiviteterne på området og fokusere på, hvilke aktiviteter der inkluderer de unge uden for arbejdsstyrken.
- At bidrage til at initiere aktiviteter i de kvarterer i Københavns Kommune, hvor der er et behov.
- At samarbejde med de aktiviteter, der er i gang, evt. bygge samarbejdet på den tværgående organisering, der allerede eksisterer, fx i Fælles Ansvar.
- At medvirke til opbygning og vedligeholdelse af netværk for aktører.
- At skabe en “problemknuser”-instans, som kan være til hjælp for frontorganisationerne i deres arbejde med og kontakt til de unge.

Overblik over aktiviteterne på området. Et selvstændigt resultat af undersøgelsen er, at der ikke eksisterer et samlet overblik over, hvilke aktiviteter der arbejder med indsatsen for unge indvandrere i Københavns Kommune⁴³. Samtidig er der meget stor forskel på, hvor mange og hvilke aktiviteter der er i gang i de forskellige kvarterer i byen. Nogle kvarterer, som fx Indre Nørrebro, er godt repræsenteret både med mange og meget forskellige aktiviteter for forskellige målgrupper – aktiviteter, som i nogle tilfælde har eksisteret i en årrække, og som har opbygget viden og kompetencer på området. I andre bydele, hvor der også er bosat mange indvandrere, er aktiviteterne mere sparsomme og ofte præget af kortere levetid som projekt/forsøgsaktiviteter, som lukker, når forsøgsperioden er udløbet.

Skabelsen af et overblik over aktiviteterne og deres fordeling på kvarterer kan give mulighed for at se, hvilke områder der har mange aktiviteter for forskellige målgrupper, og i hvilke kvarterer der er behov for at sætte nye aktiviteter i gang.

Et sådant overblik kunne da være udgangspunkt for målrettet at initiere aktiviteter i de kvarterer, hvor der er mest behov. Eventuelt kunne dette gøres i et samarbejde med organisationer, som gennemfører aktiviteter i andre kvarterer for at trække på deres viden og erfaringer.

⁴³ Det skal bemærkes, at Københavns Kommunes Uddannelsesråd i efteråret 2005 har udtalt ønske om at få synliggjort eksisterende tilbud til unge således, at professionelle brugere og kommunens borgere kan holde sig ajour med omfanget af tilbud, deres indhold, adgangsbetingelser og målgrupper.

Samarbejde med aktiviteter, der er i gang. Samtidig kunne overblikket bruges til at tilrettelægge samarbejdet med de eksisterende aktiviteter og organisationer. Et samarbejde mellem offentlige myndigheder og frivillige organisationer er ikke problemfrit⁴⁴, men da de frivillige organisationer spiller så stor en rolle som “frontorganisationer” i støtten til unge indvandrere uden for arbejdsstyrken, vil det være vigtigt at arbejde med at løse de problemer, et samarbejde kan skabe.

Der er mange eksempler på samarbejde, både mellem kommunale og private aktiviteter og mellem de private, frivillige organisationer indbyrdes. Fx har Ungdommens Uddannelsesvejledning i København et tæt samarbejde med det sociale system under navnet “Projekt Fælles Ansvar” i forbindelse med den opsøgende vejledning. Lokalt mødes vejledere og ungemedarbejdere hver måned og lægger en fælles plan for, hvordan den enkelte unge med særlige behov skal hjælpes.

Et andet aspekt ved samarbejde med de frivillige organisationer på området kunne være at arbejde på at opstille fælles mål for indsatsen. Dette kan være en indgang til både anerkendelse af parternes indsats og en forståelse af, hvilke rammer og muligheder der er for indsatsen.

Netværk og kompetenceudvikling for aktører. En del af samarbejdet mellem kommunale forvaltninger, kommunale aktiviteter og frivillige organisationer kunne være at medvirke til en netværksopbygning mellem parterne. Fx kunne netværket bidrage med:

- At viden og erfaringer, der opbygges i organisationerne og gennem aktiviteterne, bliver fælles viden for hele indsatsen.
- At der fokuseres på, hvilke kompetencer der er nødvendige for at arbejde med de forskellige delgrupper af unge.
- At der etableres muligheder for systematisk gensidig læring og oplæring af nye aktører, både til de frivillige organisationer og til den kommunale indsats, fx gennem udvekslings- og udstationeringsordninger, gennem følorder osv.
- At det bliver lettere for nyetablerede aktiviteter at finde samarbejdspartnere.

Et netværk kan således bidrage til at sikre, at de aktører, som formidler støtten, både har de rette faglige kompetencer og samtidig den tætte kontakt og nødvendige tillid hos de unge. Og samtidig giver det gennem udvekslingsordninger mulighed for, at parterne får en klar forståelse af rammer og muligheder.

Opbygning og vedligeholdelse af et netværk kræver imidlertid en koordinerende indsats.

⁴⁴ Se fx Henriksen og Hansen, 2003.

En koordinerende enhed

Der kunne etableres en enhed i Københavns Kommune⁴⁵, som skal:

- Skabe overblik over aktiviteterne for unge, der er marginaliserede eller i risiko for at blive varigt marginaliserede.
- Understøtte samarbejdet mellem aktørerne på området.
- Koordinere opbygningen og vedligeholdelsen af et netværk og initiere netværksaktiviteter, fx erfaringsudveksling og vidensdeling.

Problemknuserstøtte til frontorganisationerne. Interviewene med informanterne gav mange eksempler på, at der i arbejdet med de unge kunne opstå akutte problemer med fx behov for økonomisk hjælp eller støtte til en bolig. Der blev i organisationerne brugt mange ressourcer på at formidle kontakter til relevante offentlige myndigheder, og det blev ofte oplevet som en barriere i sig selv at "komme igennem til" myndighederne. Både informanterne og de unge oplevede kontakten til myndighederne som meget tung og bureaukratisk.

"Hvad fanden gør vi så? Nogle gange låner jeg dem penge fra min egen lomme, så må de begynde at få SU, og så må de begynde at afdrage. Og som sagt er jeg heller ikke noget socialkontor. ... Så det ville være nemmere for os, hvis vi fik at vide, fx af kommunen; at 'hvis I går hen og sætter ti mennesker i arbejde og i uddannelse ..., hvis det er nogen fra København, der skal have buskort, så kommer I til os'."
(Boligsocial medarbejder)

Flere af informanterne mente således, at der var behov for enten at gøre bureaukratiet mere smidigt, eller at der var en central myndighed, som kunne hjælpe dem med at løse problemerne eller formidle hurtig kontakt til dem, der kunne hjælpe.

Denne "problemknuserstøtte" kunne eventuelt placeres i den koordinerende enhed, som blev foreslået i forrige afsnit.

6.2 Støtte til de unge ikke gifte mænd og kvinder

I dette afsnit fokuseres på støtte til de unge ikke gifte mænd og kvinder. Forslag til indsatsen er inddelt i følgende temaer:

- De sociale problemer skal løses med en tidlig indsats.
- Vejledning og opfølgning, tæt løbende voksenkontakt.
- Indsats til forbedring af almene kompetencer.
- Støtte til de unge undervejs i en uddannelse/fastholdelse i uddannelse.

⁴⁵ Ungdommens Uddannelsesvejledning i København har vist interesse for at få ansvaret for denne enhed. Centret arbejder i forvejen tværsektorielt med unge fra 13 år til 24 år omkring valg og vejledning til uddannelse og beskæftigelse og med særligt fokus på de unge, der har særligt behov for vejledning herunder integration.

- Hjælp til at finde beskæftigelse.

Sociale problemer som barrierer for en uddannelsesindsats

For mange af de unge uden for arbejdsstyrken er der forskellige sociale problemer, der skal løses, før eller samtidig med, at de kan komme i gang med uddannelse eller arbejde.

En af informanterne siger om indsatsen for de unge mænd:

“Det kræver en enorm indsats: Resocialisering, bekæmpelse af fattigdom – både skjult og åben, hjælp ud af misbrugsproblemer, psykisk sygdom, boligproblemer.” (Klubmedarbejder)

Denne gruppe hjælpes bedst gennem intensiveret støtte til de nuværende aktiviteter og udbygning af aktiviteter også for de unge, som bor i kvarterer, hvor der ikke er eksisterende muligheder. At det kan lykkes, vidner følgende udsagn fra en informant om:

“Vi kan se, at alle, selv dem, som vi virkelig havde forventet ville ende i udelukkende kriminalitet og ville gå ned med nakken, der er alle sådan set i gang. Og de meget få, der er, som måske bare stadig kører deres hashmisbrug og er ansat under specielle vilkår, altså det er ikke nogen, de ser op til på den måde. De ved godt, at de skal ud og have et job.” (Klubmedarbejder)

Men der skal arbejdes både på tværs af forvaltningerne og mellem forvaltningerne og de frivillige organisationer, hvis de sociale problemer skal løses, og der skal etableres en uddannelsesindsats.

“Der, hvor grænsen går, er, at vi ikke kan løse de sociale problemer gennem at finde dem et arbejde, så det må være det at få et mere tværsektorielt samarbejde op at stå med vores socialforvaltning.”
(Vejleder)

En fremtidig indsats for at mindske risikoen for, at de unge indvandrere “falder uden for arbejdsmarkedet”, bør starte langt tidligere – i skolen og institutionerne.

I analyser af integration af unge indvandrere bliver det ofte vægtet højt, at der skal være et forstærket samarbejde med forældrene. En stor del af de unge indvandrere, som er beskrevet i denne undersøgelse, er vokset op i brudte familier eller i dårligt fungerende familier, hvor de har manglet støtte. Derfor vil det ikke altid være muligt at opbygge relationer til forældrene som led i en plan for den unge. For disse unge må der findes andre voksenkontakter, der kan bygges på.

Vejledning og opfølgning, en tæt løbende voksenkontakt

De unge har brug for at udvikle sig personligt og samtidig få mere viden om deres muligheder, og hvilken indsats der er nødvendig for at komme videre. Til en indsats over for denne udvikling er der forskellige muligheder, som

er samlet under temaet “vejledning”, hvor vejledning skal ses i et meget bredt perspektiv. Det kan være:

- Tæt, stabil voksenkontakt.
- Mentorordninger.
- Løbende vejledning og opfølgning.
- Brobygning til uddannelse og arbejde.

Tæt voksenkontakt. Informanterne mener gennemgående, at det, de unge i målgruppen har allermest brug for, er en tæt varig voksenkontakt, der bygger på tillid, og hvor der både kan indgå vejledning, rådgivning og krav til social adfærd. Desuden kan kontakten hjælpe de unge med at skabe sig et mere sammenhængende og fremadrettet syn på, hvad de vil i livet.

Men at skabe dette tillidsforhold, der er grundlaget for den videre indsats, er en proces, der kan tage lang tid, og som kræver et engagement af den eller de voksne personer, som skal indgå i det.

Mentorordninger. Forskellige former for mentorordninger kan også indgå som tæt, løbende voksenkontakt. Det kan være både sociale mentorer og faglige mentorer på arbejdspladserne og på uddannelsesinstitutionerne⁴⁶.

Nogle af informanterne fra de frivillige organisationer fungerer allerede som sociale mentorer, og der er også positive erfaringer med at unge, der tidligere har været i målgruppen, og som er kommet i gang med uddannelse eller arbejde, tilknyttes som mentorer for nye unge. Mentorerne bliver ved med at følge de unge, som fx går i gang med en uddannelse.

“Samtidig skal vi følge op på, at de føler sig godt tilpas på deres skole eller eventuelle arbejdsplads. Være synlige derude, sådan så de ikke føler, at de er alene. For det er vigtigt, at det er en succesoplevelse for dem, og at de får al den støtte og opbakning, der skal til.”

(Klubmedarbejder)

Men det er i høj grad op til den enkelte organisation eller til den enkelte medarbejder eller frivillige i organisationen, om de vil påtage sig denne funktion. For at sikre, at flere unge får mulighed for kontakt til en mentor, er der behov for en bred organisatorisk forankring af mentorordningerne.

Vejledning og opfølgning. Ud over den løbende voksenkontakt skal de unge have en tæt og opfølgende vejledning både til uddannelse og erhverv. Det er væsentligt, at de personer, der skal give vejledningen, har en forståelse for de unges situation samtidig med, at de kan formidle oplysninger om muligheder og krav til fx uddannelser.

⁴⁶ Se fx evaluering af Socialfondsprojektet “Vejledning i Praktik”, 2004.

Vejledningen skal være motiverende og givende. Hvis de unge ikke forstår eller er usikre på de krav og forventninger, der rettes mod dem, bliver de væk og gør ikke mere brug af vejledningstilbuddet. Derfor kan vejledning specielt af de unge, som ikke allerede er i gang med noget, være en vanskelig proces.

Brobygning til uddannelse og arbejde. Som nævnt i indledningen til dette kapitel gennemføres allerede en række brobygningsaktiviteter, fx til erhvervsfaglige uddannelser. Erfaringerne fra nogle af disse projekter er, at det er vigtigt at afklare, hvilke behov målgruppen for aktiviteten har, både fagligt, socialt, og hvad angår den pædagogiske linie.

I brobygningsprojektet "Uddannelsesbroen" viste det sig fx, at underviserne ikke var forberedt på de unge kvindelige deltageres massive personlige og faglige problemer.

*"Deltagernes psykiske sårbarhed har, som en af lærerne forklarer, resulteret i, at lærerfunktionen til tider har fået en nærmest psykologisk karakter. Den psykologiske rådgivning er imidlertid ikke et område, som lærerne har haft særlige forudsætninger for at varetage."*⁴⁷

Det blev derfor nødvendigt at ændre indhold og pædagogik undervejs i forløbet, men der var ikke tid og ressourcer nok til at følge disse erfaringer til dørs.

Ved Københavns Kommunes Startkursus har de erfaret, at en del af de unge indvandrere har brug for faste rammer og en tæt, løbende vejledning.

*"De kompenserer tit for manglende kundskaber ved at føre sig frem på den hårde måde. De har helt klart nogle store faglige huller. Og hvad kan man så gøre? Vi kunne vælge at føre den her nul tolerancepolitik, som er populært nogle steder. Det løser måske problemet for startkurset, men det skaber et problem for kommunen, for så render de rundt andre steder. Så derfor gør vi meget for at beholde dem og fastholde dem i et forløb – men det kræver en særlig pædagogik."*⁴⁸

Indsats til forbedring af almene kompetencer

For de unge, som mangler skolekundskaber og almene boglige kompetencer, er det væsentligt, at de får forbedret deres viden gennem skolekompen- serende undervisning. Det drejer sig både om undervisning i dansk og i fag som matematik og naturfag samt pc-kendskab.

⁴⁷ mtconsult, 2005.

⁴⁸ Interview med Jørgen Christensen, afdelingsleder på Erhvervsgrunduddannelsen.

De unge, som har gået i dansk skole, vil kunne bruge VUCs tilbud. Men en barriere her kan være, at VUC hverken socialt eller pædagogisk er gearet til at undervise gruppen.

Hvordan kan VUC inddrages i skolekompenserende undervisning?

Det kunne fx afklares om og i givet fald, hvordan VUC kan bruges i opkvalificeringen af de unge.

En anden del af den skolekompenserende undervisning kan foregå ved brobygnings- eller indslusningsforløb til ungdomsuddannelserne⁴⁹, og eventuelt kunne noget undervisning placeres direkte i forbindelse med ungdomsuddannelserne som støtteundervisning. Dette kunne dels forkorte den tid, de unge skal være under uddannelse, dels kunne det tage højde for den enkelte unges behov for yderligere undervisning.

Nogle af unge, som er kommet til Danmark sent i eller efter skolealderen, har også behov for skolekompenserende undervisning.

“De, der er kommet uden at gøre deres skolegang færdig, har brug for skolekompenserende undervisning pc, engelsk, matematik, naturfag. For den gruppe af unge er der generelt rigtig dårlige muligheder.”
(Vejleder på sprogcenter)

Disse unge har vanskeligt ved at følge en undervisning på dansk, og en undervisning, der er rettet mod dem, skal tage højde for både deres sproglige formåen og for, at de måske ikke har de grundlæggende begreber, der skal til for, at de kan tilegne sig den nødvendige viden.

Skolekompenserende undervisning til sent ankomne unge

For gruppen af sent ankomne unge, der har behov for skolekompenserende undervisning, kunne der eventuelt etableres undervisning på deres modersmål, hvilket ville lette dem i tilegnelsen af stoffet. Denne undervisning kunne knyttes til sprogcentrene, men ville dog kræve en organisering på tværs af sprogcentrene, idet elevgrundlaget på de enkelte sprogcentre formentlig ikke ville kunne bære et hold til undervisere på forskellige sprog.

En anden mulighed er at udvide målgruppen for Kursus for Udlændinge ved Københavns Kommunes Ungdomsskole til også at omfatte 19-24-årige⁵⁰

Fastholdelse af de unge undervejs i en uddannelse

Frafald fra ungdomsuddannelserne er et generelt problem for unge indvandrere. De har en betydelig højere frafaldsprocent end unge danskere. På erhvervsuddannelserne og de øvrige erhvervsfaglige uddannelser er frafaldet helt oppe på omkring 60 % blandt unge udlændinge, hvilket er et dobbelt så højt frafald som for danskere (Tænketanken, 2005). I de senere år er der

⁴⁹ Der er allerede en del undervisning i nogle brobygningsprojekter.

⁵⁰ Københavns Kommunes Ungdomsskole overvejer p.t. kurset med henblik på et nyt indhold til august 2006.

gennemført flere større undersøgelser om unge indvandreres frafald fra ungdomsuddannelserne⁵¹. I den ene undersøgelse⁵² er der afgrænset fire grupper ud fra deres baggrundssituation og ud fra begreberne uddannelseskapital og social kapital i et etnisk perspektiv. Den ene af grupperne, kaldet “de isolerede”, matcher i høj grad beskrivelserne af de unge i denne undersøgelses målgruppe. Vi har derfor valgt at videregive anbefalingerne fra rapporten om, hvordan denne gruppe unge kan støttes under uddannelsen.

Forslag til støtte af unge fra målgruppen under uddannelse⁵³

Indsatser i forhold til at løfte det faglige niveau og sikre en socialforankring på uddannelsesinstitutionerne:

- Særlig tosprogsdanskundervisning på erhvervsuddannelserne ved siden af øvrige fag.
- Lektiecafeer indlagt i skemaet.
- Mentorordninger/konstruerede kammeratskabsgrupper.
- Tilbud om særlig faglig støtte og opgraderingskurser enten før eller under erhvervsuddannelsen.
- Dobbeltlærerundervisning gerne med en etnisk minoritetslærer.
- Vide rammer for hastigheden, hvormed uddannelsen gennemføres.
- Mulighed for skolepraktik med mere støtte, end man kan forvente på en almindelig arbejdsplads.

Indsatser i forhold til arbejdet med den unges selvværd og identitetsudvikling:

- Sociale aktiviteter på skolen og i klassen/på holdet.
- Undervisningsformer, der lægger vægt på samarbejde i små blandede grupper med strukturerede forløb.
- Procesorienteret støtte til selvstændighedskrævende arbejdsformer.
- Velfungerende kontaktlærere, som også kan tage sig af personlige problemer.
- Regelmæssig kontakt på initiativ af studievejleder, der kender de unge.
- Psykologhjælp ved akut opståede kriser og løbende efter behov bl.a. i forbindelse med mere eksistentielle spørgsmål omhandlende, hvad de unge vil med sig selv og deres liv.

Tættere samarbejde mellem vejledning og uddannelsesinstitutionerne

En indsats for at styrke fastholdelsen i uddannelser kræver et tæt og aktivt samarbejde med uddannelsesinstitutionerne. Samtidig er det vigtigt at styrke indsatsen for at samle de unge op, som alligevel falder fra uddannelserne. Og i denne indsats kan Københavns Kommune spille en vigtig rolle.

Der bør være et tæt samarbejde mellem vejledningen og uddannelsesinstitutionerne således, at de unge hurtigt kan få vejledning om, hvordan de kom-

⁵¹ Se rapporter fra Tænketanken, 2004, 2005 samt baggrundsrapporterne.

⁵² Højmark Jensen & Tovby Jørgensen, 2005.

⁵³ Højmark Jensen & Tovby Jørgensen, 2005 s. 176-177.

mer videre, enten lige når de ophører på uddannelsen eller måske allerede, mens de stadig er tilknyttet uddannelsesinstitutionen.

Ungdommens Uddannelsesvejledning i København er ved at opbygge en tættere kontakt til ungdomsuddannelserne i Københavns Kommune, bl.a. ved at ansætte nogle "overgangsvejledere" fra fx gymnasierne, Teknisk Skole, SOSU-uddannelsen og handelsskolerne. Disse vejledere er ansat i en kombinationsstilling med to dage om ugen hos centret og tre dage på deres erhvervsskoler.

"De er blevet bedt om at være vores agenter ude på ungdomsuddannelserne. De skal hjælpe os med at få fat på den unge, der er i færd med at falde fra. Vi skal gennem vejledere prøve at få en direkte kontakt mellem den unge og den vejleder, som den unge har haft på skolen. Formålet er dels at prøve at forhindre frafaldet, dels – hvis det ikke kan lade sig gøre – at prøve at hjælpe den unge til at foretage et realistisk og fornuftigt omvalg, så den unge kommer videre i systemet. Det er det ideelle, og det prøver vi at få til at fungere."⁵⁴

Også erfaringerne fra forsøg med opsøgende vejledning for de 19-24-årige ved Ungdommens Uddannelsesvejledning i København kan blive væsentlige for en tættere, opfølgende vejledning for de unge.

Det er dog væsentligt at fremhæve, at en helhedsorienteret indsats for at udvikle et rummeligt uddannelsessystem kræver et samarbejde mellem kommunen, staten, arbejdsmarkedets parter og de frivillige organisationer.

Hjælp til at finde beskæftigelse

Undersøgelsen viser, at de unge i målgruppen ofte mangler et helt basalt kendskab til arbejdsmarkedet og arbejdspladserne. De unge har vanskeligt ved selv at søge arbejde, og de har brug for en formidler, som kan hjælpe dem med at få kontakt til virksomhederne. Temaer til en indsats er her:

- Praktik skal have et mål og en mening.
- Mentorer.
- Formidlere – døråbnere.

Praktik skal have et mål og en mening. Et øget kendskab til arbejdspladser kan skabes gennem brug af praktikforløb på virksomheder, fx i forbindelse med brobygnings- eller indslusningsforløb. Men flere af informanterne fremhæver, at nogle af de unge ikke er særligt motiverede for at være i praktik i virksomhederne.

For at et praktikforløb skal give mening for de unge, skal der være et meget konkret sigte med den, især i form af efterfølgende arbejde.

⁵⁴ Interview med John Vinter Knudsen, Ungdommens Uddannelsesvejledning.

“Det rette match er nøgleordet. Hvad vil de? Det giver ikke mening at tvinge de unge ind i nogle rammer, de ikke vil være i. Der skal være overensstemmelse mellem ønsker og muligheder. Opkvalificering og kurser er kun et gode, når det giver mening. Hvis der er en reel jobmulighed, og den unge gerne vil, så giver det mening at kræve en opkvalificering fx via et dansk- eller computerkursus. Start ikke omvendt – opkvalificer ikke til det ukendte.” (Klubmedarbejder)

At en forpligtende matchning mellem de unge og virksomhederne kan give gode resultater, er der blandt andet erfaring for i Socialfondsprojektet “Kongens Enghave matchning”, der ganske vist henvender sig til en bredere gruppe end målgruppen for denne undersøgelse⁵⁵.

Mentorer. I indslusningen af de unge på arbejdspladserne kan der med fordel bruges forskellige mentorordninger. Mentorerne kan dække en del af behovet for stabil voksenkontakt, som blev nævnt tidligere i afsnittet.

Mentorer kan være personer, der følger de unge individuelt gennem en længere periode, men de kan også være særligt tilknyttet bestemte aktiviteter.

I Socialfondsprojektet “Vejledning i Praktik”, som også indeholdt opsøgende arbejde i forhold til virksomhederne og matchning af virksomheder og unge, blev de unge hver tildelt en *social* og en *faglig* mentor. Den sociale mentor var tilknyttet kommunen, og den faglige mentor var tilknyttet virksomheden. I projektet indgik, at den faglige mentor kunne få sparring af den sociale mentor. Dette projekt gav ligeledes gode erfaringer, der kan bygges videre på i arbejdet med de unge.

Formidlere. Erfaringerne peger på, at de unge har stor brug for at få hjælp fra formidlere til at få kontakt til virksomhederne. Både de unge og virksomhederne har brug for, at der sker en formidling, som måske kan overvinde nogle af de fordomme og stereotype billeder, begge parter har af hinanden.

I nogle tilfælde påtager medarbejderne i de frivillige organisationer sig denne formidlerrolle, men det er ofte en funktion, de udøver ud over deres egentlige opgave i organisationen, og der er ofte for få ressourcer til funktionen.

En informant fortæller, at den organisation, hun er medarbejder i, har etableret et samarbejde med politiet gennem SSP i lokalområdet. En politibetjent fra den kriminalpræventive afdeling fungerer som formidler, og ved-

⁵⁵ I projektet, som er forankret i “Det grønne Jobhus”, indgår opkvalificering af unge på basis af forpligtende aftaler, der indeholdt jobgaranti fra virksomhederne, uddannelsesgaranti fra projektet og jobmotivation fra deltagerne.

kommende har en særlig troværdighed over for arbejdsgiverne i virksomhederne, når det gælder om at åbne døre for nye praktikpladser til de unge.

“Han [politibetjenten] er garant sammen med mig for de personer, at de er pligtopfyldende, at de møder op. ... Der har vi åbnet dørene for mange af de unge, netop fra 16 år og helt op til 30 års alderen næsten, som faktisk ikke har ren straffeattest.” (Boligsocial medarbejder)

6.3 Indsats for de gifte kvinder

En stor del af den indsats, der kan rettes mod de unge i uddannelserne og med vejledning og opfølgning, kan også være hensigtsmæssig for de unge familiesammenførte, husstandsforsorgede kvinder. Det er dog her vigtigt at fremhæve, at grundlaget for støtten til de gifte kvinder skal tage udgangspunkt i deres familie- og livsvilkår. Hvis aktiviteterne skal gavne kvinderne, skal de derfor være fleksible, så de kan integreres i de tids- og arbejdsstrukturer, som kvinderne er underlagt i hjemmene. Samtidig skal indsatsen være løbende og vise en progression for kvinderne selv, så de oplever at komme videre, selvom det undertiden kan være med små skridt.

Kontakt til kvinderne

De familiesammenførte, gifte kvinder har, som interviewene viste, meget få kontaktflader til det danske samfund. Et udgangspunkt for en indsats er således at opnå kontakten til kvinderne.

Et af de første steder, som kvinderne får kontakt med, er sprogcentrene. Men for mange af kvinderne er den første periode på sprogcentrene relativ kortvarig, fordi de ophører med undervisningen, når de bliver gravide. I barselsperioden er det i høj grad sundhedsplejersken, som er en væsentlig kontakt til det offentlige system og til samfundet, men sundhedsplejerskerne er mest intensivt i kontakt med kvinderne, mens børnene er helt små, hvorefter kontakten mindskes. Hvis ikke kvinderne i løbet af denne første periode med kort kontakt til sprogcentre og kontakt til sundhedsplejersker bliver engageret i en aktivitet uden for hjemmet, kan kvinderne i lange perioder være helt isolerede fra samfundet og fra mulighederne for uddannelse.

Sprogcentre/danskundervisning. Den første kontakt til sprogcentrene kan ud over danskundervisningen bruges til en *første intensiv vejledning og rådgivning* af kvinderne. Det er vigtigt at give kvinderne præcis og nuanceret information om deres muligheder for uddannelse og beskæftigelse samt at give dem viden om det danske arbejdsmarked og uddannelsessystem. Selvom kvinderne ikke kan bruge denne viden på kort sigt, kan de selv arbejde videre med at sætte mål og få et realistisk billede af, hvordan de når disse mål.

“Barselsvejledning”. Hvis kvinderne ophører med danskundervisningen på sprogcentret på grund af graviditet, er det vigtigt, at de er orienteret om,

hvilke muligheder de har fx for at videreføre en danskundervisning, mens de er hjemmegående og passer små børn.

En "barselspakke" til kvinderne

Der kunne fx udarbejdes en "barselspakke" eller pjece på forskellige sprog med råd om, hvordan kvinderne kan vedligeholde kontakten til en danskundervisning i de perioder, hvor de ikke har mulighed for at benytte undervisningen på sprogcentrene på grund af børnepasning.

Denne pjece kan både udleveres på sprogcentrene, af sundhedsplejersker og af kvindernes læger samt andre med kontakt til kvinderne.

Mulighederne for danskundervisning i perioder, hvor kvinderne passer børn, kan fx findes ved mor-barn-undervisningen⁵⁶. Enkelte frivillige, private organisationer har også danskundervisning for de unge kvinder med små børn, fx Kringlebakken på Bispebjerg.

Sundhedsplejerskerne. Sundhedsplejerskerne kan have en vigtig rolle at spille i forhold til at etablere kontakt med kvinderne. Alle familier med nyfødte børn modtager besøg af sundhedsplejersker, og stort set alle tager mod tilbuddet om regelmæssige besøg. Hvis det er nødvendigt, bruges tolk ved besøgene.

Sundhedsplejerskerne kunne således være en væsentlig ressource i den første støtte til kvinderne til at få en forbindelse til uddannelse og beskæftigelse. De kan formidle informationer om muligheder, og hvilke kontakter kvinderne kan tage for at få flere informationer.

Ud over besøg hos familierne har sundhedsplejen i flere bydele etableret mødregrupper for kvinder med små børn, både for danske kvinder og for indvandrerkvinder.

Også mødregrupperne kunne udgøre et forum for formidling af informationer til kvinderne om fx sprogundervisning og uddannelsesmuligheder. Der kunne især arbejdes med, at sundhedsplejerskerne besidder et *informationsberedskab*, som kvinderne kan trække på, når de har behov for det. Fx kunne sundhedsplejerskerne hjælpe med at formidle viden om betalingsregler og nedsat betaling for daginstitutioner.

⁵⁶ Mor-barn-undervisningen er knyttet til sprogstimuleringen af de 3-6-årige børn, som ikke er i daginstitution, men der er også mulighed for, at kvinder med børn under 3 år kan deltage de steder, hvor der er organiseret en legestue for børnene. Mor-barn-undervisningen er organiseret af sprogcentrene, som også foretager visitationen til undervisningen. De husstandsfor sørgede kvinder udgør omkring halvdelen af deltagerne på holdene. (Statusbeskrivelse for mor-barn-ordningen, 2004).

Blandt sundhedsplejerskerne i København er der for nylig etableret et netværk for sundhedsplejersker, som arbejder med kvinder fra etniske minoriteter. En mere systematisk inddragelse af sundhedsplejerskerne i støtten til kvinderne kunne tage udgangspunkt i et samarbejde med dette netværk.

Projekt om samarbejde med sundhedsplejerskerne

Der kunne fx etableres et projekt, som har til formål at udvikle samarbejdet mellem sundhedsplejerskerne og forvaltningen om, hvordan og under hvilke betingelser sundhedsplejerskerne kan inddrages i støtten til kvinderne.

Opsøgende integrationsmedarbejdere. Nogle frivillige organisationer og projekter har ansat opsøgende integrationsmedarbejdere, som blandt andet har som opgave at kontakte kvinder i lokalområdet for at motivere dem til at deltage i aktiviteter i organisationen eller for at introducere dem til mulighederne for støtte, råd og vejledning, hvis de har behov for det. Det kan fx være medarbejdere fra integrationsprojekter eller boligsociale indsatser.

Også disse integrationsmedarbejdere udgør en ressource, der kan trækkes på i støtten til de gifte kvinder. Det kunne styrke indsatsen, hvis der blev etableret et direkte samarbejde med dem fra forvaltningens side.

Integrationsmedarbejderne er en gruppe, som også ville have fordel af at kunne trække på et netværk på tværs af de frivillige organisationer og kommunen.

Forslag til aktiviteter

Forslagene retter sig mod fire forskellige temaer:

- Danskundervisning og skolekompenserende undervisning.
- Vejledning.
- Formidling af kontakt til danskere.
- Støtte i uddannelserne.

Danskundervisning. Alle de interviewede kvinder, der deltager i danskundervisning, som kan kombineres med børnepasning, er meget glade for denne mulighed for at fortsætte med at lære dansk.

Dimensionering af hold til mor-barn-undervisning. Det er vigtigt, at tilbuddet med fx mor-barn-undervisning kan dække behovet for alle de kvinder, der har behov for det og ønsker at bruge det.

Skolekompenserende undervisning. De kvinder, der har behov for det, kunne tilbydes skolekompenserende undervisning i fx matematik, naturfag og edb på linie med de sent ankomne unge. Også her kunne det være en fordel, at denne undervisning foregik på deres modersmål. Det vil dog formentlig være nødvendigt at etablere børnepasning på linie med mor-barn-undervisningen.

Vejledning. Der kan ud fra interviewene med kvinderne identificeres to meget forskellige former for vejledning, som vi har kaldt *Den brede vejledning* og *Den målrettede vejledning*. Disse to former tager højde for, at kvinderne kan have behov for forskellig vejledning på forskellige tidspunkter.

Den brede vejledning er en vejledning, der følger kvinderne i længere tid. Den skal både dække behovet for hjælp i kvindernes afklaringsproces, give brede informationer om muligheder i uddannelser og på arbejdsmarkedet samt indeholde muligheder for egentlig socialrådgivning. Den kan principielt foregå som en kombination af fælles undervisning og individuel vejledning. Muligheder for bred vejledning bør lægges i tæt forbindelse med de øvrige aktiviteter, kvinderne deltager i, fx mor-barn-undervisning eller i de frivillige organisationers undervisningstilbud til kvinderne⁵⁷.

Vejledningen bør gennemføres af en kompetent vejleder med forståelse for kvindernes situation, og i langt de fleste tilfælde benyttes en tolk til samtalen. Underviseren kan eventuelt deltage i trekantssamtaler, hvor det anses for hensigtsmæssigt. Desuden kan samarbejdet mellem vejleder og underviser styrke vejledningens indhold. I visse tilfælde kan det dog være en fordel, at underviseren ikke deltager i vejledningssituationen, fordi vejledningen også kan fungere som en ventil, hvor de unge får afløb for problematikker, som de ikke er interesserede i at involvere underviseren i. Endelig kan vejledningen også gøre undervisningen mere målrettet, fordi der bruges mindre tid på vejledningsspørgsmål i selve undervisningen.

Vejlederen ville kunne dække flere undervisningshold på skift, fx en dag om ugen hvert sted. Den brede vejledning skal desuden formidle kontakt til den målrettede vejledning.

Den målrettede vejledning er en vejledning, som kvinderne især vil have behov for senere i deres proces hen imod uddannelser og arbejdsmarked. Denne vejledning skal indeholde en mere konkret og målrettet formidling af viden om uddannelsesmuligheder og arbejdsmarked. Denne vejledning kan i princippet foregå enten ved almindelige vejledningsinstitutioner, som klasseundervisning på uddannelsesinstitutioner eller i forbindelse med dansk-undervisning.

Formidle kontakt til danskere. Kvinderne har generelt en minimal kontakt til danskere i deres hverdag. De har et stort ønske om at lære flere danskere at kende, både fordi de føler sig isolerede, og fordi de erkender, at kontakten til danskere kan hjælpe dem med at lære dansk og få en viden om det samfund, de lever i.

⁵⁷ FAKTI og Kringlebakken har meget positive erfaringer med at knytte en fælles vejleder til deres undervisningstilbud. Forsøget med vejleder er gennemført med midler fra Integrationsministeriet. Se også afsluttende rapport "Et skridt nærmere arbejdsmarkedet" (Carrasco et al., 2005).

En hjælp til kontakt til danskere kan tage udgangspunkt i, at kontakten etableres der, hvor kvinderne allerede er, fx i servicebutikkernes mødregrupper. Et problem med at etablere kontakten i grupper er, at indvandrerkvinderne ofte har brug for tolk, og det kan være svært at etablere personlige kontakter inden for en gruppe, hvor der er sprogproblemer.

Andre muligheder for at etablere kontakt kan foregå i et samarbejde med de frivillige organisationer, som afholder fx lektiecafeer, eller som formidler kontaktfamilier til indvandrerfamilier.

Den bedste form for kontakt til danskere ville kvinderne formentlig få, hvis det var muligt for dem at få "*en dansk veninde*". Den danske kvinde kunne fungere som en slags social mentor, men i et mere personligt og gensidigt givende forhold. Det vil dog kræve, at der er en formidlende instans som fx Kvinfos mentorordning, og det må være en instans, som de, der i øvrigt er i kontakt med kvinderne, fx sundhedsplejerskerne eller underviserne, også kunne henvise til eller etablere kontakt til.

Støtte i uddannelserne. Når de gifte familiesammenførte kvinder starter på en uddannelse, vil de i høj grad have nogle af de samme problemer med at fastholde tilknytningen til uddannelsen som andre unge indvandrere. Der kan derfor henvises til forslag om forebyggelse af frafald fra uddannelserne tidligere i kapitlet.

Men derudover vil nogle af kvinderne have tidsmæssige problemer med at kunne deltage på uddannelserne. For disse kvinder kunne det være en fordel, hvis der var mulighed for at tage uddannelsen på deltid.

Uddannelse på deltid

Københavns Kommune kunne afdække mulighederne for fx at etablere SO-SU-uddannelser som deltidsuddannelse og eventuelt arbejde for at etablere et forsøgshold for de gifte kvinder.

Det kunne i princippet være andre typer af uddannelse, men de uddannelser, der er bedst egnede i første omgang, er uddannelser, som mange kvinder efterspørger, og som kan foregå på hold, hvor hele holdet har de samme betingelser for gennemførelsen af uddannelsen. Tilrettelæggelse af uddannelser ud fra disse betingelser kræver dog eventuelt statslig tilladelse eller dispensation til forsøg på uddannelsesområdet. Samtidig vil det være en fordel, at de relevante faglige organisationer inddrages i udviklingen af uddannelserne.

De husstandsforførende kvinders muligheder for at deltage i uddannelse kunne styrkes væsentligt, hvis kommunen havde mulighed for at give arbejdsmarkedsrettede⁵⁸ tilbud til kvinderne og yde dem en godtgørelse for at deltage i tilbuddene. Godtgørelsen skulle gives med henblik på, at familien kunne dække sine merudgifter til fx børnepasning, transport m.v., men dette kræver lovgivningsmæssige ændringer og forudsætter dermed statens aktive medvirken.

6.4 De særligt isolerede kvinder

Undersøgelsen har vist, at der er en gruppe af unge kvinder, som må anses for at være helt isolerede fra aktiviteterne. At få kontakt til disse kvinder og eventuelt yde dem hjælp til at komme ud af isolationen er en særlig udfordring, som først og fremmest kræver, at vidensgrundlaget om dem udvides. Det drejer sig både om gifte og ikke-gifte kvinder.

På nuværende tidspunkt er der ikke en tilstrækkelig solid viden om denne gruppe af kvinder, som vil berettige til forslag til en særlig indsats.

Undersøgelse om de mest isolerede indvandrerkvinder

Københavns Kommune kunne initiere et projekt, som skal afdække de mest isolerede etniske minoritetskvinders sociale forhold, både de gifte og de ikke-gifte kvinder. Der bør i dette projekt bygges på den eksisterende opsøgende indsats. Et formål med projektet kunne være at vurdere, om disse kvinder må anses for at befinde sig i en sådan social situation, at de er berettigede til tilbud efter lov om social service § 87 (beskæftigelsesaktiviteter til forbedring af livskvalitet) og/eller § 88 (væresteds- og samværsaktiviteter).

⁵⁸ Med arbejdsmarkedsrettede tilbud menes her tilbud efter lov om en aktiv beskæftigelsesindsats kapitel 10 – Vejledning og opkvalificering

Litteratur

Andersen Skifter Hans (2005): "*Etniske minoriteter i belastede boligområder. – Hvad kan der gøres?*" I Winter S.C., Järvinen M., Rosdahl A., Schmidt G., Et etnisk proletariat og de politiske konsekvenser. I Social Forskning. Etniske minoriteter. – Et nyt proletariat? Social Forskningsinstituttet. Marts 2005.

Andersson, Niels (2005): "*Integration af Akacieparkens 16 til 30-årige i uddannelsessystemet og på arbejdsmarkedet*". BO-tikken, de boligsociale projekter. Maj 2005 (upubliceret).

Bjørn Henning Niels, Pedersen Agerlund Dorthe, Rasmussen Koføed Lene (2003): "*Somaliere og det danske arbejdsmarked – om netværk, kommunikation og integration*". Etniske minoriteter. Arbejdspapir 13:2003. Socialforskningsinstituttet.

Carrasco, M., Kampp, D. & Agerbæk, P. (2005): Afsluttende rapport for projekt "*Et skridt nærmere arbejdsmarkedet*". – Vejledning af flygtninge og indvandrerkvinder med ringe eller ingen tilknytning til arbejdsmarkedet på Nørrebro og i Nordvest, København (upubliceret).

Center for Vejledning (2004): "*Vejledning i praktik*". Evalueringsrapport af Socialfondsprojekt.

Christensen E. (2000): "*Det 3-årige barn*". Rapport nr.3 fra forløbsundersøgelsen af børn født i 1995. Rapport 00:10. Socialforskningsinstituttet.

Dahl Margrethe Karen (2005): "*Etniske minoriteter i tal*". Børn, integration og ligestilling. Arbejdspapir 3:2005. Socialforskningsinstituttet.

Geerdsen P. Lars, Jakobsen Vibeke, Jensen Marianne, Küpers Lena, Olsen M. Bente (2003): "*Unge indvandrere på kontanthjælp i Københavns Kommune. Barrierer for uddannelse og arbejde*". Etniske minoriteter. Arbejdspapir 5:2003. Socialforskningsinstituttet. København.

Henriksen, Claus Syberg & Henning Hansen (2003): § 115-redegørelse. "*Kommuners og amters samarbejde med frivillige sociale organisationer – erfaringsopsamling og redegørelse om lov om social service*" § 115. CASA (Center for Alternativ Samfundsanalyse).

Højmark Jensen, Ulla & Bo Tovby Jørgensen (2005): "*Det vigtigste i livet er at få en uddannelse*" – undersøgelse af etniske minoritetsunges frafald fra erhvervsuddannelserne. AKF. Baggrundsrapport I til Tænketanken (2005).

Jakobsen Vibeke (2000), "*Marginalisering og integration – indvandrere på det danske arbejdsmarked 1980-1996*". I Tidsskrift for Arbejdsliv (2000). Tema: Etniske minoriteter på arbejdsmarkedet. 2. årg., nr. 2. Aalborg.

Johansen, Karen-Lise (2002): "*Muslimske stemmer*". Religiøs forandring blandt unge muslimer i Danmark. Islam og samfund. Akademisk Forlag.

Järvinen, Margaretha (2000), "*The Biographical Illusion. – Constructing Meaning in Qualitative Interviews*". Sociologisk rapportserie nr. 6. Københavns Universitet. Sociologisk Institut.

Kigkurren (2004): "*Statusbeskrivelse for mor-barn ordningen*". København.

Københavns Kommune (2003): "*Redegørelse om uddannelse og integration for unge i Københavns Kommune*". Københavns Kommune, Økonomiforvaltningen. November 2003.

Københavns Kommune (2005): "*Marginalisering*". Notat fra Statistisk Kontor, Københavns Kommune.

Larsen, Marianne Nøhrgaard (2004): "*De små oprør*". Århus Universitetsforlag.

LG Insight (2005): "*Interesser og holdninger til arbejde. Fokus på indvandrerkvinder og beskæftigelsesindsatsen*". LG Insight.

LG Insight (2004): "*Kvinder fra tredjelande og deres arbejdsmarkedstilknytning på Fyn. – Livs- og arbejdsstrategier*". LG Insight.

Mailand, Mikkel (2004): "*Etniske minoriteter og arbejdsmarkedssegregering. – En komparativ analyse af integrationsbarrierer inden for tre sektorer i tre lande*". I tidsskrift for Arbejdsliv, 6 årg., nr. 2, 2004.

mhtconsult (2005): "*Mellem uddannelse og social indsats*". Evaluering af UddannelsesBroen – et Socialfondsprojekt med fokus på udvikling og afprøvning af nye metoder i arbejdet med unge uden for det kompetencegivende uddannelsessystem. Slutevaluering. mhtconsult.

Munck, Susanne (2004): "*Frem i lyset. Kvalitativ analyse vedrørende barrierer for deltagelse i beskæftigelse – for udvalgte grupper af indvandrerkvinder*". Udarbejdet for FAKTI (Foreningen Af Kvinder Til fremme af Integration).

Mørck, Yvonne (1998): "*Bindestregsdanskere*". Forlaget Sociologi.

Mørck, Yvonne (2005): "*Multikulti-gymnasieliv: Identifikation, solidaritetsformer og medborgerskab*". Endnu ikke publiceret artikel.

Nielsen Skyt, Helena (2002): "*Uddannelsesvalg og den sociale arvs betydning – med særlig fokus på efterkommere*". AMID Working Paper Series 11/2002. Handelshøjskolen, Århus.

Schmidt, G. & V. Jacobsen (2000): "*20 år i Danmark. Børn af gæstearbejderne*". Socialforskningsinstituttet.

Schmidt, Garbi (2002): "*Tidsanvendelse blandt pakistanere, tyrkere og somaliere. – Et integrationsperspektiv*". Socialforskningsinstituttet. København.

Seeberg Baggesgaard, Kirsten (2004): "*Anbefalinger fra Projekt Kvindeliv – arbejdsliv – et integreret liv*". Fonden Projekt Sekretariatet, Århus.

Sikander, Ali Qasim (2005): "*Børn og unge og deres sociale problemer i boligområder i Valby*". CASA (Center For Alternativ Samfundsanalyse).

Socialforskningsinstituttet (2003): "*Unge indvandrere på kontanthjælp i Københavns Kommune – barrierer for uddannelse og arbejde*". Etniske minoriteter. Arbejdsrapport 5:2003.

Tænketanken om udfordringer for integrationsindsatsen i Danmark & AKF (2004): "*Udlændinges vej gennem uddannelsessystemet*". Ministeriet for flygtninge, indvandrere og integration. Juni 2004.

Tænketanken om udfordringer for integrationsindsatsen i Danmark & AKF (2005): "*Udlændinge på ungdomsuddannelserne – frafald og faglige kundskaber*". Ministeriet for flygtninge, indvandrere og integration. Januar 2005.

Winter, S.C., Järvinen, M., Rosdahl, A., Schmidt, G. (2005): "*Et etnisk proletariat og de politiske konsekvenser*". I Social Forskning. Etniske minoriteter. – Et nyt proletariat? Social Forskningsinstituttet. Marts 2005.

Bilag

Bilag 1: Målgruppen i tal

Bilag 2: Stabilitet og bevægelser i målgruppen

Bilag 3: Metode

Bilag 1: Målgruppen i tal

Den følgende beskrivelse af målgruppen "Øvrige uden for arbejdsstyrken" er baseret på materiale fra Københavns Kommunes Statistiske Kontor fra 2004. Beskrivelsen har især til formål at tegne nogle indledende profiler af forskellige delgrupper i målgruppen, som er blevet brugt til indkredsning af både interviewpersoner og kontaktsteder.

I bilag 2 ses på, hvilke bevægelser der er i målgruppen over nogle år, 2000-2003. Denne analyse baserer sig på datamateriale fra Danmarks Statistik, og hensigten med analysen er at undersøge, hvor stabilt personerne i målgruppen er uden for arbejdsstyrken, dvs. hvor stabilt de tilhører målgruppen.

Målgruppen er statistisk afgrænset med de muligheder, der foreligger for dette, og det betyder, at der i den statistiske målgruppe forekommer personer, som ikke kan siges at tilhøre den målgruppe, som er i fokus i Københavns Kommunes intentioner med analysen. Det handler i høj grad om, at der i den statistisk afgrænsede gruppe indgår personer, som kan være studerende eller unge på andet kortvarigt ophold i Danmark fra andre lande, og som endnu ikke er registreret som studerende. Typisk er det unge fra Asien (ekskl. Pakistan, Libanon, Irak og Iran), Syd- og Mellemamerika og Europa. Unge fra disse lande, som har opholdt sig i Danmark i mindre end to år, udgør 21 % af den samlede gruppe (se også nedenfor om opholdstid i Danmark).

Målgruppens fordeling på køn

Af den samlede målgruppe på 2.657 personer i 2004 er 1.607 eller 60 % kvinder, og 1.050 eller 40 % er mænd.

Tabel B1.1: Fordeling af hele målgruppen på køn og efterkommer/indvandrere

	Antal	Andel af målgruppen. Procent
Kvindelige indvandrere.....	1.389	52
Kvindelige efterkommere	218	8
Mandlige indvandrere.....	789	30
Mandlige efterkommere	261	10
Alle	2.657	100

Kvindelige indvandrere udgør ca. halvdelen af hele målgruppen, og mandlige indvandrere knap en tredjedel. Kvindelige og mandlige efterkommere udgør hver ca. 10 %. 14 % af kvinderne og 25 % af mændene er efterkommere i 2004.

Aldersgrupper

Halvdelen af alle kvinderne er 25-29 år. De helt unge kvinder under 20 år udgør en forholdsvis lille andel af indvandrerkvinderne. Aldersmæssigt er

der stor forskel på efterkommer- og indvandrerkvinder. Efterkommerne er gennemsnitligt yngre end indvandrerne, og den yngste gruppes andel er en del større blandt efterkommerne.

Tabel B1.2: Målgruppen opdelt på køn og aldersgrupper. Procent

	Indvandrere		Efterkommere		Alle	
	Kvinder	Mænd	Kvinder	Mænd	Kvinder	Mænd
16-19 år	14	25	34	43	17	29
20-24 år	34	36	38	36	34	36
25-29 år	52	39	28	20	49	35
I alt.....	100	100	100	100	100	100
N=	1.389	789	218	261	1.607	1.050

Mændene er aldersmæssigt opdelt i tre næsten lige store grupper, men hvis alderen ses i forhold til, om mændene er indvandrere eller efterkommere, viser der sig samme tendens som hos kvinderne: blandt indvandrerne er aldersgruppen 25-29 år den største gruppe, mens de helt unge på 16-19 år er den største gruppe blandt efterkommerne. Mændenes tre lige store aldersgrupper er således forskelligt sammensat på efterkommere og indvandrere.

Familieforhold

Der er stor forskel på familiesituationen for kvinder og mænd, også inden for de forskellige aldersgrupper.

- Godt halvdelen af mændene og en tredjedel af kvinderne i målgruppen er *enlige*.
- Halvdelen af kvinderne, men kun 14 % af *mændene er gift eller samlevende*.
- Hver tredje mand *bor hos en eller begge forældre*, mens dette kun er tilfælde for 14 % af kvinderne.

Tabel B1.3: Målgruppen fordelt på familiestatus. Procent

	Indvandrere		Efterkommere		Alle	
	Kvinder	Mænd	Kvinder	Mænd	Kvinder	Mænd
Enlige*	33	59	34	39	33	54
Gift/samlevende**	57	17	23	7	52	14
Hjemmeboende***	10	24	42	54	14	31
I alt.....	100	100	100	100	100	100
N=	1.389	789	218	261	1.607	1.050

* inkl. ikke hjemmeboende barn, ** inkl. samboende/samlevende/registreret partnerskab
 *** hjemmeboende barn under 18 år og hjemmeboende voksen

Der er ligeledes stor forskel på efterkommeres og indvandreres familiesituation. Indvandrerne er hyppigere gift, mens efterkommerne langt hyppigere bor hjemme hos deres forældre.

Tabel B1.4: Målgruppen fordelt på køn, alder, herkomst og familiestatus. Procent

	Indvandrere		Efterkommere		Alle	
	Kvinder	Mænd	Kvinder	Mænd	Kvinder	Mænd
16-19 år						
Bor hjemme.....	57	62	76	80	62	68
Enlig	34	38	24	20	31	32
Gift/samlevende	9	-	-	-	7	-
I alt.....	100	100	100	100	100	100
20-24 år						
Bor hjemme.....	5	19	35	39	9	24
Enlig	39	70	42	56	40	66
Gift/samlevende	56	11	23	5	51	10
I alt.....	100	100	100	100	100	100
25-29 år						
Bor hjemme.....	1	5	10	26	2	8
Enlig	29	63	38	51	29	61
Gift/samlevende	70	32	52	23	69	31
I alt.....	100	100	100	100	100	100
N=.....	1.389	789	218	261	1.607	1.050

At bo hos forældrene. At der er forskel på indvandrerne og efterkommerne med hensyn til den andel, som bor hjemme hos forældrene, skyldes kun delvis, at aldersfordelingen er forskellig for efterkommere og indvandrere. Tabel B1.4 viser, at tendensen findes inden for alle aldersgrupper og både for kvinderne og mændene.

Tabellen viser, at de yngre aldersgrupper hyppigere bor hjemme, og specielt for de kvindelige indvandrere er det typisk kun de helt unge, der bor hos deres forældre. For efterkommerne er der mindre forskel mellem kvinderne og mændene, bortset fra aldersgruppen 25-29 år.

De hjemmeboende kan desuden opdeles i, om de bor hos den ene eller begge deres forældre. 40 % af mændene og 37 % af kvinderne, der bor hjemme, bor hos en enlig forælder. Blandt indvandrerne er andelen, som bor hos en enlig forælder, noget større end blandt efterkommerne.

- Mændene i målgruppen bor hyppigere hos forældrene end kvinderne.
- Efterkommerne bor hyppigere hos forældrene end indvandrerne.
- Ca. 40 % af de hjemmeboende bor hos en enlig forælder.

At bo alene – enlig. Halvdelen af alle mændene og en tredjedel af kvinderne er enlige (se tabel B1.4). For kvinderne er andelen af enlige størst i aldersgruppen 20-24 år. Men indvandrer- og efterkommerkvinder har forskellige andele af enlige, specielt for de helt unge, hvor flere indvandrere er enlige,

og for den ældste aldersgruppe, hvor andelen af enlige er størst blandt efterkommerne.

For mændene er andelen af enlige størst for indvandrerne i alle aldersgrupper. Når mændene er 20 år eller mere, er ca. to ud af tre enlige, og fra 20 års alderen er andelen af mænd, der er enlige, langt større end for kvinderne, især blandt indvandrerne.

- Mændene i målgruppen bor hyppigere alene end kvinderne.
- De 16-19-årige indvandrere bor hyppigere alene end de 16-19-årige efterkommere, både mænd og kvinder.
- Når kvinderne er 20 år eller mere, bor efterkommerne hyppigere alene end indvandrerne. For mændene er det omvendt – når de er 20 år eller mere, bor indvandrerne hyppigere alene end efterkommerne.

At være gift eller samlevende. Halvdelen af alle kvinderne, men kun 14 % af mændene, er gift eller samlevende. Kvindelige indvandrere er langt hyppigere gift/samlevende end kvindelige efterkommere (se tabel B1.4). Denne tendens ses også for mændene, dog i mindre grad.

70 % af kvinderne på 25-29 år er gift/samlevende mod 31 % af mændene i samme aldersgruppe.

- Kvinderne i målgruppen er langt hyppigere gift end mændene.
- Indvandrerne er hyppigere gift end efterkommerne, både kvinder og mænd.

Børn. 61 % af de gifte kvinder har børn. Når de er 25-29 år, har 65 % børn, og de fleste har to eller flere børn. Kun få af de 16-19-årige kvinder er gift, men også blandt de gifte i denne gruppe har knap halvdelen børn.

Tabel B1.5: Kvinder fordelt på aldersgrupper, familiestatus og om de har et eller flere børn. Procent

	16-19 år		20-24 år		25-29 år		Alle	
	Enlig*	Gift**	Enlig	Gift**	Enlig	Gift**	Enlig	Gift**
Ingen børn	100	56	94	44	87	35	94	39
1 barn	-	33	5	41	6	26	4	31
2 eller flere børn	-	11	1	15	7	39	3	30
I alt.....	100	100	100	100	100	100	100	100
N=	253	18	269	283	244	540	766	841

* samt hjemmeboende børn, ** inkl. samlevende

Blandt de enlige kvinder har 7 % børn, og blandt de enlige i aldersgruppen 25-29 år er det 13 %, der har børn.

Langt færre af mændene har børn. Blandt de ikke gifte mænd er det under ½ % (= 2 personer), der har børn. Heller ikke de gifte mænd har børn i

samme omfang som kvinderne, idet 34 % af mændene har børn: 17 % har et barn, og 17 % har to eller flere børn.

- To ud af tre gifte kvinder i målgruppen har et eller flere børn. Gifte kvinder på 20-24 år har typisk et barn, mens gifte kvinder på 25-29 år typisk har to børn.
- En ud af tre gifte mænd har børn, og de har typisk færre børn end kvinderne.

Oprindelsesland

Personerne i målgruppen har oprindelse i en lang række lande. Halvdelen af målgruppen (51 %) har dog oprindelse i et af syv store muslimske indvandrerlande (Tyrkiet, Pakistan, Somalia, Iran, Irak, Marokko og Libanon), hvoraf Tyrkiet og Pakistan tegner sig for hovedparten (28 %). Den anden halvdel fordeler sig over et større antal lande, både i og uden for Europa.

Der er ikke stor forskel på kvinder og mænd med hensyn til oprindelsesland: en lidt større andel af kvinderne er fra Pakistan, og en lidt større andel af mændene er fra Tyrkiet og fra tidligere jugoslaviske lande.

Tabel B1.6: Målgruppen fordelt på oprindelsesland. Procent

	Mænd	Kvinder	I alt
Iran/Irak	8	9	9
Libanon/Marokko.....	9	8	8
Pakistan.....	14	19	17
Tyrkiet.....	13	9	11
Somalia	6	5	6
Tidligere jugoslaviske lande	9	5	7
Øvrige Asien inkl. Japan	23	22	22
Øvrige Afrika.....	9	7	8
Øvrige*	9	16	12
I alt.....	100	100	100
N=.....	1.050	1.607	2.657

* Øvrige Europa, Syd- og Mellemamerika, Oceanien, statsløse og uoplyste

Hver femte (22 %) kommer fra øvrige asiatiske lande. Af dem kommer en fjerdedel fra Kina og en anden fjerdedel fra Thailand eller Filippinerne. De øvrige er fordelt med mindre andele fra en række forskellige nationer.

- Halvdelen af målgruppen kommer fra syv muslimske lande.
- Hver fjerde person i målgruppen kommer fra et land i Asien, ekskl. Pakistan, Iran, Irak og Libanon.
- Der er ikke stor forskel på kvinders og mænds oprindelsesland.

I tabel B1.7 er målgruppen opdelt på køn og civilstand og på, om de kommer fra et af de syv muslimske lande eller fra et af de øvrige lande. Tabellen viser, at de gifte/samlevende kvinder i højere grad end de øvrige grupper kommer fra et af de syv muslimske lande, mens de enlige og hjemme-

boende kvinder i mindre grad end andre kommer fra de syv muslimske lande. Der er klart mindre forskel for mændene.

Tabel B1.7: Målgruppen opdelt på køn, familiestatus og oprindelsesland. Procent

	Kvinder		Mænd	
	Enlig/ Hjemmeboende	Gift/ samlevende	Enlig/ hjemmeboende	Gift/ samlevende
Syv muslimske lande	42	58	50	54
Andre lande	58	42	50	46
I alt.....	100	100	100	100
N =.....	766	841	899	151

Opholdstidens længde

Oplysninger om varighed af ophold i Danmark er defineret som “Antal år fra første indvandring i Danmark”. Personerne kan således have været ude af landet i de mellemliggende år. Oplysningerne er ikke opdelt på køn.

Tabel B1.8: Varighed af ophold for forskellige nationalitetsgrupper

	0- 2 år	3-5 år	6-9 år	10 år -	Født i DK	I alt	N=
Iran/Irak	32	21	15	29	3	100	234
Libanon/Marokko	25	15	8	22	30	100	227
Pakistan.....	24	19	11	9	37	100	455
Tyrkiet.....	27	15	10	22	27	100	283
Somalia.....	28	13	46	12	1	100	149
Tidl. jugoslaviske lande ..	18	14	19	23	26	100	185
Øvrige Asien	62	14	6	7	10	100	587
Øvrige Afrika.....	44	15	16	10	14	100	207
Øvrige*.....	59	17	10	10	5	100	328
Alle.....	39	16	13	14	18	100	2.657

* Øvrige Europa, Syd- og Mellemamerika, Oceanien, statsløse og uoplyste

Opholdstidens længde kan give et billede af, hvilke nationaliteter der har store andele, som har været lang tid i Danmark (10 år eller mere) eller er efterkommere (født i Danmark).

Blandt personerne fra de traditionelle “indvandrer nationer”: Tyrkiet, Pakistan og det tidligere Jugoslavien samt fra Libanon/Marokko, udgør efterkommerne mellem en fjerdedel og en tredjedel. Derimod udgør efterkommerne kun mindre andele fra “flygtning nationerne” Iran/Irak og Somalia.

Billedet ser noget anderledes ud for de personer, som har opholdt sig 10 år eller mere i Danmark. Her er andelen fra Iran/Irak knap en tredjedel efterfulgt af Libanon/Marokko, Tyrkiet og det tidligere Jugoslavien med hver en fjerdedel. Derimod er andelen langt mindre (9 %) for personer fra Pakistan.

Somalia skiller sig ud som nation, fordi knap halvdelen af personerne har været i landet i 6-9 år.

Personer fra øvrige Asien og øvrige lande har langt de største andele, som kun har været få år i Danmark. Dette underbygger antagelsen om, at der i disse grupper er en del unge, som er på korterevarende ophold, fx studieophold, i Danmark.

Uddannelse

Oplysningerne om uddannelse er præget af mange uoplyste (42 %). Det er i høj grad personer fra øvrige Asien (62 %), Afrika (46 %) og Europa (45 %), som er uoplyste på uddannelse. For de øvrige lande og regioner er andelen af uoplyste på 25-30 %.

Udover, at 42 % er uoplyste på uddannelse, har 39 % højeste uddannelse i form af grundskole. Dette betyder, at der kun for en femtedel af gruppen er registreret en almen eller erhvervskompetencegivende uddannelse.

Tabel B1.9: Målgruppen opdelt på køn, familiestatus og uddannelsesniveau. Procent

	Kvinder		Mænd	
	Enlig/ hjemmeboende	Gift/ samlevende	Enlig/ hjemmeboende	Gift/ samlevende
Grundskole.....	37	28	54	26
Gymnasial	10	14	5	7
Erhvervsfaglig	5	8	4	7
Videregående.....	4	5	3	6
Uoplyst	44	46	34	54
I alt	100	100	100	100
N=	766	841	899	151

Gruppen af gifte/samlevende kvinder har en noget større andel, som har en gymnasial eller en erhvervsuddannelse. I denne gruppe må der således især siges at være visse uddannelsesmæssige ressourcer at bygge videre på. De enlige eller hjemmeboende mænd har den største andel, som udelukkende har grundskole, men samtidig har de den mindste andel af uoplyste.

Også når der tages højde for, om personerne er efterkommere eller indvandrere, er der en klar forskel på kvinder og mænd specielt med hensyn til andelen, som har en gymnasieuddannelse ud over grundskole.

Tabel B1.10: Målgruppen opdelt på køn, efterkommere/indvandrere og uddannelsesniveau. Procent

	Kvinder		Mænd	
	Indvandrere	Efterkommere	Indvandrere	Efterkommere
Grundskole	28	59	42	75
Gymnsial	11	18	5	6
Erhvervsfaglig	6	10	5	5
Videregående	4	4	3	5
Uoplyst	51	9	45	9
I alt.....	100	100	100	100
N=.....	1389	218	789	261

Både for efterkommere og indvandrere er der således en klar større andel blandt kvinderne med en gymnasieuddannelse. Desuden er der blandt efterkommerne en større andel af kvinderne med en erhvervsfaglig uddannelse. 4-5 % af alle grupper har en videregående uddannelse, især mellemlang eller lang.

Ellers er gruppen af efterkommerne præget af manglende erhvervsuddannelse, idet to ud af tre kvinder og tre ud af fire mænd udelukkende har grundskoleuddannelse.

Når der ses bort fra den store andel af målgruppen, hvor der ikke foreligger oplysninger om uddannelse, kan der om uddannelse siges:

- Der er i målgruppen tilsyneladende flere uddannelsesmæssige ressourcer at bygge på hos kvinderne end hos mændene.
- De gifte kvinder og kvindelige efterkommere har de største andele både med gymnasiale og erhvervsuddannelsesressourcer.

Opsamling

Der er til brug for udvælgelse af interviewpersoner og kontaktsteder indkredset tre større delgrupper med forskellige karakteristika. Disse grupper er:

- Gifte kvinder.
- Ikke gifte mænd.
- Ikke gifte kvinder.

De gifte mænd udgør en talmæssig lille gruppe, og de er fravalgt i den videre undersøgelse.

De talmæssige oplysninger fra bilaget om de tre valgte grupper er nedenfor opgjort i skematisk form

Karakteristik af de tre delgrupper

	Giftede kvinder	Ikke giftede mænd	Ikke giftede kvinder
Antal personer.....	841	899	766
Andel af målgruppen. Procent	32	34	29
<i>Herkomst:</i>			
Indvandrere.....	94	73	78
Efterkommere	6	27	22
<i>Alder:</i>			
16-19.....	2	34	33
20-24.....	34	38	35
25-29.....	64	28	32
<i>Familiestatus:</i>			
Enlig	-	63	70
Hjemmeboende.....	-	37	30
Gift/samboende.....	100	-	-
Andel med børn	60	-	10
<i>Oprindelsesland:</i>			
Syv større muslimske.....	58	50	42
Andre	42	50	58
<i>Uddannelse:</i>			
Grundskole.....	28	54	37
Gymnasial	14	5	10
Erhvervsuddannelse	13	7	9
Uoplyst	45	34	44

Bilag 2: Stabilitet og bevægelser i målgruppen

I dette bilag ses på, hvordan målgruppen “bevæger” sig i forhold til arbejdsmarkedet. Når personerne er placeret i målgruppen, er de ikke i beskæftigelse, i aktivering eller andre arbejdsmarkedsforanstaltninger, og de modtager heller ikke en offentlig forsørgelsesydelse. Men personerne kan være mere eller mindre stabilt i målgruppen. De følgende analyser ser nærmere på, hvad der sker med personerne over tid ud fra spørgsmålene:

- Hvor kommer de fra?
- Hvor bevæger de sig hen?
- Er de permanent i den marginaliserede gruppe, eller er det bare noget midlertidigt?

Med henblik på at følge disse bevægelser er der udvalgt to analysepopulationer – en “forlæns-population” og en “baglæns-population”. Det er vigtigt både at benytte forlæns- og baglæns-analyser, fordi det ofte er meget forskellige billeder, der tegnes, især hvis der er store bevægelser i den analyserede gruppe. Hvis det derimod er en meget stabil gruppe, vil der ikke være væsentlige forskelle i de to typer analyser:

- “*Forlæns-populationen*” omfatter målgruppen i 2000 og viser, hvor personerne bevæger sig hen i løbet af perioden 2000-2003. Det er de personer, som ifølge RAS (Registerbaserede Arbejdsstyrkestatistik) i 2000 befandt sig i kategorien “Øvrige uden for arbejdsstyrken”. Desuden var de 16-29 år, borgere i Københavns Kommune og indvandrere eller efterkommere fra ikke-vestlige lande¹.
- “*Baglæns-populationen*” omfatter målgruppen i 2003 og viser, hvor personerne bevæger sig hen i løbet af perioden 2000-2003. Afgrænsningen af gruppen er den samme.

Hvor kommer de fra?

Det første spørgsmål, der skal besvares, er, hvor personerne i “baglæns-populationen” (målgruppen i 2003) var arbejdsmarkeds-mæssigt placeret i 2002, i 2001 og i 2000. Placeringen omfatter følgende kategorier:

- Beskæftiget.
- Under uddannelse.
- Offentligt forsørgt, fx dagpenge, kontanthjælp og pension.
- “Øvrige uden for arbejdsstyrken”.
- Indvandret.

¹ Alle andre lande bortset fra Island, Norge, EU-lande (ekskl. lande optaget 1.5.2004 – da data er fra før 2004), Schweiz, Lichtenstein, Andorra, San Marino, Vatikanstaten, Nordamerika, Australien og New Zealand.

Tabel B2.1: "Baglæns-populationen" (målgruppen i 2003) – opdelt på køn og efter, hvor de var placeret i 2002, 2001 og 2000. Procent

	Mænd			Kvinder		
	2002	2001	2000	2002	2001	2000
Beskæftiget.....	30	36	32	14	16	15
Under uddannelse	11	11	7	7	5	5
Offentligt forsørget.....	13	7	8	11	9	8
Øvrige uden for arbejdsstyrken (målgruppen)	33	20	13	47	31	22
Var under 16 år.....	4	8	18	2	5	7
Indvandret.....	10	18	23	19	34	43
I alt.....	100	100	100	100	100	100
N=.....	830	830	830	1.316	1.316	1.316

Tabel B2.1 viser, at hvis man ser et år tilbage fra 2003 til 2002, var en tredjedel af mændene og næsten halvdelen af kvinderne i målgruppen. Hvis man derimod går tilbage til 2000, er der derimod kun 13 % af mændene og 22 % af kvinderne, der var i målgruppen.

En særlig analyse viser, at 13 % af personerne i målgruppen i 2003 havde været stabilt i målgruppen i hele perioden 2000-2003. Blandt mændene var det 7 %, og blandt kvinderne var det 18 %. Det bekræfter helt klart billedet af, at der er stor udskiftning i målgruppen.

Tilgangen til målgruppen kommer både fra beskæftigelse, uddannelse, offentlige ydelser, børn under 16 år og fra udlandet. For mændenes vedkommende kommer en tredjedel fra beskæftigelse, men for kvindernes vedkommende er det kun ca. 15 %, der kommer fra beskæftigelse. Desuden kommer ca. 15 % af både mændene og kvinderne fra en offentlig ydelse, fx kontanthjælp og dagpenge.

Tilgangen fra børn under 16 år er naturligvis stigende, jo længere man går tilbage i tiden. I 2000 var 18 % af mændene børn under 16 år, mens det kun var tilfældet for 7 % af kvinderne. Det tyder på, at en større del af mændene er opvokset i Danmark, mens mange kvinder kommer fra udlandet. I 2000 var hele 43 % af kvinderne i udlandet, mens det kun var tilfældet for 23 % af mændene.

- Den største gruppe af kvinder kommer til målgruppen fra indvandring.
- Den største gruppe af mænd kommer til målgruppen fra beskæftigelse eller uddannelse.

Alder

Alderen spiller en rolle for, hvor målgruppen i 2003 kommer fra, idet det generelt handler om en ung gruppe.

Tabel B2.2: "Baglæns-populationen (målgruppen i 2003) – opdelt efter, hvor de var placeret i 2000. Køn og alder i 2003. Procent

Placering i 2000:	Mænd			Kvinder		
	16-19 år	20-24 år	25-29 år	16-19 år	20-24 år	25-29 år
Beskæftiget	24	37	35	14	18	14
Under uddannelse	5	12	3	11	8	2
Offentligt forsørget	1	11	12	-	7	11
Øvrige uden for arbejdsstyrken (målgruppe).....	2	21	16	1	17	30
Var under 16 år	54	-	-	45	-	-
Indvandret	14	19	34	29	49	43
I alt.....	100	100	100	100	100	100
Stabilt uden for arbejdsstyrken i hele perioden.....	0	8	11	1	14	26
N=.....	268	277	285	204	433	679

Der er nogle markante forskelle på aldersgrupperne. Først og fremmest er gruppen af 16-19-årige karakteriseret ved, at ca. halvdelen af målgruppen var under 16 år i 2000, både blandt mænd og kvinder.

Halvdelen af de 20-24-årige kvinder i målgruppen var i 2000 i udlandet, mens det kun var tilfældet for ca. 20 % af mændene. De 20-24-årige er desuden karakteriseret ved, at relativt mange er kommet til målgruppen fra beskæftigelse og uddannelse – mest blandt mændene.

Blandt de 25-29-årige er der en del forskel på mænd og kvinder. 30 % af kvinderne var også i 2000 uden for arbejdsstyrken, mens det kun var tilfældet med 16 % af mændene. 35 % af mændene var i 2000 i beskæftigelse, mens det kun var tilfældet for 14 % af kvinderne. Der er en klar tendens til, at jo ældre personerne i målgruppen er, des flere var i målgruppen både i 2000 og i 2003. Endelig kan man konstatere, at 43 % af kvinderne var i udlandet i 2000, mens det kun var tilfældet for 34 % af mændene.

- Jo ældre personerne er, desto flere tilhører stabilt målgruppen. Dette er mest udpræget for kvinderne.

Oprindelsesland

I forhold til oprindelsesland er målgruppen 2003 opdelt i to grupper:

- Syv muslimske lande: Irak, Iran, Libanon, Marokko, Pakistan, Somalia og Tyrkiet.
- Øvrige ikke-vestlige lande.

Tabel B2.3: "Baglæns-populationen" (målgruppen i 2003) fra forskellige oprindelseslande. Hvilken position havde de på arbejdsmarkedet i 2000? Procent

Placering i 2000:	Mænd		Kvinder	
	Syv muslimske lande*	Øvrige lande	Syv muslimske lande*	Øvrige lande
Beskæftiget.....	35	28	15	15
Under uddannelse	8	6	6	4
Offentligt forsørget.....	10	5	12	4
Øvrige uden for arbejdsstyrken (målgruppen)	11	15	25	17
Var under 16 år.....	21	14	8	6
Indvandret.....	15	32	34	54
I alt.....	100	100	100	100
Stabilt uden for arbejdsstyrken i hele perioden.....	4	10	21	14
N=	439	391	709	607

* Irak, Iran, Libanon, Marokko, Pakistan, Somalia og Tyrkiet

Tabel B2.3 viser, at mændene i målgruppen fra de syv muslimske lande i højere grad kommer fra beskæftigelse end mændene fra de øvrige lande. Derimod er flere personer fra de øvrige lande indvandret, især blandt kvinderne (54 %), mens det kun er tilfældet for 15 % af mændene fra de syv muslimske lande. Samtidig viser tabel B2.3, at 21 % af kvinderne fra de syv muslimske lande har været i målgruppen i alle årene 2000-2003.

- Kvinder fra de syv muslimske lande har den største andel, som stabilt tilhører målgruppen.
- Mænd fra de syv muslimske lande har den største andel, som kommer fra beskæftigelse eller uddannelse.

Hvor bevæger de sig hen?

I dette afsnit ses på, hvordan målgruppen fra 2000 ("forlæns-populationen") bevæger sig i forhold til arbejdsmarkedet i henholdsvis 2001, 2002 og 2003. Placeringen omfatter også her kategorierne:

- Beskæftiget.
- Under uddannelse.
- Offentligt forsørget, fx dagpenge, kontanthjælp og pension.
- "Øvrige uden for arbejdsstyrken".
- Udvandret.

Tabel B2.4: "Forlæns-populationen" (målgruppen i 2000). Hvilken position havde de på arbejdsmarkedet i 2001-2003? Procent

	2001	2002	2003
Beskæftiget	21	24	24
Under uddannelse	5	5	4
Offentligt forsørget	10	15	18
Øvrige uden for arbejdsstyrken (målgruppe)	50	36	31
Udvandret.....	14	20	23
I alt.....	100	100	100
N=.....	1.746	1.746	1.746

Tabel B2.4 viser, at målgruppen for 2000 i 2001 havde ændret deres placering en hel del. Kun halvdelen var stadig i målgruppen, mens en femtedel var i ordinær beskæftigelse, 5 % under uddannelse og 10 % modtog en offentlig forsørgelsesydelse. Endelig var der 14 %, som ikke længere var i landet.

I 2003 var der sket yderligere ændringer, og kun 31 % var stadig i målgruppen. Samtidig var beskæftigelsesprocenten vokset til 24 %. 18 % blev offentligt forsørget fx på dagpenge, kontanthjælp o.l., og 23 % var udvandret. Der er således tale om en stor udskiftning i målgruppen for 2000, og en nærmere analyse viser, at kun 25 % af målgruppen 2000 var placeret i målgruppen i alle 4 år (2000-2003).

- 25 % af målgruppen fra 2000 tilhørte stabilt målgruppen i hele perioden.

Udvandring

Tabel B2.5: Antal udvandrede fra målgruppen i 2000, i perioden 2000-2003

	Udvandrede	Målgruppen i 2000	Udvandrerprocent*
Somalia.....	70	101	69
Pakistan.....	42	356	12
Rusland	28	57	49
3 baltiske lande.....	22	57	39
Tyrkiet.....	14	203	7
Polen	13	50	26

* Antal udvandrede i procent af alle i målgruppen

Ifølge tabel B2.4 var 23 % udvandret, og tabel B2.5 viser, at der blandt disse udvandrede var relativt mange fra Somalia og det tidligere Østeuropa, fx Rusland, de tre baltiske lande og Polen.

I tabel B2.5 er der beregnet en udvandrerprocent, som viser, hvor stor en procentdel i målgruppen, der er udvandret i perioden. Der er meget store forskelle på denne udvandringsprocent fra forskellige oprindelseslande. Somaliere ligger helt i top, idet 69 % fra målgruppen er udvandret. Folk fra Rusland og de baltiske lande har også høje udvandringsprocenter. Til gengæld er udvandringsprocenten lav for folk fra de store indvandrerlande Pakistan og Tyrkiet.

Køn

Tabel B2.6 viser udviklingen særskilt for mænd og kvinder i "forlæns-populationen" (målgruppen i 2000).

Tabel B2.6: Mænd og kvinder i "forlæns-populationen" (målgruppen i 2000). Hvilken position havde de på arbejdsmarkedet i 2001-2003? Procent

	Mænd			Kvinder		
	2001	2002	2003	2001	2002	2003
Beskæftiget.....	27	30	26	18	21	22
Under uddannelse	7	6	4	4	4	4
Offentligt forsørget.....	8	12	16	11	16	19
Øvrige uden for arbejdsstyrken (målgruppen)	37	24	21	56	43	37
Udvandret.....	22	28	32	10	16	18
I alt.....	100	100	100	100	100	100
N=.....	598	598	598	1.148	1.148	1.148

Mændene i målgruppen har flyttet sig til flere forskellige positioner i løbet af perioden 2000-2003. 25-30 % er kommet i ordinær beskæftigelse, og ca. 5 % er kommet i gang med en uddannelse. En tredjedel af mændene, som i

2000 var helt uden for arbejdsmarkedet, er således i løbet af en fire års periode kommet i beskæftigelse eller er i gang med en egentlig uddannelse.

En anden tredjedel af mændene er udvandret af landet efter 3-4 år, mens ca. 20 % stadig er i målgruppen, og 16 % modtager en eller anden form for offentlig ydelse.

Kvinderne adskiller sig en del fra mændene. For det første fordi færre kvinder rejser ud af landet igen, og færre kommer i beskæftigelse. Til gengæld er der betydeligt flere kvinder, som forbliver i målgruppen – i 2003 var det 37 % af kvinderne. Set over hele perioden var 12 % af mændene og 31 % af kvinderne i målgruppen i alle årene 2000-2003. Kvinderne er således mere stabilt i målgruppen end mændene, men alligevel er det kun ca. 30 % af kvinderne.

Oprindelsesland

I forhold til oprindelsesland er målgruppen også her opdelt i to grupper:

- Syv muslimske lande: Irak, Iran, Libanon, Marokko, Pakistan, Somalia og Tyrkiet.
- Øvrige ikke-vestlige lande.

Tabel B2.7: "Forlæns-populationen" med forskellige oprindelseslande. Hvilken position havde de på arbejdsmarkedet i 2003? Procent

	Mænd		Kvinder	
	Store muslimske lande*	Øvrige lande	Store muslimske lande*	Øvrige lande
Beskæftiget	32	20	17	27
Under uddannelse	5	4	5	3
Offentligt forsørget	21	11	23	15
Øvrige uden for arbejdsstyrken (målgruppen)	19	23	41	32
Udvandret.....	23	42	14	23
I alt.....	100	100	100	100
Stabilt uden for arbejdsstyrken i hele perioden	9	15	35	27
N=.....	309	289	605	543

* Irak, Iran, Libanon, Marokko, Pakistan, Somalia og Tyrkiet

Tabel B2.7 viser, at der er store forskelle på de to grupper af oprindelseslande, men det ikke er de samme forskelle for mænd og kvinder. Når det handler om at opnå beskæftigelse, har mændene fra de store muslimske lande klaret sig bedre end mændene fra de øvrige lande, mens det er omvendt med kvinderne. Når det handler om offentlig forsørgelse, er det også personerne fra de store muslimske lande, der dominerer både blandt mænd og

kvinder. Til gengæld er der langt flere fra de øvrige lande, der er udvandret i perioden 2000-2003.

35 % af kvinderne fra de syv muslimske lande har været i målgruppen i hele perioden, mens det "kun" er tilfældet for 27 % af kvinderne fra de øvrige lande. 15 % af mændene fra de syv muslimske lande har været i målgruppen i hele perioden mod 9 % af mændene fra de øvrige lande.

Ud fra en arbejdsmarkedssynsvinkel klarer mændene fra de syv muslimske lande sig bedre end mænd fra de øvrige ikke-vestlige lande, men blandt kvinderne klarer kvinderne fra de syv muslimske lande sig dårligst.

- En tredjedel af mændene kom i gang med beskæftigelse eller uddannelse i løbet af perioden, især mænd fra de syv muslimske lande.
- En tredjedel af mændene udvandrede i løbet af perioden, især mænd fra de "øvrige lande".
- En tredjedel af kvinderne tilhørte stabilt målgruppen i hele perioden, især kvinder fra de syv muslimske lande.
- En fjerdedel af kvinderne kom i gang med beskæftigelse eller uddannelse i løbet af perioden, især kvinder fra de "øvrige lande".

Alder

Et andet vigtigt aspekt af analyserne er, hvordan det går mænd og kvinder i forskellige aldersgrupper i perioden 2000-2003. Det viser den næste tabel B2.8.

Tabel B2.8: "Forlæns-populationen" i forskellige aldersgrupper (alder i 2000). Hvilken position havde de på arbejdsmarkedet i 2003? Procent

	Mænd			Kvinder		
	16-19 år	20-24 år	25-29 år	16-19 år	20-24 år	25-29 år
Beskæftiget.....	32	26	21	32	24	18
Under uddannelse	8	4	1	12	3	3
Offentligt forsørget.....	20	19	10	23	20	18
Øvrige uden for arbejdsstyrken (målgruppe)	23	23	18	21	39	39
Udvandret.....	17	28	50	12	14	22
I alt.....	100	100	100	100	100	100
Stabilt uden for arbejdsstyrken i hele perioden.....	8	13	13	16	33	33
N=.....	182	207	209	132	440	576

Den store forskel på aldersgrupperne findes, når man ser på uddannelse og "øvrige uden for arbejdsstyrken". Relativt mange af de unge (16-19 år) er gået i gang med en uddannelse, 8 % af mændene og 12 % af kvinderne. De unge kvinder kommer desuden oftere i beskæftigelse end de "ældre" kvinder.

39 % af kvinderne i alderen 25-29 år genfindes i målgruppen i 2003, mens det kun er tilfældet for 21 % af kvinderne i alderen 16-19 år. Det samme mønster gør sig gældende for dem, der har været i målgruppen i hele perioden: 33 % af kvinderne i alderen 20-29 år mod 16 % af de 16-19-årige.

Civilstand

Civilstand er en anden vigtig variabel, når man skal analysere målgruppens arbejdsmarkedsplacering. Tabel B2.9 viser, at der er ret små forskelle på, hvor de ugifte mænd og ugifte kvinder i målgruppen fra 2000 bevæger sig hen. Derimod er der store forskelle mellem de gifte mænd og de gifte kvinder. 42 % af de gifte kvinder er i kategorien "øvrige uden for arbejdsstyrken" i 2003, mens det kun er tilfældet for 13 % af de gifte mænd.

Tabel B2.9: "Forlæns-populationen" i forskellige civilstandsgrupper i 2000. Hvilken position havde de på arbejdsmarkedet i 2003? Procent

	Mænd		Kvinder	
	Ugifte	Gifte	Ugifte	Gifte
Beskæftiget	26	30	21	23
Under uddannelse	5	2	8	2
Offentligt forsørget	16	14	15	21
Øvrige uden for arbejdsstyrken (målgruppen)	23	13	26	42
Udvandret	30	41	30	12
I alt	100	100	100	100
Stabilt uden for arbejdsstyrken i hele perioden	12	7	22	36
N=	476	100	353	780

41 % af de gifte mænd fra målgruppen er udvandret i 2003, mens det kun er tilfældet for 12 % af de gifte kvinder. Det tyder groft sagt på, at de gifte mænd fra målgruppen enten finder beskæftigelse eller udvandrer.

36 % af de gifte kvinder og 22 % af de ugifte kvinder har været i målgruppen i hele perioden, hvilket kun er tilfældet for 7 % af de gifte mænd og 12 % af de ugifte mænd.

- Knap en tredjedel af de ugifte kvinder og mænd kom i gang med beskæftigelse eller uddannelse i perioden.
- En tredjedel af de ugifte kvinder og mænd udvandrede i perioden.
- Trefjerdedele af de gifte mænd fandt enten beskæftigelse eller udvandrede i perioden.

Sammenligningsgrupper

For at vurdere resultaterne for målgruppen fra den ovenstående analyse kan der drages sammenligninger med andre grupper i nogenlunde tilsvarende grupper. Her er udvalgt to grupper i samme alderskategori i 2000:

- Danskere i kategorien “øvrige uden for arbejdsstyrken” i 2000.
- Indvandrere/efterkommere fra ikke-vestlige lande, der modtog kontant-hjælp i 2000.

I tabel B2.10 er vist den arbejdsmarkedsmæssige placering i 2003, dvs. ændringer i placeringen i perioden 2000-2003.

Tabel B2.10: Mænd og kvinder i forlæns-populationen” og to sammenlignings-grupper i 2000. Hvilken position havde de på arbejdsmarkedet i 2003? Procent.

	Mænd			Kvinder		
	Målgrup- pen i 2000*	Danskere udenfor i 2000**	Kontant- hjælp i 2000***	Målgrup- pen i 2000*	Danskere udenfor i 2000**	Kontant- hjælp i 2000***
Beskæftiget.....	26	38	23	22	42	10
Under uddannelse ..	4	8	3	4	11	2
Offentligt forsørget ..	16	21	62	19	20	77
Øvrige uden for arbejdsstyrken	21	23	10	37	17	10
Udvandret	32	10	2	18	11	2
I alt.....	100	100	100	100	100	100
Stabilt uden for i hele perioden	12	10	-	31	9	-
N=	598	1.017	364	1.148	924	1.058

* Indvandrere/efterkommere fra ikke vestlige lande i kategorien “øvrige uden for arbejdsstyrken” i alderen 16-29 år i Københavns Kommune

** Danskere i kategorien “øvrige uden for arbejdsstyrken” i alderen 16-29 år i Københavns Kommune

*** Indvandrere/efterkommere, der modtog kontanthjælp i alderen 16-29 år i Københavns Kommune

Tabel B2.10 viser, at danskere i kategorien “øvrige uden for arbejdsstyrken” er den gruppe, hvor flest kommer i beskæftigelse eller går i gang med en uddannelse efter fire år, både blandt mænd og kvinder. Indvandrere/efterkommere på kontanthjælp er derimod den gruppe, der har sværest ved at komme ud af deres situation og i beskæftigelse eller uddannelse, mens målgruppen placerer sig midt imellem de to sammenligningsgrupper.

En sammenligning af, hvilke grupper der stabilt bliver uden for arbejdsstyrken, viser desuden, at for mændene er der ingen forskel mellem danskere og målgruppen af indvandrere/efterkommere, men blandt kvinderne er det helt klart målgruppen, der oftest forbliver i kategorien “øvrige uden for arbejdsstyrken”.

Tabel B2.10 viser endvidere, at det er indvandrere/efterkommere på kontanthjælp i 2000, som forbliver i det offentlige ydelsessystem, mens det ikke er særlig udbredt blandt personer i kategorien “øvrige uden for arbejdsstyrken”, hverken danskere eller indvandrere/efterkommere.

Endelig viser tabel B2.10, at udvandringen er størst i målgruppen, både blandt mænd og kvinder, mens udvandringen er mindst blandt indvandrere/-efterkommere på kontanthjælp.

- Danskere kommer hyppigere i gang med beskæftigelse eller uddannelse end personer fra målgruppen, især for kvinder.
- Kvinder i målgruppen kommer hyppigere i gang med beskæftigelse eller uddannelse end indvandrere/efterkommere på kontanthjælp.
- Mænd i målgruppen og mandlige indvandrere/efterkommere på kontanthjælp har stort set samme tilbøjelighed til at komme i beskæftigelse eller uddannelse.
- Mænd i målgruppen og danske mænd har stort set samme andel (10-12 %), der er stabilt uden for arbejdsstyrken.
- Kvinder i målgruppen har en langt større tilbøjelighed til at være stabilt uden for arbejdsstyrken end danske kvinder.

Karakteristik af stabile og mobile personer

I dette afsnit vises en analyse af nogle af de interessante grupper, som er behandlet i det foregående. Det gælder bl.a. den gruppe af personer, som befinder sig stabilt i målgruppen i hele perioden 2000-2003, og som udgør 25 % af målgruppen i 2000. Denne gruppe kan først og fremmest sammenlignes med den samlede målgruppe i 2000 og desuden med grupper, som har bevæget sig ud af målgruppen:

- Beskæftigede eller uddannelsessøgende i 2003.
- Modtagere af offentlige ydelser i 2003.
- Udvandrede i 2003.

Disse grupper er i den følgende tabel opgjort på en række baggrundsvariable: køn, indvandrere/efterkommere, oprindelsesland, civilstand, alder, husstandsindkomst.

Gruppen, der har tilhørt målgruppen stabilt i hele perioden 2000-2003, adskiller sig både fra den samlede målgruppe i 2000 og fra de andre grupper ved, at der er relativt mange gifte kvinder og ret få ugifte mænd. Andelen af 25-29-årige er desuden relativ stor, mens der er relativt få 16-19-årige.

Tabel B2.11: Målgruppen i 2000 og stabile/mobile grupper, fordelt på køn, civilstand, efterkommere/indvandrere, oprindelsesland og alder. Lodret procentfordeling

	Målgruppen i 2000	I beskæftigelse eller uddannelse i 2003	Modtager offentlig ydelse i 2003	Uden for hele perioden 2000-2003**	Udvandret 2003
Køn og civilstand:					
Ugifte mænd	28	31	26	14	38
Ugifte kvinder...	21	22	17	19	28
Giftede mænd.....	6	7	4	2	10
Giftede kvinder	45	40	53	65	24
Indvandrere/efterkommere fra forskellige ikke-vestlige lande:					
Efterkommere fra 7 muslimske lande*	10	14	12	7	3
Efterkommere fra øvrige lande.....	5	7	5	3	2
Indvandrere fra 7 muslimske lande*	42	37	53	49	36
Indvandrere fra øvrige lande.....	43	42	30	41	59
Alder i 2000:					
16-19 år	18	27	21	8	12
20-24 år	37	38	40	40	30
25-29 år	45	35	39	52	58
Antal	1.746	482	317	428	399

* Irak, Iran, Libanon, Marokko, Pakistan, Somalia og Tyrkiet

** I kategorien "øvrige uden for arbejdsstyrken" i alle årene 2000-2003

En anden interessant gruppe er dem, der er kommet i beskæftigelse eller i uddannelse i perioden 2000-2003. Denne gruppe er især karakteriseret ved, at de er ret unge. Desuden er der relativt mange efterkommere i denne gruppe. Derimod er der relativt få gifte kvinder.

Udvandrergruppen er specielt karakteriseret ved, at der er relativt mange ugifte – både mænd og kvinder. Desuden er mange fra "øvrige lande", og mange 25-29-årige er udvandret.

Endelig er den gruppe, der i 2003 modtog en offentlig ydelse, karakteriseret ved, at der er relativt mange gifte kvinder og relativt mange fra de store muslimske lande.

De fire grupper, der er sammenlignet i tabel B2.11, viser således hver sine karakteristika. De stabile i målgruppen er de gifte kvinder, mens det især er de unge, der er kommet i beskæftigelse eller i uddannelse. Udvandrerne er

især de ugifte fra “øvrige lande”, herunder en del fra de tidligere østeuropæiske lande.

Bilag 3: Metode

Undersøgelsen er udarbejdet i tre hovedfaser:

Først er der skabt et overblik over målgruppen ud fra allerede eksisterende undersøgelser, kontakt til centrale personer med kendskab til målgruppen samt analyse af statistiske oplysninger fra Københavns Kommune.

Herefter er der så vidt muligt skabt kontakt til målgruppen for at fremhæve de unges egen stemme i relation til uddannelse og beskæftigelse. Denne fase i undersøgelsen har vist sig meget tidskrævende og på nogle punkter umulig at gennemføre inden for de fastsatte rammer. Konsekvensen heraf er, at kontakten til de unge er blevet afgrænset til en delgruppe af målgruppen, de unge gifte kvinder. Dette på trods af at vi i udgangspunktet havde stilet mod at nå de unge bredt.

Sideløbende er der foretaget en selvstændig analyse af data fra Danmarks Statistik, som viser bevægelser over tid i gruppen "øvrige uden for arbejdsstyrken".

Trin 1 – statistisk beskrivelse af gruppen

De statistiske oplysninger fra Københavns Kommune er blevet anvendt til at tegne indledende profiler af forskellige delgrupper i målgruppen, som har været grundlaget for den efterfølgende indkredsning af kontaktsteder og interviewpersoner.

De statistiske oplysninger har bl.a. givet et indblik i gruppens størrelse, fordeling på aldersgrupper og køn samt oprindelsesland. Talmaterialet har imidlertid langt fra kunnet stå alene, det giver fx ikke et billede af, om de unge er stabilt eller kortvarigt i målgruppen, og det inkluderer også visse unge, hvis omstændigheder ikke har relevans for nærværende undersøgelse, fx udenlandske studerende på korttidsophold i Danmark.

Ikke desto mindre har gennemgangen af de statistiske data skabt et kvantitativt overblik over målgruppen, som har kunnet bruges i en videre operationalisering stilet mod den kvalitative del af analysen. Vi kom frem til at koncentrere os om tre delgrupper i målgruppen:

- De ikke gifte mænd (især de ikke gifte mænd op til 25 år).
- De ikke gifte kvinder.
- De gifte kvinder.

Med disse delgrupper i tankerne indledte vi en kortlægning af de steder, som har kendskab til de unge.

Trin 2 – Indkredsning af kontaktsteder og interview med nøglepersoner

Formålet med at opsøge kontaktsteder og personer, som havde kendskab til en eller flere af de tre delmålgrupper, var dobbelt. Hensigten var dels at få deres beskrivelse af målgruppen, dels at få formidlet interviewaftaler med nogle af de unge.

Der er gennemført ca. 25 personlige interview og telefoninterview med nøglepersoner på forskellige kontaktsteder. Vi begyndte med telefonisk kontakt, som i visse tilfælde førte til aftaler om besøg og i andre tilfælde til aftaler om mere uddybende interview via telefon. Der har således været telefonisk kontakt til langt flere potentielle kontaktsteder, end der er gennemført interview.

De forskellige kontaktsteder og informanter, som vi samlet set har været i berøring med, tæller:

- Klubber/væresteder (for både unge mænd og unge kvinder).
- Vejledere (Center for Vejledning, sprogcentre).
- Sundhedsplejersker.
- Integrationsmedarbejdere (i projekter, boligsociale indsatser osv.).
- Brobygningsprojekter.
- Projekter for kvinder.
- Mor-barn-undervisning.
- Sprogstimulering for 3-6-årige.
- Rådgivningscentre.
- Beboerforeninger/beboerrådgivning.
- SSP.
- Servicebutikker – mødregrupper.
- Fædregrupper.
- Foreninger.
- Kvindekrisecentre.

Kontaktstederne er valgt, fordi de dækker over et bredt felt af projekter og aktiviteter og har en bred geografisk fordeling i Københavns Kommune.

Der kan være forskel på, hvilke unge der kommer de forskellige steder, alt efter hvor de bor, og hvilken type aktiviteter der tilbydes. Ved at vælge så mange forskellige kontaktsteder indfanges målgruppens vilkår og sociale miljø i forskellige boligområder og bydele, og der skabes kontakt til en bred vifte af unge inden for målgruppen. Hermed sikres det også, at kontakten ikke afgrænses til bestemte (etniske) sociale netværk eller omgangskredse.

Fordelen ved denne metode er, at vi har opnået et nuanceret billede af unge i målgruppen, hvilket også har givet os et indtryk af, hvem vi *ikke* har opnået kontakt til.

Indkredsningen af relevante kontaktsteder var et større arbejde end forventet. Der eksisterer mange tilbud på området, men det var svært at vurdere, hvem der havde kontakt til målgruppen, fordi tilbuddene ofte er rettet mod en bredere skare af unge. I denne sammenhæng forelå et større “afklaringsarbejde” i relation til de enkelte tilbuds aktiviteter og brugerflade. Diverse telefonopkald vidende hurtigt om, at man på kontaktstederne ofte var i tvivl om, i hvilket omfang netop de unge i målgruppen anvendte tilbuddene. Man skelnede ikke mellem brugerne ud fra de kriterier, som målgruppen er fastsat ud fra, og det var fx almindeligt at være i tvivl om, hvorvidt de unge modtog kontanthjælp eller ej.

Denne usikkerhed betød også, at interviewene med centrale personer på forskellige kontaktsteder ikke var lige informative. Nogle informanter viste sig alligevel at vide mere om målgruppen end ventet, når de blev gået på klingen, men i flere interview var det en udfordring at fastholde fokus på unge, som ikke modtog økonomisk støtte, og som stod helt uden for uddannelse og beskæftigelse. Informanterne havde ofte meget på hjerte i forhold til andre unge, som også er berørte af alvorlige problematikker, men som lå uden for rammerne af nærværende undersøgelse.

Den varierende kvalitet af interviewene samt usikkerheden om, hvor og hvem der vidste noget om de unge i målgruppen, betød, at vi tog telefonisk kontakt til stort set alle kontaktsteder inden for området for at sikre at opnå et billede af målgruppen, som have tilstrækkelig udsigelseskraft.

Trin 3 – interview med målgruppen

Formidlingen af interviewaftaler voldte flere problemer end ventet. På trods af at vi i sidste ende formåede at skabe en god kontaktflade til diverse nøglepersoner på forskellige kontaktsteder, var det særdeles vanskeligt at opnå kontakt til de unge ikke gifte mænd og kvinder. Årsagerne var flere:

- En del informanter kendte ikke gruppen personligt.
- En del kendte gruppen, men ville ikke formidle kontakt.
- En del kendte gruppen og ville gerne formidle – men det lykkedes ikke.

Især de unge ikke gifte kvinder havde nøglepersonerne kun meget sporadisk kontakt til og viden om. Grundet kvindernes manglende eller yderst perifere tilknytning til kontaktstederne var informanterne på forhånd meget opgivende overfor at formidle kontakt.

Situationen med de unge mænd var anderledes. De unge mænd var i en helt anden udtrækning synlige, men informanterne mente, den største barriere

var, at de unge mænd ikke ville have den tillid til os, som kunne danne basis for interviewaftaler. Hertil spillede kriminalitet og alternativ økonomi en større rolle for beskrivelsen af de unge mænd, og disse emner ville være særdeles ømtålelige i et interview. Med andre ord ville det være svært at interviewe de unge mænd til undersøgelsen uden at berøre deres "personlige hemmeligheder".

Vi foretog i alt to interview med mænd og et interview med en ikke gift kvinde. Disse interview er ikke inddraget i selve analysen, men viste sig at være meget illustrative for den generelle beskrivelse af delmålgrupperne.

Vores vurdering er, at vi med en forholdsvis grundig andenhåndsbeskrivelse af de unge ikke gifte mænd og kvinder ikke ville have vundet meget ved at interviewe flere af de unge personligt, især fordi mange har så massive sociale problemer, at refleksionsevnen og overblikket over deres egen situation fornemmes at være spinkel.

Til gengæld lykkedes det nøglepersonerne at formidle interviewaftaler med de unge gifte kvinder. Dette var i flere henseender ønskværdigt. Dels fordi der ikke er helt så mange forskelligt placerede nøglepersoner, som har erfaring med de gifte kvinder, hvorfor vi ikke ad denne vej ville have opnået et lige så facetteret billede af dem som i tilfældet med de unge mænd, dels fordi mængden af allerede eksisterende undersøgelser og litteratur om dem er sparsom. Hertil udgør de gifte kvinder den største delgruppe af målgruppen, og de har en højere grad af modenhed og selvsikkerhed, som betyder, at de er mere parate og egnede til at blive interviewet personligt end de unge ikke gifte kvinder og mænd. Flere ting taler altså for relevansen af at komme i dybden med netop denne del af målgruppen.

Ulempen ved, at der gennem kontaktstederne er formidlet interviewaftaler med de unge kvinder, er, at nogle informanter har haft en tendens til at vælge de kvinder, som var mest ivrige efter at få en uddannelse og et arbejde. Dette er en fornemmelse, vi har fået, fordi enkelte var forsigtige med at foreslå kvinder til interview, der ikke var så entusiastiske i forhold til uddannelse og arbejde. Vi har dog – så vidt muligt – medtaget disse kvinder i interviewrunden, og når der skeles til andre undersøgelser, der berører de unge gifte kvinder i målgruppen, er tendensen også, at de fleste er motiverede for uddannelse og arbejde (se kapitel 6).

Interview med de unge gifte kvinder

Kvinderne er hver især blevet interviewet mellem tre kvarter til halvanden times varighed.

Interviewene er foretaget ud fra en løst struktureret spørgeguide, hvor bestemte temaer frem for specifikke spørgsmål er blevet gennemgået i det enkelte interview. På den måde har der været plads til at gå i dybden med be-

stemte temaer på de tidspunkter, hvor interviewpersonen havde meget på hjerte, og der er dukket nye temaer op som følge af spontane indfald.

Sigtet har ikke været at skabe et repræsentativt billede af de unge gifte kvinder i målgruppen. Interviewene rummer derimod mange muligheder for at indkredse motiver til og barrierer for arbejde og uddannelse.

Det er vigtigt at være opmærksom på, at den foreliggende analyse af de unge gifte kvinder er baseret på deres egne udsagn. Hvis kvindernes udsagn blev "efterprøvet" i praksis, ved vi ikke, om der ville have tegnet sig et andet billede, end den foreliggende analyse fremstiller. I denne forbindelse har en integrationsmedarbejder påpeget, at nogle kvinder er bærere af en kollektivistisk egenopfattelse, hvor familiens ære står centralt. Nogle vil dermed fremstille sig selv og sin familie ud fra et "idealbillede" frem for at være helt ærlig om, hvad de egentlig tænker og synes.

For nogle kvinder kan der måske også være en flydende overgang mellem drømme og virkelighed – hvad er udtryk for, hvordan man ville ønske at tingene var, og hvordan er de egentlig?

Der er som sådan ikke noget i vejen med, at kvindernes tale om sig selv ikke nødvendigvis afspejler "virkeligheden" fuldstændigt. Men i analysen af disse interview er det vigtigt ikke at forveksle kvindernes refleksioner og ambitioner med deres reelle handlingspotentiale, som også er betinget af deres sociale og materielle omstændigheder. Og hvis der skulle skabes et mere fuldkomment billede af de unge kvinder og deres situation, burde disse omstændigheder også belyses ud fra andre vinkler end ud fra de unge gifte kvinders egne subjektive vurderinger.

I mange interview giver kvinderne ambivalente udtryk for deres egen situation. På den ene side betragter flere det fx som et problem at bære tørklæde i Danmark, fordi det begrænser deres muligheder for at få arbejde, men på den anden side siger de samme kvinder, at det *ikke* er et problem, fordi København er en stor by, og der er mange muligheder for at finde arbejde, selvom man bærer tørklæde. Så hvor er problemet eller "ikke-problemet"? I et eller andet omfang vil et interview altid være en selvrepræsentation: De fleste mennesker vil forsøge at fremstille sig selv bedst muligt, og hvis man har et problem, kan det måske føles svagt ikke selv at have løsningen herpå:

"A successful interview ought to contain a narrative trajectory: from problem to resolution of problem, from opacity to clarity, from self-delusion to self-realisation (...), we must demonstrate that we have gained, or at least tried to gain, control of ourselves"
(Järvinen, 2005).

Når der interviewes en række kvinder, som i dette tilfælde er udvalgt efter deres stabilt marginaliserede position i samfundet, er det klart, at dette fokus

på svagheder i endnu højere grad “provokerer” interviewpersonerne til at vise styrke og “kontrol over deres situation”. I hvert fald er det ikke usandsynligt, at dette er en metodisk “bivirkning”, som har haft indflydelse på den foreliggende meget positive vurdering af kvindernes ressourcer. Med valget af denne metode er det dog også antagelsen, at kvindernes egne selvvurderinger udgør et potentiale, der kan bringes i spil under gunstige omstændigheder.

Statistisk analyse af bevægelser til og fra målgruppen

Datamaterialet til analyserne af bevægelser i målgruppen i kapitel 3 er sammensat specielt til denne undersøgelse af data fra Danmarks Statistik. Udgangspunktet har været RAS (Registerbaseret Arbejdsstyrke Statistik), som er en statusopgørelse over alle danskeres beskæftigelsesmæssige placering pr. november/årsskiftet. Dette materiale er suppleret med AMFORA, Sociale ydelser og befolkningsregistret. Analyserne er udført på Danmarks Statistiks forskerordning. Analyserne er udført med SPSS.

Der er udvalgt to populationer: en “forlæns-population” fra 2000 og en “baglæns-population” fra 2003. Disse populationer er udvalgt fra følgende bruttopopulationer, der består af 16-29-årige personer, som 1. januar 2000/-2003 havde bopæl i Københavns Kommune, og som i RAS har ‘Socstil’-koderne: 200, 319, 320, 321, 323, 326, 327, 330, 332, 333, 334 og 335. Efterfølgende er der dannet delpopulationer:

- *Målgruppen*: 16-29-årige indbyggere i Københavns Kommune med ikke-vestligt oprindelsesland i kategorien “øvrige uden for arbejdsstyrken”.
- *Sammenligningsgruppe 1*: 16-29-årige indbyggere i Københavns Kommune med Danmark som oprindelsesland i kategorien “øvrige uden for arbejdsstyrken”.
- *Sammenligningsgruppe 2*: 16-29-årige indbyggere i Københavns Kommune med ikke-vestligt oprindelsesland i kategorien “kontanthjælp”.